

**РІКАРДО ГУІРАЛЬДЕС
ФОНСЕГУНДО
САМБРА**

**ПЕРЕКЛАД З ЕСПАНСЬКОЇ МОВИ
ОЛЕКСІЯ САЦЮКА**

Ricardo Güiraldes

DON SEGUNDO SOMBRA

**traducción al ucraniano
de Olexij Saciuk**

EDITORIAL MYKOLA DENYSIUK

BUENOS AIRES

1955

РІКАРДО Г҃УІРАЛЬДЕС
ФОНСЕГ҃УНДО
САМБРА

ПЕРЕКЛАД З ЕСПАНСЬКОЇ МОВИ
ОЛЕКСІЯ САЦЮКА

Видавництво Миколи Денисюка

Буенос-Айрес

1955

Всі права застережені

Обкладинка роботи Б. Крюкова

Мовна редакція О. Сацюка

Тираж 2.000 прим.

ЦЕЙ ПЕРШИЙ ПЕРЕКЛАД З АРГЕНТИНСЬКОЇ
КЛАСИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА УКРАЇНСЬКУ
МОВУ ПРИСВЯЧУЄМО ПРИЯЗНІ УКРАЇН-
СЬКОГО ТА АРГЕНТИНСЬКОГО ВОЛЕЛЮБИ-
ВИХ НАРОДІВ, ЯКІ В ТУ САМУ ІСТОРИЧНУ
ДОБУ ЗМАГАЛИСЯ ЗА СВОЮ ПОВНУ НЕЗА-
ЛЕЖНІСТЬ.

ВИДАВНИЦТВО

ESTA PRIMERA TRADUCCIÓN DE LA
LITERATURA CLÁSICA ARGENTINA AL
IDIOMA UCRANIANO LA DEDICAMOS
A LA AMISTAD DE LOS PUEBLOS
ARGENTINO Y UCRANIANO, AMAN-
TES DE LA LIBERTAD, LOS QUE EN LA
MISMA ÉPOCA HISTÓRICA LUCHABAN
POR SUS RESPECTIVAS INDEPENDEN-
CIAS

EDITORIAL

Рікардо Гуйральдес

P R O L O G O

La literatura ucraniana va ampliándose, se profundiza, busca nuevas formas de expresión, va nutriéndose de continuo con nueva savia. También apreciamos la enorme importancia y los beneficios que nos aportan las traducciones literarias, atendiendo principalmente al amplio desarrollo que adquirieron las obras originales de habla española. Sabemos que cuantas más traducciones tengamos, tanto más rico será nuestro caudal de conocimientos y nuestro acercamiento a la literatura extranjera y por ende, más vivo será espiritualmente nuestro lector. Pero la escasez de tales traducciones, reduce las posibilidades del lector ucraniano de penetrar en la literatura europea o americana, sólo accesible al que conoce algunos idiomas extranjeros.

Las más conocidas obras de la literatura europea y también de la norteamericana alcanzaron ya traducciones, pero no podemos decir lo mismo de las creaciones en nuestra lengua de obras literarias de los autores de America del Sur, muy poco conocidos entre nosotros.

Por lo tanto, viviendo actualmente entre estos hospitalarios pueblos, sentimos el deber de procurar que sus obras literarias sean traducidas. Principalmente nosotros que vivimos en la República Argentina, nos sentimos particularmente interesados en su literatura. Nos atrae la descripción de las extensas praderas en esta hermosa tierra, habitada antaño por tribus indias y ocupada en la actualidad por enormes rebaños y fructíferos viñedos que

se doblan bajo el peso de los racimos cargados. Aquí precisamente nació un interesante personaje, prototipo del pueblo argentino, constituido actualmente en una gran Nación. Hay más de un autor argentino con el que sería interesante trabar conocimiento.

Entre ellos hemos elegido a un clásico de la literatura argentina: Ricardo Güiraldes, con su novela "Don Segundo Sombra".

Es esta una obra típica y poco común en la literatura argentina contemporánea, asemejándose a la que en la "época gauchesca" escribiera José Hernández: "Martín Fierro".

"Don Segundo Sombra" por sus notables valores ha sido traducido ya a varios idiomas, siendo ésta la primera traducción que se realiza en lengua eslava.

Para compenetrarnos mejor y sentir a "Don Segundo Sombra" es imprescindible recordar, aunque someramente, la vida y obras de su autor, Ricardo Güiraldes.

Nació en Buenos Aires, el 13 de febrero de 1886 y a los dos años fué enviado a París donde vivió durante cuatro años, volviendo luego a su patria, a la casa paterna, pasando la niñez y parte de su juventud en la estancia "La Porteña" en San Antonio de Areco (Provincia de Buenos Aires).

Aquí Ricardo Güiraldes tuvo ocasión de vivir en contacto con los trabajadores y la gente de campo, descendientes de los antiguos gauchos; conoció su vida, estudió su psicología, sintió sus deseos y ambiciones.

Finalizados sus estudios secundarios, Güiraldes estudió

Derecho y luego Arquitectura, pero siendo un soñador y teniendo condiciones para la literatura, no finalizó ninguno de estos estudios, pues sus inclinaciones eran completamente distintas. Siempre intranquilo, siempre soñador, se trasladó a París, haciendo luego un viaje a Grecia, India, Japón, Rusia, Alemania y las Antillas. Murió en París a los 41 años de edad, el 8 de octubre de 1927, justamente cuando su obra literaria comenzaba a merecer la opinión favorable de los críticos.

Ricardo Güiraldes surge a la vida literaria en 1915 con dos obras "Cuentos de Muerte y de Sangre" y "El Cencerro de Cristal". En ese entonces el autor sufre la influencia de la literatura francesa y de las tendencias que en ella prevalecían: intimismo, fantasismo, cubismo, las cuales se reflejan en sus obras, principalmente en "El Cencerro de Cristal".

Dos años más tarde Güiraldes publica "Raucho", que es la autobiografía de sus días de niñez y juventud; en el mismo año se publica "Rosaura".

En 1923 aparece "Xaimaca", donde recuerda su vida en las Antillas.

Las obras de Güiraldes se caracterizan por una gran subjetividad, pues el autor no aparece en ellas como narrador, sino como personaje activo.

En "Don Segundo Sombra", que fué publicado en 1926 y varias veces reimpresso, al igual que "Raucho", Ricardo Güiraldes creó un culto a la tradición argentina, describiendo a sus gauchos virtuosos y llenos de hombría e idealizando la vida en la pampa argentina.

"Don Segundo Sombra" es la coronación de las obras de Güiraldes y le granjeó un gran éxito. En ella está descripta ampliamente y con detalles la vida del campesino argentino en las extensas y subyugantes pampas. Encontramos paisajes plásticos, coloridos, llenos de aire y perfume pampeano, donde los personajes viven con la plenitud de los verdaderos hombres.

Para escribir esta obra Ricardo Güiraldes se inspiró en un personaje real, un campesino llamado Segundo Ramírez, de él hizo el símbolo del gaucho, ese hijo de la pampa que ama el trabajo y la lucha, al igual que la paz y la justicia.

"Don Segundo Sombra", esta epopeya de la pampa argentina, está escrito con verdadero realismo y conocimiento de las costumbres, vida y psicología del campesino argentino, por lo cual despierta y ha de despertar por largo tiempo un vivo interés, no sólo en la Argentina, sino también muy lejos de sus límites. Por lo mismo, ella es para nosotros sumamente interesante, original, envuelta en el aroma sudamericano y el exótico nativo.

Ponemos esta traducción en las manos del lector ucraniano y estamos seguros de que con ello hemos realizado un interesante aporte a nuestra literatura traducida.

Olexij Saciuk

ПЕРЕДМОВА

Дбаючи про розвиток оригінальної словесної творчості, ми глибоко розуміємо й значення перекладної літератури. Чим більше матимемо перекладів з іншомовних літератур, тим багатша буде наша духова скарбниця, тим багатший буде духово наш читач. Адже відсутність відповідних перекладів не дає можливості ширшому читачеві ознайомитись з кращими творами західно-європейських чи американських авторів. Вони доступні лише тим, хто знає декілька чужих мов.

Відоміші твори з європейських літератур, а також з американської, вже увійшли в наше перекладне письменство, натомість з південно-американських авторів перекладів у нас поки що небагато.

Отже, завданням нашим тепер, коли перебуваємо серед цих гостинних народів, подбати про те, щоб перекладів з їхніх літератур появилось в нас більше. Зокрема ж ми, що живемо в Аргентині, повинні зацікавитися аргентинською літературою. Адже тут, на цих безмежних просторах багатющої землі, де колись кочували племена воївничих індіан, де в сучасному ходять незчисленні стада

худоби і виноград угинається від напучнявілих грон, народився цікавий тип креола, а разом з ним аргентинський народ оформився у велику націю, — появився не один автор, з яким слід би нам ознайомитись.

Першим таким автором ми обрали класика аргентинської літератури, Рікардо Гуйральдеса, з його повістю «Дон-Сегундо Сомбра».

Повість «Дон-Сегундо Сомбра» незвичайно типова для аргентинської землі, зокрема ж для її гаучовської доби, що її оспівав Хосе Гернандес у своїй великій поемі «Мартін Фієрро».

Повість «Дон-Сегундо Сомбра», із-за великих її прикмет, перекладено вже на декілька мов, а з мов слов'янських цей наш переклад є першим.

Для кращого відчуття атмосфери повісті «Дон-Сегундо Сомбра» необхідно, хочби коротенько, згадати про життя і творчість Рікардо Гуйральдеса.

Народився Рікардо Гуйральдес у Буенос-Айресі, 13 лютого 1886 р., а вже дворічним хлопчиком був вивезений у Париж, де пробув чотири роки, опісля вернувся на батьківщину і проводив своє дитинство і молодість у рідному маєтку «Ля Портенья», в місцевості Сан Антоніо де-Ареко, Буеносайреської провінції. Тут він і мав можливість зіткнутися з селом, з хліборобами і скотарями, з нащадками давніх славних гаучо. Запізнався він з їхнім побутом, простудіював їхню психологію, відчув їхні прагнення.

Після закінчення середньої освіти студіював Рікардо Гуйральдес право, а пізніше перейшов на архітектуру, од-

нак, будучи мрійником і маючи нахил до літератури, не закінчив він і цього факультету, бо його зацікавлення були зовсім інші. Вічно неспокійний, вічно замріяний, він переїхав у Париж, а згодом відбув подорож до Греції, Індії, Японії, Росії, Німеччини, побував і на Антільських островах. Помер на 41 році життя в Парижі, 8 жовтня 1927 року, саме тоді, коли його літературна творчість почала здобувати собі признання критиків.

На літературну сцену виступає Рікардо Гуйральдес у 1915 році, публікуючи свої два твори: прозовий — “Cuentos de muerte y de sangre” («Оповідання про смерть і кров») та збірку поезій — “El cencerro de cristal” («Кришталевий дзвоник»). Саме тоді автор захоплювався французькою літературою і тими літературними напрямками, що в ній панували: інтимізм, імажинізм, кубізм, — і ці напрямки позначилися на деяких його творах, зокрема на «Кришталевому дзвоникі».

Два роки пізніше Гуйральдес видає “Raucha” («Раучо»), що є автобіографією його дитинства і юності, та твір з персніжено-ідилічним настроєм “Rosaura”.

Пізніше появляється мемуарний твір п. з. “Xaimasa”, що подає спогади й описи пригод автора з подорожі на Антільські острови.

Твори Гуйральдеса характеристичні тим, що вони, переважно, безсюжетні і позначені великою суб’єктивністю, яка полягає в тому, що автор виступає не як оповідач, а як діючий персонаж.

У повісті “Don Segundo Sombra”, що вийшла друком у 1926 році і була вже декілька разів перевидана, а також

у "Raicho" Рікардо Гуйральдес створив культ аргентінської традиції з її мужніми і повними великих чеснот "gau-chos", з ідеалізацією кочовничо-скотарського життя, з побутом, звичаями та повір'ям народу.

«Дон - Сегундо Сомбра» є короною Гуйральдесової творчості, є твором, що приніс авторові велику славу. В цій повісті широко й розмашисто змальовано життя аргентінського селянства, безмежність і велич аргентінського степу, красу й могутність аргентінської природи. Пейзажі пластичні, колоритні, соковиті, повні повітря і степових пахоців, а персонажі живуть і діють, як справжні повнокровні люди.

Для написання цієї повісті Гуйральдес покористувався реальним персонажем — одним селянином наймення Сегундо Рамірес, створивши з нього символ, синтетичний образ гаучо, отого сина степу і скотаря, що любить працю, боротьбу, лад і справедливість.

«Дон-Сегундо Сомбра» — ця епопея безмежного аргентінського степу — написана з таким великим реалізмом та знанням побуту, звичаїв і психології аргентінського селянина, що вона саме із-за цих прикмет викликає і довго викликатиме жваве зацікавлення не лише в Аргентині, але й далеко поза її межами. Тим самим, вона й для нас незвичайно цікава, оригінальна, навіяна південно-американськими пахощами і своєрідною екзотикою.

Віддаючи цей переклад у руки українського читача, ми впевнені, що робимо цим відповідний вклад у нашу перекладну літературу.

Олексій Сацюк

ПРИСВЯТА

Вам, Дон-Сегундо.

Пам'яті покійних: Дон-Руфіно Галвана, Дон-Нікасія
Кано і Дон-Хосе Гернандеса.

Моїм приятелям — освоювачам коней і скотарям:

Дон-Вікторові Табоаді, Рамонові Ціснеросові, Педро
Бранданові, Ціріяко Діасові, Долоресу Хуаресові, Педро
Фалконові, Григорієві Лопесу, Естебанові Перейрі, Пабло
Охеді, Вікторіно Негейрі і Маріяно Ортезі.

Землякам моїх рідних околиць.

Тим, кого я не знаю, а хто є в душі цієї книги.

Гаучо, якого ношу в собі з такою побожністю, з якою
ковчег зберігає Святі Дари.

Р. Г.

I.

На периферії містечка, яких десять квадрат¹⁾ від головної площі, старий міст вигинає свій лук понад річкою, сполучуючи городи з тихим полем.

Одного дня, як звичайно, сховався я в освіжуючий холодок за каменем з метою вудити багриків²⁾, яких зараз же мав проміняти шинкареві «Біленької» на ласощі, цигарки або й продати за декілька центів.

Настрій у мене був інший ніж завжди. Почував я себе пригнічено, не мав бажання бачитись з людьми і не хотілося навіть нагадувати моїм щоденним компаньйонам про відпочинок і купіль, бо волів я ні до кого не всміхатись і не повторяти хлоп'ячих веселих балачок, як це звичайно буває.

Видавалося мені зайвим жестом саме вудіння риби, тому дозволив я поплавкові моєї власної роботи, підхопленому течією, перевернутись на березі.

Розмишляв я. Розмишляв я на чотирнадцятому році

¹⁾ квадрa — відтинок вулиці між двома вертикальними до неї вулицями, віддає 100 метрів.

²⁾ багрики — річкова риба без луски, жовтуватого кольору.

свого життя про безпритульного хлопця, про «безбатченка», а мене напевне тут так називають.

Приплющивши повіки, щоб не бачити нічого, що могло б привертати мою увагу, уявив я собі сорок мансан³⁾ містечка, його доми з плоскими покрівлями, що переділені на один зразок вулицями, різаними під прямим кутом, рівнобіжними або прямовісними до себе.

На одній з тих мансан, не пишніший від інших, але й не бідніший, був дім моїх високої про себе думки тіток, моя в'язниця.

Мій дім? Мої тітки? Мій покровитель дон-Фавій Касерес? Сотий раз виникали в мене ці запити з великим занепокоєним знаком запитання, і сотий раз передумував я в думках своє коротке життя в єдину можливу відповідь, знаючи, що тим нічого не виграю, проте, була це вперта думка.

Шість, сім, вісім років? Скільки років було мені точно, як мене розлучили з тією, яку я завжди називав «мамою», і привели в арешт цього містечка під приводом, що я мав іти в школу? Знаю тільки, що я дуже плакав першого тижня, хоча мене й оточили ласкою дві невідомі мені жінки й один чоловік, про якого зберігся в мене милий спогад. Жінки звертались до мене «мій синочку» і казали, що я маю називати їх тіткою Асунсіон і тіткою Мерседес. Чоловік той не вимагав від мене якогось особливого

³⁾ мансана — квадрат площі в місті, приблизно 10.000 м², поділеної на окремі садиби.

звертання, зате його доброта видавалась мені найкращим віщуванням.

Пішов я в школу. Я вже навчився ковтати сльози й не вірити в улесливі слова. Мої тітки втомилися грою і сварились на мене щодня, однозгідно заявляючи, що я брудний, лінивий, і що через мене в домі стільки непорядку.

Дон-Фавій Касерес зайшов одного разу до мене і спитався, чи не хотів би я пройтись з ним на його квартиру. Я знав той чудовий дім, якому не дорівнював ні один у містечку, дім, що викликав у мене тпхе захоплення, немов церква, до якої мали звичку брати мене мої тітки, садовлячи між собою, щоб нашіптувати мені молитви на вервиці⁴⁾ і стежити за моїми рухами, уважаючи, що кожне зауваження, зроблене мені, є заслугою перед Богом.

Дон-Фавій показав мені курник, дав торта, подарував одно дурасно⁵⁾ та обвіз мене «сулькою»⁶⁾ по степу, щоб показати корів і кобил-маток.

Вернувшись у містечко, я зберіг світлий спогад про ту прогулянку і заплакав, бо усвідомив собі становище, в якому я опинився, та уявив постать «мами», завжди занятої якоюсь працею, тоді як я лазив по кухні або бовтався в якійсь калюжі.

Ще разів два-три приходив по мене дон-Фавій, і так минув перший рік.

Тітки мої вже перестали цікавитися мною, хіба неді-

4) вервиця — чотки.

5) дурасно — овочі, схожі на абрикоси.

6) сулькі (англ.) — легка двоколесна бгичка.

лями, коли брали мене на Богослуження, або вечорами, щоб примусити мене молитися вголос по вервиці.

В обох цих випадках я почував себе в положенні в'язня між двома поліціантами, зауваження яких мало-помалу зводилися до звичайного стусана щиколоткою у голову.

Впродовж трьох років я ходив у школу. Не пригадую, що за причина зумовила мою свободу. Одного дня тітки мої прийшли до висновку, що не оплачується продовжувати моє навчання, і почали навантажувати мене тисячами доручень, що й примусило мене постійно перебувати на вулиці.

У бакалійній крамниці, галантерейній чи на пошті до мене зверталися ласкаво. Були й такі, що все до мене посміхалися, нічого від мене не вимагаючи. Моя прихована веселість і душевні почування, увесь час здушені в мені, звільнилися, і моя справжня удача рвонула до волі, влекотіла, була повна життя.

Вулиця стала моїм раєм, дім — моїм стражданням. Усе те, що почав я здобувати в симпатіях поза домом, обернув я в ненависть до моїх тіток. Я став лукавим. Я безсоромно заходив у готель на балачки з гордими доробкевичами, що сходилися сюди вранці і пополудні пограти в «туте» або «труко»⁷⁾. Я почував себе «своїм» у готлярні, де можна почути найбільш актуальні новини, і незабаром умів пізнаватися на людях, немов на речах. Не було таких галантних слівць ні жартів, що не знаходили б місця в моїй голові, неначе в якому архіві. Навіть до-

7) «туте» і «труко» — рід гри в карти.

реслі здивовано зупинялися, щоб почути, як я плавко лаюся.

Відомі були мені взаємовідносини між комісаром і вдовоцею Євлалією, торговельні крутістьства Гамбутті, сумнівна репутація годинникаря Порро. Під'юджений власником нічліжного дому Гомесом, я сказав одного разу до листоноші Морейри: — «Викройка»! — а він мені відповів: — Безбатченко! — що викликало в мене підозріння, ніби в моєму доквіллі була якась таємниця, якої ніхто не хотів мені виявити.

Але я був дуже вдоволений тим, що здобув собі на вулиці симпатію і популярність, бо це допомагало мені почувати себе певнішим.

Це були найкращі часи в моєму дитинстві.

Байдужість моїх тіток до мене зустрічалася в моєму почутті з ще більшою байдужістю, а зухвальство, що розвинулося в моєму бродяжному житті, допомогло мені легше переносити на собі їхні нарікання.

Дійшов я аж до того, що вискочив з дому і біг однієї неділі туди, де скоївся був переполох і прозвучало декілька пострілів, але без особливих наслідків.

Отже, здавалося мені, що я вже став дорілою людиною, а тому до своїх ровесників ставився я, в найкращому випадку, як до нецікавих дітей.

Очевидно, я здобув собі славу весельчака, і це стало моїм заняттям, яким я вдовольнявся з жорстокою хлоп'ячою несвідомістю, хоч це було зло сильних супроти беззахисних.

— Іди, скажи Хуанові Сосі, — пропонував мні хтось, — що він п'яний, там, у шинку.

Четверо чи п'ятеро цікавих, що розумілися на жартах, наближалися до дверей або сідали на столи, що були поблизу, щоб це чути.

Із сміливістю, що була впливом моєї власної любові до себе, я наблизився до Соси і простяг йому руку:

— Як відчуваєшся, Хуане?

— ...

— Фе, так сп'янів, що вже й не знаєш, хто я.

П'яний дивився на мене наче в глибіню століття. Упізнав він мене дуже добре, але мовчав, придумавши якусь нашітку.

Надуваючи голос і груди, як жаба, підійшов він до мене, кажучи:

— Не бачиш, що я Філомена, твоя жінка, і, якщо ти ссатимеш сьогодні вночі, коли вернешся додому дуже п'яний, ти впадеш задом у качину калабану, щоб у ній на-смердіти.

Хуан Соса підняв руку, щоб хльоснути мене в пику, але я, захочений сміхами, що лунали в мене за плечима, не поворухнув і головою, а, навпаки, сказав тоном погрози:

— Не грози, Хуане... Ти-но дивись, щоб тобі не вирвалася рука і не розбив ти якої склянки. Гляди, комісар не любить, коли розбавляють вино з водою, і він може на-гріти тобі зад, як і минулого разу. Невже тобі скаламу-тилось у пам'яті?

Бідний Соса дивився на шинкаря, який, у свою чергу, сердито дивився на тих, що мене підіслали.

Хуан просив його:

— Скажіть урешті, господарю, цьому шмаркачеві, хай іде собі. Він може довести мене до того, що терпець увірветься...

Прикидаючись сердитим, господар звернувся до мене піднесеним голосом:

— Ану, іди собі геть, хлопче, і не займай старших!

Вийшовши з шинку, я домагався від того, що мене послав:

— А тепер давай песо⁸).

— Песо? Тобі ж дав перцю Хуан Соса.

— Не зовсім... Давай-но песо. Ти ж бачив мій виступ?

Посміхаючись, чоловік погоджувався, очікуючи нового блазенства, і, правду сказати, воно було не погане, бо я трохи згодом звернувся до двох - трьох чоловіка тоном покровителя:

— Зайдемо, хлопці, на пиво. Плачу я.

І, сидючи в дворянському готелі, я мав приємність попросити на свій власний рахунок пляшку пива, щоб звести на бійку індіянця Бургоса з Сімфоріаном Геррерою, бо саме пригадав дещо про рудія з Мело, або спровоку-

⁸) песо — аргент. гроші = 100 центів.

вати на безсоромний учинок «ґрінго»⁹⁾ Кулассо, який продав за двадцять песо свою дванадцятирічну доньку старому Саломоновичеві, власникові притону.

Моя слава безсоромного й зухвалого хлопця спліталася ще й з іншими коментарями, яких я не знав. Казали люди, що я пропащий і що зрозумію це тоді, коли буду дорослим і житиму на погані засоби. Дехто дивився на мене з недовір'ям, і це саме штовхнуло мене на плавбу з хлопцями поганих звичаїв, які водили мене до ресторанів, ча-стуючи лікьорами й вином аж до того, що я втрачав свідомість, проте, якась природна зневіра охоронила мене від їхніх поганих забав. Панчо наклав мені однієї ночі в зад і завів мене в публічний дім. І тільки тоді, коли вже опинився всередині, я зрозумів, у чім річ, але запанував над собою, і ніхто не помітив мого переляку.

Звичка зустрічатися з компаньйонами довела до того, що в мене охололо захоплення, яке я відчував у перших днях саме з тих зустрічей. Я знову відчував скуку і то тим-більше, коли заходив у готель, голярню, бакалійні крам-ниці або й у шинок «Біленька», якої господар ставився де мене ласкаво і де познайомився я з селянством: скота-рями, мандрівниками або звичайними робітниками з ма-етків, розташованих у повіті.

На щастя, в тому часі, а мені було вже дванадцять ро-ків, дон-Фавій, як ніколи, почав піклуватися мною: часто відвідував мене — або щоб узяти до себе, або дати якийсь подарунок. Дав мені «пончіто»¹⁰⁾, купив білизну і, о

⁹⁾ Ґрінго — чужинець, не свій.

¹⁰⁾ пончо, пончіто — хустка з прорізом, яку через голову наки-дається на плечі.

чудо! подарував пару музиків і маленьке сідло, щоб я вер-
хи разом з ним робив прогулянки.

Це тривало тільки рік. У моїм призначенні було напи-
сано, щоб усе, що добре, було короткотривале. Дон-Фавій
перестав приходити. Одного з моїх музиків тітки віддали
синові крамаря Фестала, якого я ненавидів за його пиху і
содомію. Сідельце моє було закинута на горище під при-
водом, що я не вживав його.

Моя самотність поглибилася, бо люди вже втопились
були розважатися мною, а я не дуже турбувався, щоб роз-
веселяти їх.

Мої кроки, кроки малого волоцюги, завели мене над
річку. Познайомився я з сином млинаря Мансоні, з малим
Лучесою, який, незважаючи на своїх п'ятнадцять років,
не хотів і слухати про те, щоб поринати під воду.

Я навчився плавати. Рибу вудив майже щодня, бо я з
цього мав користь.

Мало-помалу спогади перенесли мене, отже, в теперіш-
ні часи. Почав я знову думати про ту красу, якою була
втеча, але ця думка зникала ввечері, в тиші якого при-
смерк починав розвішувати свої перші сутіні.

Багна понад берегом і трясовини окутувались фіолето-
вим кольором. Надбережна рінь мінилась блиском металу.
Вода в річці охолодала на очах, і відбиття предметів на
тихому плесі видавались барвистішими, ніж самі предме-
ти. Золотаві відтіні хмар мінялися в червоні, червоні —
в темносірі.

Я збираюся. Узяв я свою низку багриків, «твердих на смерть», які ще розпачливо плескали хвостами, повільно конаючи, і, змотавши вудку на вудилище та увіткнувши гачок у поплавок, попростував я в містечко, де починали погойдуватись перші світла.

Над напруженим кварталом, що лежить найнижче, проходила ніч, обрисовуючи стару дзвіницю церкви.

II.

Не поспішаючи, з вудилищем на плечу, вимахуючи байдуже своїми маленькими жертвами, попрямував я до містечка. Вулиця стояла ще у воді, бо тільки що прошуміла злива, і довелося мені проходити хитро-мудро, щоб не загрузнути в грязі, що цупко чіплялася до моїх «альпаргатів»¹¹⁾, загрожуючи лишити мене босим.

Ні про що не думаючи, ступав я по дрібних слідах, що йшли повз синасин, еспінільйо¹²⁾, чи кактус, шукаючи горбочків, наче заєць у подібних випадках.

Сліпий провулок переді мною поринав у темряві. Небо, не оповите ще присмерком, відбивалося в неформних калюжах або в воді, що стояла в глибоких слідах коліс якогось воза, якого борозни мали вигляд старанно обрізаної сталі.

Я вже ввійшов між хати, а це була якраз пора, коли в собак збуджується підозріння. У мене литки затряслися від страху, як я почув поблизу гарчання якогось небезпечного дворняги. Але я твердо називав імена: Сентіanela,

¹¹⁾ альпаргати — брезентове взуття на виплетеній із шнурка підшві.

¹²⁾ синасин, еспінільйо — південні дерева.

Капітан, Алвертідо. І, коли якийсь лайливий собачка втік на місце з таким прискореним, як і нешкідливим гавкотом, я дивився на нього з презирством, що, звичайно, заспокоювало його.

Проходив я повз кладовище. Відоме в таких випадках почуття пробігало по костях, потрясаючи мене легкою дрожжю від п'ят аж до плечей. Мерці, недобрі з'яви, душі вжахали мене напевне більше, ніж погані зустрічі, що є можливі в цих місцях. Чого, скажімо, міг сподіватися від мене найбільш вибагливий бандит? Я ж міг розпізнавати зблизька найковарніших людей, і хто по злобі схотів би заступити мені дорогу, дістав би куди більше, ніж коптує одна цигарка.

Провулок перейшов у вулицю, городи — в мансани. Довкілля параїсо¹³⁾, а також огорожі не мали для мене таємниць. Тут росте люцерна, там — грядка кукурудзи, ось кошара для худоби або й просто бур'ян. Я вже був недалеко перших хиж, що тихо поринали в нужді і були слабо освітлені свічками або коптячими газовими лампами.

Переходячи через вулицю, я несподівано сполохав якогось коня, бо його тінь видавалась мені далі, ніж була в дійсності, а тому що страх заразний так для звірини, як і для людини, мене прикувало до грязюки, і я не міг рушити з місця. Вершник, який видався мені великаном у ясному «пончо», махнув нагаєм поза ліве вухо своєму напівдикому коневі, але, коли я хотів зробити крок, сполоханий кінь заіржав, неначе мул, і рвонув чвалом. З-під його

¹³⁾ параїсо — південне дерево, дуже розповсюджене в Аргентині.

лопит бризнула грязь із звуком, подібним до розбитого скла. Я почув якийсь різкий голос, що казав із спокоєм:

— Пішли, дикунчику... Пішли, пішли, дикунчику..

Після цього кінь підтюпцем і чвалом захлюпотів по грязюці.

Я стояв нерухомо й дивився, як віддалявся, якое дивно побільшений на ясному ще обрії, силует коня і вершника. Мені здавалося, що я бачив якусь з'яву, якусь тінь; щось, що проходить, але воно — уявлення, а не дійсність; щось, що притягало мою увагу з силою тихої води, якої глибини поглинає течія річки.

Так уявляючи, дійшов я до першого пішоходу, по якому міг прискорити крок. У мене появилось сильне бажання відійти назавжди з цього жалюгідного містечка. Мені вже ввижалося мигтіння нового життя, повного руху і простору.

Заглиблений у думки, пройшов я містечко, поринув у темряву іншого провулка, опинився в «Біленькій».

Входячи в шинок, я приплющив очі, щоб не вдарило досить яскраве світло. За прилавком стояв, як звичайно, господар, а по цей бік перед ним індіанин Бургос допивав каню¹⁴).

— Добрий вечір, панове.

— Добрий... — знехотя відповів Бургос.

— Що приніс? — поспішив довідатись господар.

— Ось маєте, дон-Педро, — відповів я, показуючи низку багриків.

¹⁴) канья — рід горілки.

— Дуже добре. Хочеш кусок цукрової маси?

— Ні, дон-Педро.

— А декілька пачок «Популярної»?

— Ні, дон-Педро. Ви пригадуєте грошки, що ви їх мені останньо дали?

— Так.

— Вони були кругленькі...

— І ти їх пустив.

— Еге.

— Добре... Ось маєш, — закінчив чоловіча, брязнувши на прилавок декілька нікельових монет.

— Поставиш чарку? — посміхнувся індієць Бургос.

— В бакалії «Бажання», — відповів я, перелічуючи свій капітал.

— Що нового в містечку? — спитав дон-Педро, якому я мав звичку приносити новини.

— Є дещо, сеньйор... якийсь селянин...

— Де ти його бачив?

— Я на нього наткнувся на схрещенні вулиць, як вертався з-над річки.

— А не знаєш, хто він?

— Знаю, що він не тутешній... Ні однієї людини такої великої немає в містечку.

Дон-Педро насупив брови, неначе хотів щось пригадати.

— Скажи мені, він дуже смаглявий?

— Здається, що так, сеньйор... і дуже сильний.

Так як мова була про щось незвичайне, господар забубонів собі під ніс:

— Хто знає, чи не був це дон-Сегундо Сомбра.

— Він! — сказав я, сам не знаючи чому, відчувуючи те саме зворушення, яке наприкладу прикувало мене до місця перед значущим образом того гаучо¹⁵⁾, що силуетом обрисовався на обрії.

— Ти його знаєш? — спитав дон-Педро індіянину Бургоса, не придаючи значення моему окликові.

— Тільки з вигляду. Не такий чорт страшний, як його малюють. Чи не схотіли б ви дати мені ще одну каню?

— Гм! — продовжував дон-Педро. — Я його бачив декілька разів. Бач, потрапив прибути сюди ввечері. Не може бути, щоб він заблудив. Він же з Сан-Педро. Кажуть, що мав колись погану справу з поліцією.

Хтось додав:

— Так, але, здається, той дивак був християнином.

Індіанин Бургос, дивлячись у свою чарку, затрясся з люті. На його вузькому обличчі степовика відбилась невдоволення — неначеб слава сильної людини мала применшити його власну славу ножаря.

Ми почули, як хтось причвалав верхи і зупинився перед шинком, потім — безупинну балаканину, якої вжлявають селяни для прикоськання коня, і мовчазна постать дон-Сегундо Сомбри. появилася в дверях.

— Добрий вечір, — озвався різкий голос, що його

¹⁵⁾ Гаучо — уроженець аргентинських і парагвайських степів та Ріо-Гранде; добрий вершник, мистець у закиданні аркана, а взагалі — людина чесна, гостинна, правдолюбива, в укр. розумінні — козак.

легко можна було пізнати. — Як вам ведеться, дон-Педро?

— Добре. А вам, дон-Сегундо?

— Живу, слава Богу, без особливих турбот.

В часі, як чоловіки віталися згідно з прийнятою звичливістю, я оглядав новоприбулого. Насправді він не був такий уже й великий, а що він видався мені сьогодні таким, яким я його бачив, то це, очевидно, вираз сили, що б'є з нього.

Груди були широкі, суглоби наче в коня, стопи короткі, в підйомах м'ясисті, руки грубі й волохаті, а на них шкура немов панцер на пелюдо¹⁶⁾. Колір його обличчя нагадував колір обличчя індіан, очі дещо скісні і маленькі. Щоб краще було розмовляти, відкидав він бриль з досить вузькими крисами на потилицю, відкриваючи чупринну, стрижену під макітру.

Одяг його був схожий на одяг убогого гаучо. Був підперезаний звичайною мотузкою. Коротка блуза ледве досягала клубів, де чепіла товста заплослена нагайка. Чирипа¹⁷⁾ була довга, спадаюча, а шия підв'язана звичайною чорною хусткою, якої кінці лежали на плечах. Альпартати на підйомах мали розрізи, що уможливлювало змістити в них м'ясисту ногу.

Надивившись на нього досхочу, я підслухував їхню розмову. Дон-Сегундо шукав роботи, а шинкар раїв йому, бо, завдяки своєму постійному контактові з селянами, він знав, коли звільняються місця в маєтках.

¹⁶⁾ пелюдо — звір, що зустрічається в степах Аргентини.

¹⁷⁾ чирипа — подовгастий кусок сукна, що гаучо вживали на зразок шкотської спіднички, тільки значно коротшої.

— ... в маєтку Галвана є декілька кобил для освоєння. Останніми днями був у мене Валерій і питався, чи не знаю я якогось підходящого чоловіка, якого міг би йому порекомендувати, бо в нього багато худоби і її треба доглядати. Я згадував йому про Моско Перейру, але якщо вам це підходить...

— Мені здається, що так.

— Добре. Я повідомлю хлопця, що приходить щодня в містечко з різними дорученнями. Він проходить сюдою.

— Краще буде, коли ви цього не зробите. Якщо зможу, сам піду в маєток.

— Полагоджено. А не схотіли б ви чогось попити?

— Добре, — сказав дон-Сегундо, сідаючи за найближчий столик, — подайте одну сангрію¹⁸⁾ і дякую за запрошення.

Те, що я мав сказати, вже було сказано. Запанувала глибока тиша. Індіанин Бургос ще попросив четвертушку каньї. Очі йому набігли сльозами, його обличчя було страшне. Він випалив без будь-якого зв'язку:

— Якби я був рибалкою, як ти, я б витягнув величезного, обліпленого мулом, багра.

Глуна й фальшива усмішка підкреслила сказане, між тим як він скося зиркнув на дон-Сегундо.

— Але, здається, вони погані, — додав, — бо плюскать хвостами і забгато бовтаються. Проте, хай і погані, щоб у тому тільки й біди, що вони чорні!

Дон-Педро подивився на нього з підозрінням. Так він,

¹⁸⁾ сангрія — прохолоджувальний напитек з вина, води, цукру і лімона.

як і я знали вдачу індіанця Бургоса, розуміючи, що важко було що-небудь удіяти, коли ним опанував приступ люті.

З-поміж чотирьох присутніх один дон-Сегундо не зрозумів натяку, зберігаючи перед своєю сангрією цілковитий спокій. Індіанець знову штучно засміявся, будучи вдоволенням із свого порівняння. Я мав бажання зробити виводи або викликати бійку, щоб мати розвагу. Дон-Педро наспівував півголосом. Усі відчували неприємність положення, за винятком подорожнього, який рішуче нічого не втрапив і, здавалося, не відчув навіть холоду нашої мовчанки.

— Величезну рибу, обліплену мулом, — повторив п'яний, — величезну рибу, обліплену мулом... Еге! Не дивлячись на те, що має бороду і ходить на двох лапах, як християнин... Оповідать, що в Сан-Педро є багато тих гадів, тому й каже приповідка: — «Санпедрінець, якщо не мулат, то метис».

Ми почули двократне повторення приповідки голосом щораз тихшим і глушливішим.

Дон-Сегундо підвів чоло і немов тільки що втрапив, що слова індіанця Бургоса були скеровані до нього. Він сказав спокійно:

— Е, приятелю... ви мене неначе провокуєте.

Таке нещоденне звернення, сполучене з несподіваною гримасою, викликало в нас усмішку з уваги на дивну форму діалогу. Сам п'яний також змішався, але запанував над собою і відповів:

— Он що! А я думав, що балакаю з глухими.

— Хто має бути глухий: багри з такими вушиськами? Щождо мене, то я людина дуже занята і тому не можу вас зараз полагодити. Якщо ж хочете зі мною поспробуватись, повідомте мене днів за три наперед.

Ми не могли стримати сміху, ми тремтіли зі страху, а тому так припишкли, що втратили відчуття, що існуємо. Подорожній раптом почав знову виростати в моїй уяві. Він був «прихованим скарбом», містерією, маломовною людиною, яка в степу викликає особливе захоплення.

Індіанин Бургос розплачувався за свої каньї і кидав здушенням голосом якісь погрози.

Я підбіг поза його спиною аж до дверей, знаючи, що він мене в сутіні не бачить. Тимчасом дон-Сегундо збирався й собі відходити і прощався з дон-Педро, зблідле обличчя якого зраджувало схвильованість. Боячись, щоб забияка не вбив людини, до якої я вже почув усю мою симпатію, я звернувся до дон-Сегундо, але так, неначеб це стосувалось господаря:

— Бережіться!

І в одну мить сів я на порозі, чекаючи, аж мені дух забивало, кінця неминучого удару.

Дон-Сегундо зупинився на хвилину в дверях, розглядаючись на всі боки. Я зрозумів, що він пристесовував свій зір до темряви, щоб не бути зненацька нападеним. Опісля, йдучи попід стіною, попрямував до свого коня.

Індіанин Бургос вийшов з темряви і, будучи впевнений, що тим викінчить людину, розмахнувся до сильного удару їй під серце. Я бачив, як лезо, наче блиск після пострілу, прорізало ніч.

Дон - Сегундо з неймовірною швидкістю відскочив, і ніж, дзенькнувши об цеглу муру, зламався.

Індіанин Бургос сахнувся два кроки назад, чекаючи рішучого удару спереду.

В кулаку дон-Сегундо блищало трикутне лезо невеликого ножа. Однак, очікуваний наступ не відбувся. Дон-Сегундо, зовсім спокійний, нагнувся, позбирав куски поламаної сталі і сказав з іронією в голосі:

— Візьміть, приятелю, і покладайте собі, бо в такому стані ним не можна різати навіть баранини.

А тому що напасник тримався на віддалі, дон-Сегундо сховав свій різачок і, простягнувши руку, знову запропонував куски ножа:

— Заберіть, приятелю!

Упокорений забияка наблизився, понурив голову, тримаючи в засмальцьованому затиснутому кулаку руківню зброї, беззахисної, як зламаний хрест.

Дон-Сегундо, знизнувши плечима, відійшов до свого напівдикого коня. Індіанин Бургос подався вслід за ним.

Уже подорожній мав від'їхати в темряву ночі. Наблизився до нього п'яний, якому, здавалося, нарешті вернувся дар мови:

— Слухай, земляче, — сказав він, підвівши каштаново обличчя, на якому тільки очі блищали, — я покладаю цього ножаку, наколи ви будете мене потребувати.

В своєму мисленні забияки він не міг здобутися ні на що інше, як тільки на жест подяки, жертвуючи в той спосіб своїм життям за життя іншого.

— Тепер подайте мені руку.

— Чому ж ні! — погодився дон-Сегундо з тим же спокоєм, з яким сьогодні прийняв виклик. — Ось вам рука, приятелю.

І після цього він подався дорогою, залишивши за собою людину, яка неначеб боролася з якоюсь надто великою і ясною для неї думкою.

Побіч дон-Сегундо, що стримував свого напівдикого коня, щоб не йшов швидко, плужився я широкими кроками.

— Ти знаєш цього молодця? — спитав він мене, перекидаючи пончо повним і жвавим рухом тіла.

— Так, сеньйор. Я знаю його дуже добре.

— Здається, придуркуватий, що?

III.

Перед домом, на дорозі до шинку, де він мав перескучити, дон-Сегундо розстався зі мною, подавши мені руку. Я здогадувався, що це було за мою остерогу берегтися, коли виходив він з «Біленької», а тому я відчув у собі велику гордість.

Входив я в дім не кваплячись. Як було передбачено, тітки дали мені доброго прочухана, визнавши мене прощаним і не давши за кару їсти цього вечора.

Я дивився на них так, як дивляться на старі канчуки, що їх уже не вживатимуть. Тітка Мерседес, худа, гранчаста, якої ніс дзьобом каранчо¹⁹⁾ глупо виставав з-поміж запалих очей, була тією, що позбавила мене їжі. Тітка Асунсіон, черевата, грудиста, що любить їсти багато і з насолодою, була тією, що била мене з великою приємністю. Пославши їх, куди було потрібно, я зачинився в своїй кімнаті, щоб подумати про своє майбутнє життя і про епізоди сьогоднішнього пополудня. Я прихотів до висновку, що моє життя пов'язане з життям дон-Сегундо, і хоч би він казав, що існують тисячі й тисячі

¹⁹⁾ каранчо — хижий птах, що живиться падлом.

перешкод, щоб іти за ним, я мав глибоку надію, що все якось укладеться. Але як?

Передусім мені спало на думку, що з дон-Сегундо може скойтися інша пригода, і я вдруге врятовую його від небезпеки. Це діялося б, скажімо, при трьох-чотирьох різних нагодах, аж доки чоловіча не взяв би мене за свій амulet. Опісля могло б виявитись, що між нами існує якесь споріднення, і він стає моїм опікуном. Нарешті він прив'язується до мене, дозволяючи мені жити разом з ним наймитом або й напівбезпритульною дитиною. Незабаром знайшов я пряму розв'язку. Адже дон-Сегундо йде в маєток Галвана? Отже, добре — я піду туди раніше. Дійшовши до такого вершка своїх міркувань, я більше вже не роздумував, бо ця розв'язка задовольняла мене повністю, а, крім того, думати аж до втоми — це ні до чого практичного не доводить.

— Іду, йду, — промовив я майже вголос.

Сидячи на ліжку потемки, щоб подумали, що сплю, очікував я щасливої хвилини для втечі. В будинку, що поволі западав у сон, було чути ще останні шарудіння, які нагадували мені, що безглуздя є всі ті дрібні повсякденні справи. Не міг я вже більше терпіти тих справ, і тільки якийсь приступ люті примусив мене дивитись довкола на знищені стіни моєї кімнатки, дивитись без милосердя, неначе на переможеного ворога. О, не здивувало б мене напевне ніщо з того, що я мав би залишити, бо віжки й обротина, які, як я здогадувався, висіли на цвяху на одвірку, помандрували б зі мною! А мури, що дивились без спів-

чуття на мої перші сльози, мою скуку і мої протести, почували б себе добре й без мене.

Витяг я напонацьки з-під ліжка пару недоношених черевиків. Поклав біля них віжки й обротъ. Наверх кинув улюблене пончо, подарунок дон-Фавія, і дещо з білизни, якої в мене було дуже мало. Коли скінчив я цю працю, в мене вступила відвага, і я шугнув обережно вглиб двору, лишивши двері напіввідчиненими. Велич ночі навіяла на мене страх, що неначеб хтось силою видер мені таємницю. Я обережно пішов до горища. Піднявся по драбинці в просторе приміщення, де бігали миші поміж мішками кукурудзи і старими меблями. Не легко було знайти частини моєї маленької упряжі, але, на щастя, я мав у кишені сірники. При несміливому світлі маленького полум'я я зміг позбирати частини сідла. Зв'язавши все широким ремнем, закинув я клунок на плечі і вернувся в свою кімнатку, де поклав своє нове майно біля пончо, черевиків і віжок. Не маючи вже більше що брати, повалився я на ці речі, що були моєю власністю, лишаючи голе ліжко, і тим рвав я, на мою думку, всі осоружні зв'язки з цим оточенням.

Прокинувся я ще вночі, відчуючи біль у правому боці, бо лежав ним на уздечці, ззаду нахолов від цегли, потилиця боліла від невикідного лежання. Котра може бути година? На всякий випадок, я тримався розважно, щоб бути готовим передбачити будь-яку можливість.

Закинув я на плечі упряж і білизну, немов турок. Напівсонний, пішов я в двір, загнүздав свого муцика, осід-

лав і, відчинивши великі двері вглибині, виїхав на вулицю.

Відчув я, незнане мені дотепер, вдоволення — рдоволення, що я вільний.

Містечко ще спокійно спало, як я гнав свого муцика широкими кроками, незвичайно лункими, до екіпажного двору Торреса, де мав попросити, щоб віддали мені другого муцика, якого тримав там малий Фестал.

Закукурікав десь півень. Ледве світало.

З уваги на те, що екіпажний двір прокидався рано, щоб приготувитись до вранішнього поїзда, я застав ворота відчинені, а між кіньми зустрів Ремігія, хлопчиська з-поміж моїх приятелів.

— Яким вітром тебе принесло? — було його перше запитання.

— Добридень, брате. Приходжу по мого напарника.

Довго я мусів сперечатися з тим йолопом, щоб переконати його, що я господар муцика і можу ним розпоряджатися. Врешті він низгнув плечима:

— Муцик он-там. Роби з ним, що тобі подобається.

Не чекаючи, щоб мені повторили це двічі, накинув я обороть на худобину, напевне краще доглядану, ніж та, що була в моїх руках, і, попрощавшись з Ремігієм, з конем на повіді і білизною в пончо, як справжній селянин, проїхав я старий міст і подався з містечка в поля.

Щоб їхати в маєток Галвана, я повинен був узяти той же напрям, що й до дон-Фавія. На певній віддалі дорога повертала на північ, і нею мав я їхати до ліска, що я його пізнавав уже здалека.

Кваплячись, щоб віддалитись від містечка, я погнав чвалом. Чудово підстрибував муцик, ведений на повіді.

Проїхавши з дві милі, дав я своїм коникам передихнути, тимчасом сонце сходило над моїм новим життєм.

Почував я себе так радісно, що це важко описати. Свіже проміння золотом скапувало на степ. Мої муцики виглядали наче перефарбовані на новий колір. Навколо оживали виблискуючі росю пасовища. І я сміявся від безмежної радості, сміявся, упоєний свободою, а мої очі наповнялися кришталиками, неначе й вони відновлялись у ранковій тиші.

Бракувало мені однієї милі, щоб прибути до оселі, а тому я їхав підтюпцем, вслухаючись у перші співи дня, наповняючись оптимізмом у цьому світанку, що мені його, здавалося, створив степ, перемігши ніч.

Відчувши в собі якусь боязкість перед хатами, я попрямував під повітку. Здавалося, що там нікого нема. Собаки, що сердито гарчали, наближаючись аж до копит мого муцика, не були милим запрошенням зійти на землю. Нарешті в дверях кухні з'явився якийсь дід, який крикнув на собачню «геть!» і сказав мені заходити ближче та, показавши одну із численних лавок, що були в приміщенні, запропонував сісти.

Увесь ранок пробув я в цьому кутику, слідкуючи за рухами діда, неначе б від того мало залежати моє майбутнє. Ми не перекинулись ні одним словом.

Опівдні почали сходитись деякі робітники і озвався

дзвін, що скликав на обід. Люди, входячи, віталися, а дехто дивився на мене скося.

Разом з чотирма чи п'ятьма людьми ввійшов Гойо Лопес, якого я знав ще з містечка.

— Вибрався на прогулянку? — спитав він.

— Приходжу на роботу.

— На роботу? — перепитав він, просвердлюючи мене поглядом. На мить задрижав я, думаючи, що він щось скаже про мою рідню в містечку, одначе, Гойо був людиною дискретною. Робітники дивились на мене. Якийсь хлопчисько сказав, нав'язуючи до моєї відповіді:

— Приходь разом з нами мішки носити.

Гойо повернувся до нього:

— Так, лови цю пташку тепер, коли наполохана, бо, як освоїться, вона й тебе понесе. Ти не знаєш, що це за риба.

В одну мить на мене скерувалося сорок очей. А я й оком не моргнув, чекаючи, щоб минуло зацікавлення мною.

Проте, слова Гойо зробили ефект. Бути уважним, хоч би й поза межами доброї поведінки, — це заслуга, яку селянин цінить.

Гойо покликав мене з порога, сказавши розгнзудати муцика, а він покаже мені, де є вода, щоб його напоїти. Це був тільки маневр, щоб зі мною поговорити насамоті. І, як тільки ми опинилися надворі, він сказав:

— Ти втік з містечка.

— Мовчи, братіку, бо ти мене поставиш у незручне становище.

— У незручне становище? Дурниця! Будеш працювати.

— А як ні?

— Добре... Дай-но муцикові води. Дивись, он їде дворецький. Ми підождали, доки не під'їхав до нас окреслений англієць, якого я привітав і попросив роботи.

— Не маю я для тебе роботи, — сказав він, зіскакуючи з коня.

— То, може, дозволите щось перекусити? А я зараз же після того від'їду.

— А куди ж ти поїдеш?

— Туди, — відповів я, махнувши навмання рукою. Англієць подивився на мене з простодушною усмішкою.

— А ти ж слухняний?

— Так, сеньйор.

— Ви його знаєте, Гойо?

— Трохи, дон-Єреміє.

— Знаменито! Після пообіднього відпочинку дасте йому муцика Жабу. Хай запряже його у візок з дишлем і вивозить солому з ясел та вкидає її в канави біля білих дверей.

— Так, сеньйор.

Щоб заскарбити ласки в дворецького, я підійшов до його коня, зняв сідло, обернувши покривала, щоб провітрилися, і запитав Гойо, куди коня завести.

— Он під ту повітку з ячменем.

Англієць дивився на мене з усмішкою, коли я вів його коня до водопою.

— В оброті чи без оброті? — спитав я Гойо.

— Без оброті.

Не можу висловити моєї радості, коли за столом, за яким уже сиділо двадцять чоловіка, сів і я між Гойо та стареньким чужинцем, що доглядав маєтку.

— Куховаре, — сказав Гойо, — подай-но тарілку і ложку новому робітникові.

— Новому робітникові? — зареготав хлопчисько, який сьогодні поглулумився наді мною, коли я просив роботи. — Сміття вивозитиме.

Я здавав собі справу, що ті слова, які в іншому випадку могли б бути злобою, були лише наслідком дурноти, а тому я використав нагоду, щоб не завдати брехні Гойо, який обіцяв бути добрим для мене, якщо я матиму до нього довір'я.

— Вивозити сміття? — перепитав я. — Бережись, щоб і ти колись не потрапив у канаву.

І, почувши сміхи, пригадав я собі дні моєї популярності в містечку.

— Маєш нахил до поганого, — продовжував я, дивлячись на мастке і розкуйовджене волосся мого співбесідника. — Якби я був господарем, звелів би обчекрижити тобі кучму і випхати нею хомути.

Мої слова покрив загальний регіт. Коли регіт ущух, якийсь чоловік, з тих найстарших, звисока мене обрізав:

— Здається, знаєш багато законів, проте, краще буде не літати, доки крил добре не нагостриш. Ти ж щеня, а шкіришся, немов собака.

Вистарчило мені одного погляду, щоб знати, хто до мене говорить, і цим разом я спустив голову, кажучи спокійно, як і слід, коли розмовляється із старшим:

— Не думайте так, сеньйор. Я також умію ставитись до людей з пошаною.

— Так мусить бути, — підтвердив старий, і по короткій павзі знову покотились жарти з кінця в кінець столу.

Ціле сьогоднішнє пообіддя вивозив я солому з ясел до канав, віддалених на яких десять квадр. Коли я прибував до хліва, віз навантажував конюх, застромлюючи опісля вила в солому на ньому. У канавах водив я дерев'яним приладом, що оглушливо барабанив по дошках опорожнюваного воза.

На вечерю я прийшов півсонний, проте, втома, що на-строювала мене мало до жартів, проминула непомітно в загальній мовчанці.

У кімнаті Гойо мені поставили складане ліжко. Не мав я матраца або чого-небудь, щоб улаштуватися в мало-привітливому ліжку, одначе, втома, найкраща від усіх матраців, кинула мене, заверненого в пончо, на голий і твердий брезент, не турбуючись про мої пестощі. Хвилину я думав про свою втечу, уявив дім моїх тіток, їхні постаті, мої молитви. І сон навалився на мене, наче копиця сіна на чінголо. ²⁰⁾).

²⁰⁾ чінголо — пташка, схожа на горобця, але мелодійно співає.

IV.

Горацій збудив мене, потрусивши раптово за плечі.

Перші мої думки в'язалися з подіями попереднього дня: моя втеча, успіх моїх хитрощів, щоб випередити дон - Сегундо в маєтку Галвана, зустріч з Гойо і момент, коли він представив мене робітникам як нового робітника, та пригода за столом.

Світало. Крізь невеличке віконце я вже бачив, як хмари на сході скапували золотими барвами, подовгасті й ніжні, немов пелюстки соняшника.

Звісив я ноги з ліжка і, спираючись на стегна, в'ялі як сир, підвівся я з натугою, затигнув ґаху²²⁾, протер очі, відчуючи, що повіки були важчі, ніж у випадку, коли б їх покусали шершені, і подався я до кухні шарудячи альпарґатами. Мені було холоднувато, а тіло було розбите втомою.

Довкола чавунної плитки, в якій уже майже вигасло, робітники кінчали пити мате²³⁾, при них і я потягнув три гіркі, і це від мене нарешті відігнало сон.

²²⁾ ґаха — довгий вовняний шалик, яким аргентінці оперізуються, щоб забезпечитись від атмосферних впливів.

²³⁾ мате — сушене й перемелене листя, що запарюється в посудині завбільшки великої грушки і смокчється гірким або засолодженим через срібну чи нікельову рурочку (бомбізю).

— Пішли! — сказав один. Виглядало, що всі цього тільки й чекали, і ми розійшлися від дверей у різних напрямках.

Перший погляд сонця застав мене при замітанні великою пальмовою віткою овечої кошари. Правду сказавши, не було великою почесною замітати по цеглі грязюку та збирати окремі ковтки гідкої вовни, проте, не зважаючи на це, я був такий щасливий, як і самий раночок. Виконував я свою працю старанно, кажучи сам до себе, що я, властиво дякуючи їй, є в такому положенні, як і дорослі. Прохолодь впливала на прискорення моїх рухів. Тимчасом на небі затиралися кольори, злизані світлом дня.

О восьмій покликали нас на сніданок, і тут, шматуючи зубами кусок чураско²⁴⁾, я стежив за рухами моїх компаньйонів, з облич яких я все хотів відгадати.

Освоювач коней, Валерій Ларес, сильний, мовчазний і завжди усміхнений нащадок індіан, бажав зробити мене своїм приятелем, але не хотів з тим надто квапитись. Позатим ніхто не розмовляв, бо обмаль часу, яким ми розпоряджались, кожний хотів використати якнайкорисніше.

Після снідання куховар сказав мені лишитись, щоб допомогти йому, а тимчасом усі розійшлися, опорожняючи велике приміщення, що його призначення, здавалося, зводиться до печі, під каглою якої лежала чавунна плита, оточена чайниками, немов струсь струсенятами.

Куховар не був говіркіший, як і вдень мого прибуття,

²⁴⁾ чураско — м'ясо, смажене без додання жиру.

і я провів ранок кухарчуком, постійно зиркаючи на мовчазну постать освоювача коней, що сидів біля дверей і шив упряж з сирівця.

Уже мало бути близько полудня, як ми почули брязкіт острог по цегляному бруку подвір'я. Голос Валерія привітав когось, запрошуючи його зайти на декілька мате. Я виглянув зацікавлено й побачив дон-Сегундо Сомбру.

— Вибрались на прогулянку? — спитав Валерій.

— Ні, добродію. Мені казали, що тут є декілька кобил для освоювання і що ви дуже тим турбуєтесь.

— А може б ви зайшли в кухню?

— Добре.

Чоловіки підійшли до печі. Дон-Сегундо сказав «добридень», не подаючи вигляду, що мене пізнав. Обидва посідали на стільчиках, і попливла переривана довгими паззами розмова.

Звертаючись до мене, Валерій авторитетно наказав:

— Ану, хлопче, принеси-но мате і погости дон-Сегундо.

— Цю?

— Ні. Це Гуальбертова — не дуже зручна. Візьми онту, на столі.

Я був захоплений. Поставив чайник на вогонь, розворушив жар і наповнив поронгову²⁵⁾ грушку єрбою²⁶⁾.

— Солодкої чи гіркої?

— Яка вийде.

²⁵⁾ поронго — овочі у виді великої грушки, з яких робиться посудину для мате.

²⁶⁾ єрба — сушене й перемелене листя, що його запарюють у поронговій грушці і смокчуть через бомбіллю.

— Тоді — солодкої.

— Добре.

Підсунув я собі лавку і в часі, як вода починала булькотіти, міркував про дон-Сегундо з певним відчуттям болю, що він мене так мало помітив при своєму привітанні.

Він розбалакався, і я осмілився запитати його:

— Ви мене пізнаєте?

Дон-Сегундо подивився на мене без жодної ознаки зробити мені честь.

— Це я, — додаю, — учора ввечері сполохав вашого коня-дикуна поміж хатами містечка.

Далекий від оклику, якого я сподівався, мій чоловік почав до мене уважно придивлятись, неначе б мав знайти щось особливе в моєму зовнішньому вигляді.

— Здається, — сказав він, — що тобі з язика вискубли пір'я.

Я все зрозумів і зашарівся: дон-Сегундо боявся балакунства і волів не знати мене. Довгу хвилину панувала мовчанка, але згодом перерваний діалог між прибулим і доглядачем коней поволі продовжувався.

— Багато маєте кобил?

— Ні, добродію. Вісім — не більше, вісім.

— Мені казали, що худоба цього хову легко зривається з повідів.

— Ні, добродію. Вона тільки натурлива, нічого більше, натурлива.

Дзвін скликав на обід. Дон-Сегундо продовжував смоктати бомбіллю ²⁷⁾, а я вже двічі міняв засип.

Хлинули робітники, намагаючись спекоту, однак, веселі, бо закінчили на деякий час свою роботу. Майже всі вони знали прибулого, тому якусь хвилину було чути лише привітання і «добридень».

Проте, коротко триває хвилина поваги в маєтку, коли в ньому працює багато парубків, неспокійних і міцних. Гойо спіткнувся через ноги Горація. Горацій кинув йому на голову підсідельник. Юрба розступилася, даючи місце тим нестерпним парубійкам, що мали звичку битися на кожному кроці.

— Ану, заграймо в чорного пальця, непотріб! — закликав Горацій, і обидва суперники по черзі доторкалися пальцями черевини чавунки.

Розставивши ноги у вузькому розкроку, що дозволило на швидкі рухи тіла й удари, плече наперед — неначеб ним прикривалося пончо — права рука в коротких порухах, Гойо й Горацій чекали моменту, щоб одному одного мазнути.

Утих загальний сміх, коли Горацій накинув собі на обличчя кінці хустки, що була в нього на шії, хочаби ними прикрити мазок сажі, що навскіс пробігав по його лиці.

— Ти дуже важкий, — сказав Гойо.

— Про це могла б тобі розповісти твоя сестра.

— Доки ми будемо жертися?!

²⁷⁾ бомбілля — срібна або нікельова (у багатих золота) рурочка, що нею смокчється мате.

Сварку перервала поява господаря, людини понурого вигляду. Дон-Сегундо підійшов і пояснив причину свого прибуття. Вони вийшли на балачку, а в кухні повисла тиша неначе під час Богослуження.

Дон-Сегундо пообідав з нами і сказав, що домовився почати освоювання коней ще цього пополудня. Валерій не погоджувався заганяти кобил у двір, доки не спаде трохи спека, щоб вони не пеклися на сонці.

— Якщо потрібна вам яка мотузка, віжки або інша річ, я можу вам усе це позичити.

— Дуже дякую. Гадаю, що в мене все є.

Незважаючи на втому, я не міг заснути в часі пообіднього відпочинку, бо все думав, як би то мені бути присутнім при освоюванні коней. Я знав, що господар, побачивши, якої ваги дон-Сегундо, вимагав від нього найбільшої обережності, але хіба може обійтися без того, щоб якийсь жеребчик під ним не ввігнувся?

Надійшла хвилина вивозу в канави купи порваних дров, старого залізничця і поломаного залізного пруття. Вивозячи це, я мав би проїжджати через манеж, і, таким чином, мені могло б усміхнутися щастя побачити працю освоювання.

Так сталося, як було передбачено. Три перші кобили, при яких освоювачі напружувалися таки добре, вже були в'їжджені. Четверта намагалася звільнитись від вантажу на своєму хребті, але її переміг освоювач своїми сильними руками, не давши їй зігнути голову.

П'ята погналася в збіжжя на чуже поле, але, не мігши

далі бігти, вигинала скажено хребет, крутилася і ставала щораз сердитіша і небезпечніша.

На моє щастя, це сталося саме тоді, як я вертався від канав. Я почув поблизу здушене іржання худобини, брязкіт підсідельників, нерівномірне биття копит об землю, в якій кобила наче розпачливо шукала дикого протиудару. Тіло здорової людини було немовби пригвинчене до сідла, на бронзовому обличчі відбивалося зусилля, а напіввідкриті уста кидали вривані слова:

— Лишіть її з цього боку... Поверніть праворуч.. Ану, чи випрямиться... Отак! Аж доки не підкориться!

Помічники намагалися йти за тими наказами, хоча їм нічого іншого не лишалося, як тільки стояти осторонь, чекаючи, щоб у відповідний момент успішно зареагувати. Кобила вже не іржала. Замовк і дон-Сегундо. Виглядало, неначе обидві сторони з увагою думали про працю, виконану хитро і несподівано, де спротив чергувався з мужністю.

Коняка, вже звільнена, пасивно спротивилась роззявити і звозчити їй пащу. Дон-Сегундо зручно зіскочив і станув віддалік. Підіймаючи широкі груди, він глибоко віддихав, щоб погасити втому повітрям. Руки його були ще зігнуті, неначе стягали поводи, ноги, пристосовані до сідла, понад кістками вигиналися луком, неначе для скріплення рівноваги, плечі, подані назад, щоб напружити груди — усе це вказувало на те, що він з насолодою відчував свою здібність володіти.

Кобила була жалюгідна. Її спітнілий карк заледве міг

утримати голову. Важко віддихала. Боки були позападані й дрижали.

— Е, це не гніда! — сказав Валерій з певним задоволенням.

— Ні, добродію, — відповів дон-Сегундо своїм фальсетою, — це бура.

Я вмить пригадав собі, що зі мною є мій музик Жабба і візок з дишлем на ремені, але я боявся роззявити рот перед лицем самого господаря, ба, це мене, незначущу людину, пройняло навіть жахом, тому я взяв напрям на будинки і поїхав під залізний спів вил, що дзвеніли об дошки візка. «Дай музики, брате, — дзвени тими зубками!»

Під час молитви пан сказав покликати мене, щоб йому, у глибоких уже сутінях подвір'я під параїсо, запарити декілька мате. У зв'язку з цим я мав піти в кухню, що містилася в будинку. Куховарка, яка вручила мені поронгову грушку, давала мені довгі поради, сказавши й те, що господар з'їв би мене, наколи б побачив корінчики між срібними вінцями мате. Прицьому насунувси мені неприємний спогад про моїх тіток. Навіщо ті жінки? На те, щоб чоловіки мали розвагу. А суворі і крикливі? Напевне на те, щоб топити з них жир, але вони й на це не придатні.

Господар спитав мене, звідки я, чи маю рідню і як давно пішов на роботу. Відповідаючи, сказав я, приблизно, правду із-за страху, щоб не спійматися, бува, в яку пастку і щоб мене не відіслали в містечко.

— Скільки тобі років?

— П'ятнадцять, — відповів я, прибавивши один рік.

— В порядку.

У бомбильї булькотіли останні посмокти.

— Не підсипай більше... Іди собі в кухню та пришли до мене Валерія.

Після вечері в кухні був піднесений настрій. Наступного дня була неділя, і люди лагодились піти в містечко. Хлопці, що взаємно знали свої любові, обмінювались дотепними жартами. Хто мав сім'ю, ішов ще сьогодні ввечері з тим, щоб вернутись у понеділок до схід-сонця. Ті, що жили постійно в маєтку, також умовлялися зробити прогуляночку, щоб дещо необхідне купити. Але більшість напевне залишиться в своїх хижах, щоб «сало зав'язалось», або підуть в оселю заграти партію кеглів на площі, обсадженої смоківницями.

Старші віком сперечалися кажучи, що вже нема ігрищ ловлення паличок верхи, ні кінних перегонів, ані інших розваг. А я, напівсонний, примостився в кутику поблизу гуртка, що складався з дон-Сегундо, Валерія і І'ойо, лкий хотів навчитися фаху освоювання коней, тому з найбільшою увагою слухав пояснень про працю, брутальну, повну хитрощів і сприту.

Прислухаючись уважно до лекцій, я машинально погойдувався на стільнику, немов у колисці. Мало-помалу голоси ставали схожі на несміливий шепіт вогнища, що потахає, а я відчував, що мені терпне нога, бо ноги мої були закладені одна на одну.

Натиск альпаргата справляв мені приємність, а, коли

я зупиняв стільчиз у його легкому погойді, мій підйом! відчував приємний дотик грубої підошви, плетеної із шнурка.

Мої тітки напевне насварили б мене за таку чудернацьку розвагу, але вони були так далеко, що навряд чи почув би я їхні голоси, поглиблені в незвичайно строгую молитву... Чому мої тітки мали голос священика?

Раптом стілець, на якому я вже був задрімав, з грюкотом перекинувся назад. Я впав на купу дров, яких гіллячки, ламаючись, повбивалися мені між ребра, немов остроги.

У.

Впродовж п'ятнадцяти днів кобили були вже освоєні.

Дон-Сегундо, людина досвідчена і терпелива, знав усі способи освоювання коней. Він проводив ранки в кінському дворі, приручуючи своїх коняк: бив їх підсідельником, щоб відучити клацати зубами; поплескував їх долонею по закладах, карку і підчерев'ї, щоб не боялись дотикати; стриг їх у різних місцях з найбільшою обережністю на те, щоб звалили до брязкоту ножиць; охоплював їх руками за лопатки, щоб не присідали, коли до них доторкатися. Поволі і без крику виконав він трудне завдання освоювача, і ми бачили, як він відчиняв ворота та зганяв бичків разом з напівосвоєними кобилами.

— Кобилиці вже вкоськані, — сказав нарешті господареві.

— Дуже добре, — відповів дон-Лсандро. — Попрацуйте над ними ще декілька днів, а опісля я матиму іншу працю для вас.

Протягом останніх двох тижнів, що минули мені спокійно, за винятком хіба, що іноді позлостився на муцика Жабу за його лін, прийшла до мене погана вістка.

У містечку знали про місце мого перебування і, мож-

ливо, хотіли примусити мене вернутись додому. Але їм не вдалось — я вже тут запустив коріння. Зрештою, я б скоріше втопився або дав себе розірвати диким звірам, ніж погодитися з такою долею. Ні в якому разі не вернуся я, щоб знову стати волоцюгою на скучних вулицях містечка. Я ж став уже раз назавжди вільною людиною, заробляю собі на їжу, а тому я вже краще волю жити пумою, за якою женеться погоня, ніж кімнатною собачкою крутитися коло спідниць, пропаханих кадильним запахом, і бути на поклики гострих начальниць.

Ні, цю кістку іншому собаці! Я вже сам свій хрест понесу!

Переживаючи цю подію, я не звертав уваги на діяльність, яку розгортали робітники в моєму доквіллі. Більшість з них мали таємничий і стурбований вигляд, і я не знав чому, а зрозумів лише тоді, коли поінформували мене, що мають розлучити худобу, а потім погнати її.

І ось удруге здавалося мені, що випадок приносить розв'язку справи. Я не вириватимуся звідци на днів кілька наперед, бо я ж постановив собі триматися дон-Сегундо. Цим разом я піду за чередою і уникну, таким чином, місцевих небезпек, лише зміню місце народження. Але куди поженуть худобу? Хто будуть скотарі?

Пополудні Гойо поінформував мене, але так, що я мало що зрозумів з того.

Череда мала б складатися з п'ятисот голів і вирушити звідци за два дні — на південь, на інші лани дон-Леандро.

— А хто скотарі?

— Іде наглядач Валерій і робітники: Горацій, дон -

Сегундо, Педро Барралес і я, а ти, можливо, матимеш інше заняття.

Дон-Сегундо був ще скупіший у своїх поясненнях, і я, врешті-решт, не знав, чому все це тримають у такий таємниці ті, що відходять з худобою, перед тими, що лишаться в маєтку.

— А я можу йти?

— Якщо тобі зветься господар.

— А якщо не зветься?

Дон-Сегундо зміряв мене згори донизу, і його погляд зупинився понад моїми кістками.

— Чого шукаєте? — спитав я, вражений його настирливістю.

— Ланцюга.

— Де ж він у мене?

— Я думав, що ти почепив його собі на ноги.

Я зробив коротку павзу, щоб подумати над тим, що він сказав. Зрозумівши його слова, я намагався засміятись, хоч відчув, що наді мною сміється справедливість.

— Я то не почепив собі ланцюга на ноги, дон, але боюся, що господар на мене нагнівається.

— Коли я був у твоїх роках, робив те, що мені подобалося, не просивши дозволу ні в кого.

Одержавши таку лекцію, я віддалився, міркуючи над розв'язкою конфлікту, викликаного в мені бажанням іти і страхом, щоб не зробити вибрику.

З уваги на те, що дон-Єремій видавався мені добрячою людиною, до нього я й звернувся заїкуючись з моїм проханням.

Англієць низгнув плечима:

— Хай скаже Валерій, чи схоче тебе взяти.

Валерій, від якого я найменше очікував чемності, сказав мені, що поговорить з господарем і попросить у нього дозволу, щоб долучити мене до скотарів на півплатні.

— Гляди ж, — додав, — та праця не легка.

— Не бійтесь.

— Добре. Сьогодні ввечері я дам тобі відповідь.

Коли півгодини пізніше Валерій кивнув на мене від палісаду, я нарадошах випустив з рук тарілки, які мив у кухні, і вискочив прожогом.

— Можеш іти, тільки збери своє манаття і прилагодь черідку.

— Берете мене?

— Еге.

— Ви говорили з господарем?

— Еге.

— Ви справжній гаучо! — вибухнув я, сповнений дитячої вдячності.

— Ну-ну, побачимо, якої-то ти заспіваєш, як тобі сидло задок намуляє.

— Побачимо, — відповів я самовпевнено.

Безглуздя інколи стає в пригоді, бо, скажімо, раз згримасити — це намагатись погасити всі щирі думки. Я вже все прилагодив, а тепер хіба, — «кроком руш»! Але відсутність публіки виправляє згодом постанови, винесені своєвільно, та, на щастя, коли я лишився на самоті, мнимохить почав обмірковувати можливості, як зберегти тонкість своєї поведінки. А й справді, що скажу, коли «сідло

намуляє мені задок»? Чи зможу я спати в чистому полі під час дощу? Яких засобів уживатиму, щоб приховати свої майбутні страждання новака? Ніщо мені не було відоме з таємниць твердого життя, тому почав я уявляти собі припливи води, діялоги з шинку, коварства і хитрощі хлопчини з містечка, — це хіба допоможе мені на новому місці. Дарма! Усе, чого я навчився в своєму авантюристичному дитинстві, було нужденним багажем досвіду перед життям, що відкривалося переді мною. Який дідько вирвав мене з-під опіки мами з села і завіз у школу, щоб я навчився азбуки, арифметики й історії? Адже все це сьогодні ні на віщо мені не придатне.

Отже, ніщо інше мені не лишалось, як тільки підкоритись долі. З другого ж боку, мої міркування не були суперечні з моїми постановами, бо я вже з дитинства умів поєднувати їх з учинками. Потрапивши на бал, танцював я, бо бачив, що нема іншого виходу, а, якщо знемагався фізично, мене тримала сила волі. Чи не втекти б мені від смиренного життя, щоб стати мужнішим?

— Що, ти сам до себе говориш? — крикнув до мене Горацій, що проходив поблизу.

— Знаєш, брате?

— Що?

— Що я йду з худобою!

— Що за радість для маєтку! — вигукнув Горацій, але без того захоплення, якого я сподівався.

— Радість? Не бачиш, що йду пішки!

— О, то ти далеко не зайдеш.

— Це правда, братіку, — признався я, думаючи про

своїх муциків. — Чи не знаєш, де б купити якогось жеребчика?

— Що, хочеш стати освоювачем коней?

— Хочу якось радити собі. Не знаєш ніде?

— Чому б ні. Ось тут близьенько, в маєтку Печери, знайдеш, що тобі потрібне... і дешевенько, — закінчив Горацій, подавши мені точні інформації, хоч спочатку він тільки глумився наді мною.

— Дякую, брате.

Зараз же по заході сонця я подався в напрямі на Печери. Маєток був якого півтора кілометра по той бік ліска, а тому я пішов пішки, щоб не помітив господар, бо міг би нагніватись, а також щоб не бачили робітники, які сміялися б з мого зухвальства, знаючи, що я не маю відповідного капіталу на будь-яку купівлю.

Вийшов я поміж евкаліптами, вдаючи, що отак собі тупцюю по гілках, опалих із сухих гілляк. Не раз я спотикався об кору, бо йшов озираючись назад.

Там, де кінчались дерева, відпочив я, а потім пішов своїми альпартатами по гладенько втоптаний стежці. Ідучи плантацією кукурудзи, поволі наближався я до хижі, що була тут же, недалечко. Ідучи неуважно, міркував я над тим, як-то приступити до торгу і як-то обіцяти заплату трохи пізніше, і вирішив я сторгувати річ, якщо буде підходяща, обіцявши прийти наступного дня з грішми та забрати жеребчика.

Нараз у кукурудзі, що росла понад стежкою, почув я тріск ламаного бадилля і якось інтуїтивно відскочив убік. З-поміж зеленого листя засміялось смагляве обличчя якоїсь

дівчинки, яка весело махнула мені ручкою «з Богом» і йшла за мною ввесь час, дратуючи мене і наганяючи якогось дивного страху.

Величезний рудий пес накинувся на мене, примушуючи мене вхопитись за ніж, але господар відігнав його. Увійшов я в оселю. Переді мною якась хата, ліплена з глини, з широким солом'яним дахом, а спереду подвір'я, добре злисте водою й заметене. В загорожі побачив я дванадцятро коней, а між ними — маленького жеребчика каштанної масті.

— Добрийвечір, сеньйор.

— Доброго здоров'я, приятелю.

— Я робітник з маєтку... приходжу, бо мені казали, що ви маєте жеребчика на продаж.

Господар подивився на мене хитрим очима, і я помітив у його бороді усмішку.

— Що, ви купець?

— Неначеб-то.

— Жеребчик он-там... віддам за двадцять песо.

— Можна оглянути?

— Авжеж... Дивіться досхочу.

Кинувши не зовсім уважно оком на жеребчика і будучи пройнятий своєю важливою роллю, звернувся я до господаря:

— Завтра, з вашого дозволу, прийду по нього і принесу гроші.

— От тобі й торг.

— ...

Стояв я хвилину, не знаючи, що казати, а тому що ця людина мала нахил скоріше до гніву, ніж до жартів, я

попрощався з ним, піднявши руку до капелюха, і попрямував до стежечки.

Рудий пес хотів знову накинутись на мене, але господар заспокоїв його. Не знаю чому, але я ніс у собі почуття страху, тому пішов приспіненою ходою, аж доки не поринув у кукурудзу, де відчув себе вільним від пари очей, що дивились так неприємно і вперто.

Ляєсь маленька постать з'явилась яких двадцять метрів переді мною і йшла в тому ж напрямі, що й я. По червоній хустині, якою була зав'язана її голівка, і по левій суkenочці я пізнав ту саму дівчинку.

Ні з сього ні з того, ховаючись за кукурудзу, я пустився навздогінці за тією маленькою постаттю.

Почувши мої кроки, вона раптом обернулася і, пізнавши мене, засміялася так, що аж заблесли зуби і скісні очі на її смаглому личку.

Я ні перед ким не відчував страху, хіба що перед старшими жінками, боючись їхніх насмішок, бо вони вже звикли до серйозніших забав, але цим разом я відчув приплив якогось дивного захоплення.

Узявши себе в руки, спитав я владно:

— Як тебе звати?

— Мене звуть Авророю.

Її веселий вигляд і цікавість, що світилася з її очей, відігнали від мене страх.

— А ти ж, ідучи ось-так самісінька через кукурудзу, не боїшся, щоб не роздер тебе який тигр?

— Тут нема тигрів.

Усмішка її крила в собі ще більш зацікавлення. Її маленькі груди піднялись гордо і задьористо.

— Але може якийсь прибігти з інших місцевостей, — додав я впевнено.

— Він не їстиме тіла християнки.

Вона відповіла твердо, з презирством, і це різнуло по мсему самолюбству. Я простягнув їй руку. Аврора подалась декілька кроків назад. Не хочючи за жодну ціну дозволити їй утекти, я раптом ухопив її в свої обійми, не дивлячись на її завзятий самозахист і погрози.

— Пусти, бо кричатиму!

Я з усієї сили потягнув її в зелене бадилля, що розбігалося незчисленними борознами. Запаморочений її спротивом, я спіткнувся об борозну, і ми попадали на м'яку землю.

Аврора так сміялася, що забула про все, а я поспішив цей момент використати.

Вона на хвилину замовкла, нахмурила обличчя, напіввідкрила уста, неначе з болю, потім знову почала сміятись.

Я гордо спитав її:

— Любиш мене, золотко?

Аврора гнівно відскочила від мене і зірвалась на ноги.

— Дурень... Не маєш сорому... Користуєшся тим, що ти сильніший.

І я лишив її. Вона відійшла, дуже важна, бубонячи собі під ніс слова, що гасили її сором і заспокоювали самолюбство.

VI.

О третій годині ночі я прокинувся під впливом внутрішнього неспокою. Адже з настанням ранку ми вирушимо і поженемо нашу худобу шляхами в невідоме. Напружував я свою терпеливість до крайності, пригадуючи собі численні обов'язки, де будь-яка помилка може суворо помститись. Пригадав я собі, що моя упряж була під повіткою, де стоять жеребці. Там я поклав її поблизу бар'єра. Муцик, на якому я мав виїхати, стояв у загорожі, а його напарник і мій новий набуток повинні були знаходитись між худобою Гойо. Білизна, що я її мав узяти з собою, була скидана на купу коло ліжка. А тютюн?.. Мав я пачку мухобою і папірці для кручення цигарок.

Провіривши своє майно, я почував себе щасливим, що підготовка до першої моєї подорожі пройшла мені легко. Господар передав мені двадцять п'ять песо мого місячного заробітку, чим міг я заплатити за жеребчика, та ще й на «витрати» лишилося.

І чого мені ще треба? Маю три муцики, між ними одного дикого, який, не сумніваюсь, може зробити мені неприємну несподіванку, упряж у повному комплекті — з віжками, оброттю, ланцюгом, поводами і сирівцевими по-

пругами; маю зміну білизни на випадок дощу і добре пончо, що є захисним і непромокальним накриттям. Правду сказавши, скотар виходить з меншою підготовкою.

Скінчивши свою інвентаризацію та почепивши остроги, я вдоволено виструнчився і кинув досить сумним поглядом по моїй кімнатці і ліжку, що стояло голе і жалюгідне, неначе облуплена вівця. Прощай, двірське життя! А тепер побачимо, що нам готують дороги і степ, непрорізаний стежками.

З двома змінами білизни, загорнутими в пончо і прив'язаними до паска, вийшов я навшпиньки надвір, але на хвилину зупинився, бо ніч буває зрадлива, а тому не слід іти, коли вона перед тобою.

Я глибоко вдихав віддих сонного степу. Нависала тиха темрява, протикана мерехтливими зорями, неначе іскрами веселого вогню. Коли в мою істоту вселився спокій степу, я відчув себе сильнішим і більшим.

Деся звіддала було чути дзвеніння дзвоника. Це, очевидно, хтось ловив коня або зганяв худобу. Але бички ще не подавали знаку свого звіриноho життя, хоч я вже нюхом відчував присутність п'ятисот тих товстих тварин.

Раптом почув я стугін кінських копит. Дзвоник видзвонував свої ноти з швидкістю капання крапель з покрівлі. Ті звуки розпливалися в ранковій тиші, немов хвилі на тихому дзеркалі води, коли кинути камінчик. Деся у темряві ночі заспівав півень, збуджуючи симпатії в деяких

теро²⁸). Це були поодинокі вислови денного життя, що збільшували величність світу.

Я вивів з загорожі свого мущика, що був трохи стривожений незвичайним стукотом копит своїх вільнобродячих товаришів. Накладаючи на нього оброть, я відчув під рукою, що його лоб був орошений. Тимчасом по вогкій землі бряжчали остроги Гойо, який ішов шукаючи якоїсь цінної речі.

— Добридень, брате, — сказав я стиха.

— Добридень.

— Ти згубив щось?

— Еге, налигач.

— Який?

— А той, із срібним наконечником.

— Він же в кімнаті, над валізкою.

— Я зняв його.

— Мате не будемо пити?

— Будемо, ось зараз.

Тоді, як Гойо шукав свого налигача, я, насвистуючи, осідлав мущика, що дрімав собі спустивши вуха і час від часу попірхував невдоволено.

Коли я увійшов у кухню, застав там уже разом з Гойо Педро Барралеса і дон-Сегундо.

— Добридень.

— Добридень.

Гораций увійшов накульгуючи.

²⁸) теро — довгопогий південно-американський птах темносірого кольору, часто освоєний.

— Ти вивихнув ногу? — засміявся Гойо.

— Вивихнув?... На тілі нема найменшого сліду.

Мовчазний Валерій переступив поріг і попростував туди, в той кутик, де росла чудова пара срібнолистих плакливих верб. Тимчасом ми стаємо довкола плитки, і мате починає кружляти поміж нами.

Кожний про щось мовчки думав, тому й моя радість змінилася в повагу, стриманість.

Не маючи змоги розмовляти, я тільки спостерігав.

Вони всі видавалися мені якимись більшими, сильнішими — в їх очах уже майоріли шляхи майбутнього. Вони з двірських робітників ставали степовиками. Вони мали душу скотарів, а це однозначне, що мати душу безмежну, як обрій.

Одежа на них була вже не та, яку мали вчора: більш селянська, практичніша. Кожна частина їхнього одягу підкреслювала рухи, що їх виконуватимуть вони в майбутньому.

Мене завоювала суворість тих мовчазних типів, а тому не знаю — із страху чи з пошани до них, опустив я голову на груди, приховуючи в той спосіб своє зворушення.

В подвір'ї іржали коні.

Дон-Сегундо встав, на хвилину вийшов і вернувся з парою віжок, сирівцевих, міцних.

— Принеси-но мені, хлопче, кусок сала.

Натирав він повільно салом грубий ремінь, який за третім потягненням утратив свою білість.

Валерій завернув трохи білизни в пончо і прив'язав його підтяжкою до пояса.

Педро Барралес подивився в темряву ночі, лунко хльоснув нагайкою по лаві і сказав з удаваною байдужістю:

— Здається, що опівдні сонце закип'ятить нам шині у костях.

Ми всі нараз повиходили, не чекаючи ніякого наказу. Остроги бряжчали в такт, лишаючи на землі надколунані пунктики. Темрява поволі сповзала.

Біля бар'єра кожний з нас бере свого коня і широкими кроками проходимо через двір.

— Гойо, — сказав Валерій, — іди по коней, а ми йдемо по худобу... Ти, хлопче, іди з Гойо. Добре, що на решті вирушаємо.

Це вперше наглядач давав накази, і це означало, що вигін худоби починається.

Валерій, Горацій і Барралес почували до загоржі, що була недалеко, де стояла суцільна маса молодняку. Гойо зі мною підняв бар'єр і випустив телят, які зараз же утворили коров'ячі родини з своїми матерями, побігши на поклик їхніх дзвоників.

— Відчини ворота великої загоржі і стань спереду, щоб худоба не розбіглася.

Я почав свою працю, а разом з тим відчув у собі велику гордість. Гордість, що виконував такі важливі обов'язки.

Передусім я мав притиснути острогами свого мулика і гнатись від точки до точки, щоб стримувати в буйному розгоні худобу, але незабаром старі корови, що знали міс-

цевість, усе зрозуміли і слухняно пішли дорогою. Корови йшли добре, тому я міг сміятись собі з бунту тих найбільших смільчаків, яких свист і оклик «вернись, драп-тя!» зупиняли в розгоні. Я спокійно їхав, знаючи, що за мною їдуть інші.

З двору доносились крики людей і стугін гнаної худоби. Це був неначе рокіт війни з її барабанами, наказами, стогами, біганиною, зударами і падінням на землю. Той гармидер наближався, збільшувався, і незабаром ми побачили на сході сонця густу суміш кольорів і форм.

Худоба поволі вговтувалася і творила суцільну масу, що рухалась, носок якої прикрашував я.

Я їхав сам, і, коли спалахував світанок, мною раптом опанував смуток. Чому? Адже це була моя праця. Сьогодні в кухні перед відходом не чув я зовсім сміху, навпаки, мене здивувала серйозність облич моїх компаньйонів. Може це тому, що вони лишали щось поза собою? А може це був хвилиний настрій мандрівника, що не вірить у свій почин? Може витягнулась погана карта, що вже не вернуться в свої рідні сторони, до своєї рідні? Не мігши з'ясувати того, що прочувалося інстинктом, я пояснив собі його почуттям ностальгії. А може, причиною цього були дівчатка і безпритульні? Але що це все мене обходить? Одно личко, забуте в часі суматохи при відході, ясно з'явилось перед моїми очима. Аврора...

«А що спільне має зі мною Аврора? — подумав я. — Це ж був тільки жарт без особливої пристрасті, що впливав з наших основних почуттів».

Не дивлячись на це, її образ не сходив з моїх думок.

Де вона може бути в цій хвилині? Не сумна вона — попрощалася вчора ввечері зі мною в кукурудзі якоюсь дивною усмішкою?

Уявив я собі, що на її маленькому личку сльози затмили веселість, і це раптом викликало в мене жаль.

— Дівчатко... — промовив я майже вголос і, дивлячись перед себе, гризнув ручку нагайки, щоб відірватися думкою від неї.

Благословило на розсвіт. Мій музик усе помахував головою, неначе викликав ранок. Уже якийсь птах ширяв понад рівниною.

Спогади з моїх останніх двох годин перебування в маєтку, здавалося, затягалися серпанком і віддалялися.

Наступного дня після моєї першої зустрічі з Авророю я пішов реалізувати свою купівлю і, вертаючись, зустрів її в тому самому місці. Цим разом вона була сумна.

— Добридень.

— Добри...

— Гніваєшся на мене?

— І не збираюсь! Учора ввечері через тебе я згубила перстень десь у кукурудзі, і мама всипала мені різок.

— Пошукати тобі? — запитав я жартом.

— А ти пригадуєш, де я була?

— Чому не пригадую, золотко!

— Дурний.

Опісля ми разом шукали маленьку цінність і натрапили на місце нашої забави.

Того вечора вона вже не сперечалася зі мною, лише сказала при відході:

— Завтра ждатиму тебе.

Бідна дівчинка... Того ранку була наша остання зустріч.

Обірвались мої думки тоді, коли я переїздив річку. Почалась суматоха і крики, сполохана худоба збивалась до купи, аж доки перші телята не пішли у воду. Забурлила піною, зареготала й покрилась борознами бистра течія. Переприбрили ми на другий берег. З ременів, що підв'язують сідла, стікала вода, а не одному набігло її навіть у шавари.

Над землею, з якої раптом спливла темрява, появилася могутнє сонце, і я відчув себе життєрадісною людиною. Людиною, що мала тверду волю — необхідний скарб доброго гаучо, і волю по відношенню до дорогенької дівчинки, що оплакувала його виїзд.

УІІ.

Одночасно із сходом сонця настала прохолода, що наповнила нас радістю і бажанням іти вперед. Лишаючи річку за собою, переходимо навскіс через якусь загорожу, щоб бар'єром вийти на дорогу.

Тією дорогою, що бігла між дротами, немов який ручай поміж урвищами, худоба йшла спокійно, і не було небезпеки, що розбіжиться.

Погнавши свого мулика, я виїхав наперед, зупинився збоку біля загорожі і чекав прибуття Гойо, щоб виявити перед ним моє захоплення.

— Як хочеш, вернися назад, — сказав він.

— Добре.

Я не рухався з місця, доки не пройшла худоба. Телята йшли поволі й не були втомлені. Не одно з них мекало дивлячись у напрямі маєтку. Нараз корови почали битись рогами, в наслідок чого в худоб'ячій масі зробився кількаметровий прорив, але згодом він зійшовся, і знову відбувався повільний нетомливий марш. Проходячи позз мене, худоба бокувала і дивилась недовірно в мій бік. Багато корів зупинялося, витягали носи і зацікавлено обнюхивали мене.

Захоплений рухом міцних лопаток і ритмічним похилем голів, я очікував скотарів. Ранкове проміння сонця, падаючи скісно на худобу, золотило їй боки вузькою смугою, а на полі видовжувалась тінь смішними фігурами.

Раптом я відчув у собі бажання до жартів.

— Так накопичилась, що й важко порухувати, — засміявся Педро Барралес.

— Проте, можна вибрати худобину, щоб накинути аркан, — відповів йому Горацій.

— Юначе! — крикнув Валерій. — Я вже майже бачу одну худобину, перекинуту через сідло догори задком, щоб його нагріти.

— Невдало з мене насміхаються, — буркнув я. — Дозвольте мені трохи від'їхати.

Балачка перейшла в крик, а ми тимчасом — один звідци, один звідти — повторяли удари по худобі, що відставала і зраджувала намір утекти, куди інстинкт поведе.

— Минулого разу, — оповідав Педро, — як ми були в дорозі на Лас Герас (пригадуєш, Гораціє?), ми взяли були з собою новачка Венеро Луну. Ну, й крик робив той християнин. Це була справжня прикраса між худобою. Мав горло, як трубу, яким кричав на всі боки: — Гей, бики! Гей, бики! Але на п'ятий день гнання худоби він притих. А коли прибули на місце, не міг майже рухатись. — Ей, би... ей, би... — вимовляв він, неначеб ішов за стадом, причому був такий виснажений і жалюгідний, що мені хотілося зв'язати його ременем.

— Так, — важко наголосив Валерій, — спочатку ми всі добре тримаємося.

Деякий час кожний з них хвалявся своєю витривалістю. Хто з хлопців не закоштував двірської праці? Та, незважаючи на це, не бракувало людей, завжди готових до твердих маршів так зимою, як і влітку, переносити на собі без нарікань і бадьоро гостроту сонця, слоту, холод з гололіддю і докучливу втому.

Розігнавши сумніви, я повторив слова Валерія: — Спочатку ми всі добре тримаємося. Чи зламає мене перша проба? Про це може сказати тільки майбутнє. А тимчасом, далекий від усяких турбот, відчув я в собі велику мужність і був певний, що скоріше міг би я розколоти свою душу, ніж піддатися втомі або наразити худобу на будь-яку небезпеку.

Уявив я себе таким важним, що постановив на першому постойі осідлати свого жеребчика і в той спосіб продемонструвати перед самим собою рішучість заглянути лиху в очі. На прикладі цього ранку я бачив, що треба вірити в гарне майбутнє, і я в нього вірив.

Коли я так їхав, скріплюючи в собі згадану постанову, помітив, що ми прибули до якогось шинку. Була це одна-єдина довга хата. Праворуч знаходилась гостиння — відкрита кімната, умебльована парою довгих лав, на яких ми посідали, немов ластівки на дрітці. Шинкар діставав напитки за допомогою грубої залізної ченіги, що зберігалася в його просторому приміщенні, обставленому полицями, повними пляшок, пляшечок і банок різного сорту.

На долівці стояли четвертушки ерби, великі плетені бутлі з вином, барильця різних видів, покривала і вовняні пітники під сідла, упряж, аркани та інші вжиткові пред-

мети. Поміж тією купою товарів шинкар зробив собі до-ріжку, схожу на ту, яку протоптує худоба, і ходив тим вузьким проходом сюди й туди, приносячи чарки, тютюн, ербу або частини сідла.

При вході в гостинну стояла пара дерев'яних колон, що підтримували плетиво гілляччя, що сполучувало покрівлю хати з подвір'ям, де росли вузлуваті параїсо. Оподалік було видно площу гри в кості.

Дорога перед шинком поширювалася в просторий мішок, що влегшувало нам нагляд над худобою.

Коло восьмої години ми позлазили з коней, щоб відпочити і дещо перекусити.

Уже починало припікати. Нам хотілося їсти, бо від години п'ятої ми були в дорозі, а при відході посмоктали лише трохи мате.

Горацій і Гойо поставили чавунну решітку на вугілля і зісмажили чураско. Решта ввійшла в шинок, привіталися з шинкарем, якого знали з попередніх подорожей, і попросили в нього пляшку хінебри²⁹⁾, дехто — чарку карабанчелу³⁰⁾.

— Що питимеш? — спитав мене дон-Сегундо.

— Чарку каньї з дурасно.

— Та вона тобі роздере горлянку.

— Не шкодить, дон.

Ми мовчки опорожнили наші чарки.

²⁹⁾ хінебра — запашна горілка.

³⁰⁾ карабанчел — напійток.

Дещо пізніше ми по черзі «закроплювали червяка», притому і я хильнув ще одну каню.

Перепочивши і веселі, ми лагодилися продовжувати нашу подорож. Дон-Сегундо і Валерій змінили коней. Валерій осідлав каштаного горланя, якого не один заздрих йому з уваги на його веселу масть і тонкість ніг.

— От коник на перегони з висмикуванням паличок! — сказав Педро Барралес.

— Напівприборканий і тільки, — додав Валерій. — Він може показати себе, коли його торкнути острогами.

— Згодом укуськається.

Сівши на коня, Валерій побачив, що не помилився в своїх здогадах: горлань піднявся, як «кип'яче молоко».

Валерій, маленький і спритний, чудово стежив за петлями пустуна, знаючи його звороти, присяди, рівновагу і вигини хребта. Його пончо гармонізувало з красою розгніваного коня, якого шерсть на кожному горбику переливалася золотом. З його боків, що звужувалися й здригалися, промінювала сила. Він невдоволено закреслював луки майже до самої землі, а вигнутий дугою хребет високо підіймав усміхненого вершника, що панував над ним.

Нарешті Валерій правою рукою стримав коня і, відсапуючи, засміявся:

— А що, не казав я?

— Гм! — додав Педро. — Недобре так відразу ламати його.

— Але, давши йому волю, зледащіє.

— А це було б гріхом... такий веселий і гладенький коник.

Одушевлений видовищем і підбадьорений двома каньями, що танцювали мені в голові, пригадав я собі мій останній проєкт.

— Хто мені допоможе осідлати жеребчика?

— Навіщо?

— Щоб сісти на нього.

— Він тебе потовче.

— Того він не зробить.

— Я поможу тобі, — сказав Горацій, — вип'ю за тебе навіть кофе сьогодні ввечері, як будемо на постої.

Під вибухи сміху і непристойних сцен схоплено й осідлано мого мущика, і це сталося скоріше, ніж було потрібно, ба, ніж я уявляв собі. Горацій ухопив жеребчика за вуха, потряс.

— Ось маєш, брате.

Я обережно підійшов, одну ногу поставив на стремено, перекинув другу, уникаючи зайвих дотиків, щоб не лоскотати каштанчика. Жарти, що їх було чути дівкола, хвилювали мене. Куди піде мущик? Як я zareагую на його перші рухи?

Тепер я мав показати, що вмю, а тому, сівши так, як мені здавалося найкраще, і додаючи собі відваги, наказово крикнув:

— Довгим кроком!

Мущик і не поворухнувся, що мені було не зовсім зрозуміле. Я хотів це відгадати з його тоненького, смішного, трохи вигнутого карка. Одночасно відчув я, що в мене на

руках виступив піт, і це мене злякало, що не зможу втримати поведів.

— Коли ж рухнешся? — почув я за собою чийсь голос.

Сором, гірший удару, відчув я в моєму смішному становищі вичікування, тому, на всякий випадок, смагнув я мущика нагайкою поза вухами. Нараз мене боляче щось смикнуло в колінах, і я втратив усяку рівновагу. На зло моїм прогріхам я подався тілом наперед, і про черговий вигин хребта мене сповістив гострий удар у сидіння, що передався всьому тілу у формі нервового струсу. Я відкрив широко очі, передбачаючи падіння, і цим разом похилився назад, бо мені видалося, що на мене біжить долога. У такому положенні я вже не бачив ні карка, ні голови мущика.

Коник раз-у-раз вигинав дугою хребет, неначе хотів розтрясти мені кості, але, стискаючи його міцно коліньми і підбадьорений окликом моїх товаришів «аура!», я хльоснув нагайкою ще раз свого жеребчика. Він щораз більше хвицав. Здавалося, що він хвицнув який уже сотий раз, так що й мені ноги вже починали дрижати. Одно коліно вже зісковзнулось по боці, я вважав себе погиблим. З-під мене висковзнулось і сідло. Бачачи себе повислим у повітрі, я розпачливо рубонув кулаком навпопад. Удар спричинив мені біль у плечі і в клубі, такий дошкульний, що я втратив свідомість. З великим трудом я звівся на ноги.

— Ти побитий? — спитав мене Валерій, який тримався біля мене під час моєї невдалої їзди верхи.

— Нічого, брате, нічого мені не сталося, — відповів

я, забувши про повагу, яку повинен мати до свого наглядча.

Яких тридцять метрів від нас дон-Сегундо закинув аркан на тікаючого коника і гнався за ним навздогін.

— Ловіть його!

— Може зараз оплачемо покійника? — засміявся Гойо.

— Ні, ні, ви-но зловіть мені ту непотріб, я йому всиплю канчуків.

— Лиши його дозавтра, — наказав мені зовсім без жартів Валерій, — бачиш, що маємо йти далі, а це не іграшка.

— Мені здається, — сказав дон-Сегундо, — що, наколи оцей не втихомириться, доведеться відіслати його в клітку тіток.

Горацій приніс мені гнуздечку на того муцика, що був у малого Фестала.

VIII.

У степу враження приходять швидко, судорожно, але вони зараз же затираються в широчині простору, не лишивши по собі й сліду. Так воно було й з обличчями, що стали знову безпристрасними, так воно було й зі мною, що забув про свою тільки що пережиту невдачу, не відчуваючи несмаку, що в таких випадках зовсім природне. Дорога перед нами була схожа на попередньо пройдену дорогу, небо було синє-синє, повітря, хоча й більш нагріте, пахнуло так само, а кроки мого мущика були мало що жвавіші.

Телята йшли добре. Корови, що були спереду, без упину подзвонювали дзвониками, що звучали виразно, прозоро. Мекання телят, що почалося на світанку, втихло. Натомість тупіт копит видавався більш посиленням, а пилуга, що підіймалася з-під тисяч ніг, збивалася щораз густішими й сірішими стовпами.

Худоба й люди рухалися вперед, пеначе їх полонила тверда ідея: іти, іти, іти...

Не раз якесь телятко відставало скубаючи траву при дорозі, і треба було його підганяти.

Під впливом збірного коливання в тому марші я під-

дався загальному ритмові і поринув у півсон, хоча мої очі були розплющені. Мені здавалося, що так можна б їхати у безкрай: не думаючи, без будь-якого зусилля, за-колиханий похитом широких кроків, відчуюючи на плечах концентрацію сонячного проміння, немов яке настирливе збіговище.

О десятій я мав враження, що в мене на спині шквариться шкура. У муцика на карку виступало мило. Земля стугоніла під копитами щораз важче.

О годині одинадцятій мені попухли руки і набрякли жили. Стерпи й ноги. Боліло мене також ударене плече і клуб. Телята йшли щораз утомленіше. Мені в скронях глухо вистукував пульс. Побіч мене зменшувалась дуже поволі тінь муцика.

О дванадцятій ми йшли вже по наших тінях. Нам бракувало повітря, а курява окутувала нас, неначе хотіла сховати в жовтуватій хмарі. Телята почали лінати, сну-ючи довгі слизязві волокна. Коні були покриті милом, і краплі, що спливали з їх лобів, сіллю затягали їм очі. Я мав бажання заснути, щоб забути про все довкола.

Урешті-решт прибули ми в маєток до одного господаря наймення дон-Феліціан Очоа. Тут ми приємно прохолодились під вітами дерев. На прохання Валерія, нам дозволено було загнати худобу в загорожу, зарослу травом після дощу. Ми позлазили з коней в одежі, що прилипла до тіла, і йшли немов качки після купелі. Остроги, коли ми простували до кухні, глушили наші обважнілі кроки. Ми привіталися з робітниками, зняли свої високі брилі з широ-

кими крисами, щоб витерти спітнілі чола, і прийняли запропоновані мате, а вмежчасі поставили на чавунну решітку наше скотарське чураско і роздмухали вогонь.

Я не брав участі в балачці, що скоро зав'язалася між нами — мандрівниками і робітниками маєтку. Тіло моє так зів'яло, як кусок копченого м'яса, і було в мене тільки й думки, щоб «повалитись» і лягти, хоч би й на цеглі.

— Перекусивши, підете далі?

— Ні, сеньйор, — відповів Валерій, — тепер дуже не-
вигідна пора для худоби... Ми думали б, якщо дозволите,
трохи відпочити і йти після смерку з Божою допомогою.

Та відповідь справила мені неописану приємність. Я раптом відчув, що моє тіло з полегшею відпочивало, і знову вступив у мене, неначе магічно, добрий настрій.

— Чудово! — вигукнув я, чвиркнувши крізь зуби.

Один з робітників зиркнув на мене з усмішкою.

— Ти, мабуть, новий на праці.

— Так, — сказав я немов про себе, — новий, що пішов на поневірня.

— О, — сказав якийсь старий, — поневірня поневірня, а поки що голову догори.

— Він надто гарячий, — додав Педро Баррелес. — Сьогодні вже встиг усісти на жеребчика, на якому їхав зісовуючись по стегні, і це тільки тому, що не хотів викинути з рук нагайки. Він з тих, що вмирають убиваючи.

— Добрий хлопець! — сказав старий, з очей якого били пробіски симпатії. — Нанийся солодкої мате по гаучовськи.

— З дорогої душі, дон, коли б вона не випала мені з рук.

— Тоді вже завтра.

— Хто його знає, — приєднався Гойо, — чи не було б краще звільнити його.

— Авжеж! — підкреслив я. — Щоб побачити, як біжать по полю моїх двадцять песо.

— Ні, — перебив знову старенький, — це вже хитрощі, щоб відбити удар.

— О! — підтвердив дон-Сегундо. — У нього дзюб непоганий. Йому скоріше спухне губа, ніж він змовчить. Він того самого хову, що й папуга-балакуха.

— Уже мені дісталось, — сказав я, втягаючи голову поміж плічка, і, немов передбачаючи черговий удар, замовк.

Хлопчина років дванадцяти сидів біля мене і дивився на мої остроги, на руки, втомлені їздою, на моє обличчя, покрите пилюгою з-під худоб'ячих ратиць, дивився він з таким же захопленням, з яким я декілька днів тому споглядав Валерія або дон-Сегундо. Його простодушна цікавість і захоплення були доказом, що я справжній скотар.

Той самий хлопчина хотів показати мені відповідне місце, де б я міг поспати по обіді, за що я був йому не менше вдячний, як за тихо виявлену симпатію до мене.

Коло четвертої години ми знову були в дорозі. Після декількох мате з нами сердечно розпрощались, а я, умившись у відрі та обтерши блюзою пилюгу, почував себе немов новороджений.

У зголоднілих кониськів бовталася вода в черевах, зате

корови, що мали час попастися на солодкій траві, були в кращому стані.

Та, незважаючи на все це, нас підтримувала надія, що незабаром настане вечірня прохолода і облежить наш повільний хід до місця відпочинку, якого ми так прагнули.

Після вирушення з маєтку я погнався на самий перед стада, звідки міг спостерігати шлях, яким ми йшли, та віддалені оселі, щоб усе це закарбувати в пам'яті, збираючи, таким чином, мої перші скарги майбутнього знавця місцевостей.

Коли ми, після двогодинного маршу, проходили повз якесь пасовище, Гойо під'їхав до мене, щоб передати мені доручення Валерія.

— Їдь за мною... Заріжемо барана, а потім доженемо стадо.

— Не надаюся я, брате, на таку роботу.

— Ти цього не робив? Нічого, звикнеш.

Міжтим, як стадо просовувалось далі, ми позіскакували з коней біля шалаша-сторожівки, господар якої прийняв нас, немов старих знайомих.

— Баранчика? — перепитав він після того, як Гойо пояснив йому, що потребуємо м'яса. — У тій хвилиночці...

Про плату не було й мови.

Гойо був досвідчений і спритний. Він безупинно сміявся, спостерігаючи, як я невміло виконую доручену роботу. Я ледве сляк-так облупив одну ногу, як його ніж, пробігши через череву, уже загрожував мені своїм кінцем. Довгими й сміливими ударами ножа відділяв він шкуру від м'яса і, де тільки грозив, запуслав туди кулак і швид-

ко випатрошував худобину. Надрізавши спочатку ножем кільця довкола суглобів, зламав усі чотири ноги в колінах. Поміж сухою жилою і верхньою ратичкою прорізав петлю, крізь яку проволік ремінець від гнuzдечки, погім підсунув штуку до дерева, пригнув гілляку, и притримав її, а він підвісив барана.

Він швидко розпанахав черево, потягнув сюди-туди кишковий лій, очистив шлунок з відпадків, грудну частину — з легенів, вийняв печінку і серце.

— Навіщо ж ти мене кликав? — спитав я, бачачи своє дурне бездіяльне становище та соромлячись своїх рук, що також звисали наче відпадки.

— Тепер поможеш мені забрати м'ясо.

Розділивши м'ясо, ми поклали — кожний по півбарана — у мішки, позав'язували їх сирівцевими ремінцями і, попрощавшись з чабаном, який доручив худенькій і не-привітливій дівчинці подати нам декілька мате, пустилися чвалом навздогінці стада, яке напевне не відійшло далеко.

Більше пригноблений тим, що не вмію заготовляти м'яса, ніж своєю ранішньою невдачею, я знову виїхав наперед стада, палаючи великою люттю. Декілька годин тому я зробив приємне спостереження, а саме, що хлопчина з маєтку дон-Феліціана захоплювався моїм виглядом скотаря. Але я забув, що та медаль мала й зворотний бік, і цього мені треба було соромитись. Я ж був недосвідченим новаком, а це було дуже помітно, коли мені доводилося стикатися з однією з численних робіт у дворі. А скільки ж інших несподіванок мав я перед собою?

Я твердо постановив собі навчитися в короткому часі заготовляти м'ясо, закидати аркан, валити з ніг худобу, освоювати коней, зганяти корів, робити віжки, обороти і нашільники, плести нагайки, вирізувати сирівцеві ремінці, обривати кізяки, стригти овець, підстригати коней, грати в кості, лікувати всілякі хвороби тварин і безліч інших речей. Опечалений такою програмою, пробурмотів я собі відому приповідку: «Одна річ співати, а інша річ співати під гітару».

Отак міркуючи, я й не зоглядівся, як погасло денне світло і настав присмерк. Мене почпнала гнітити самотність, тому пішов я до гурту, щоб довідатись, о котрій годині маємо вечеряти.

Вечеряли ми в чистому полі. При дорозі був рівчак, над яким росло декілька верб, звідти ми й принесли трохи сухого ломаччя. Присівши навприсядки довкола вогню, ми чекали, а відблиск полум'я надавав нашим обличчям суворого мідяного вигляду. Руки, що орудували ножами і тримали м'ясо, виблискували наче камінні. Навколо дихало скопоєм, тільки звіддала доносилося дзенькання дзвоників і блявання телят.

У рівчаку кумкали жаби, заглушуючи одноманітне надокучливе цвіркання цвіркунів. Час від часу чахи³¹⁾ пронизливим криком зраджували нашу присутність. Зелене гілля на нашому вогнищі сичало і пахкало, неначе штучні бомби десь на відпусті. В наслідок зміни положення мого

³¹⁾ чаха — великий тонконогий степовий птах сірого кольору, що видає пронизливий крик.

нешчасного тіла я дошкульно відчував утому, і здавалося, що на голову мені натискає ціле сідло.

Не маючи води, ми деякий час відчували спрагу.

І знову почали ми гнати худобу.

Зоряне небо над нами було схоже на глибоченну безодню, повну мерехтливих і мрійних піщинок. Кожний рух, кожний крок дошкульним боєм відчувалися в моїх м'язах. А скільки ж ще переді мною отих коливань широкого кроку?

Не розрізняв я вже, чи наша валка складалася з багатьох штук худоби, чи йшла переді мною тільки одна штука. Нерівномірний хід величезного стада викликав у мене морську хворобу і, коли я дивився вниз, бо мій муцник міняв напрям або згинав голову, мені здавалося, що вся земля піді мною крутиться, немов якась неформенна м'ясна маса.

Мені захотілося спати на коні, як це роблять старі скотарі.

Мною ніхто вже не турбувався. Всі їхали вважаючи на худобу, щоб котре не відстало. Вряди-годи проривався якийсь крик. Теро кричали нам услід, а сови почали гратися в хованку, перекликаючись своїми оксамитовими горлянками.

Не видно було ні жодного житла.

Але незабаром ми таки прибули до якоїсь оселі. У невеликій віддалі перед нами забовваніли темні обриси де-

кількох хат, а дорога поширилась, немов річка при вливі в озеро.

Гойо, дон--Сегундо і Валерій, як я вичув з їхніх голосів, ішли на обхід худоби.

Ми знаходились на ярмарковій площі на окраїнах якогось містечка.

Тут же, біля худоби, я розгнуздав свого муцика і зняв сідло.

Під якимсь навісом з цинкової бляхи я жбурнув на землю своє манаття і впав на нього так, як падає з-під колеса воза кусок гязі.

Легенький, майже невідчутний удар нагайки впав мені на плечі.

— Гартуйся, хлопче!

По голосі я пізнав дон-Сегундо.

ІХ.

Гойо, мабуть, метрів три волік мене за ноги, щоб розбудити.

— Еге, то з тебе добрий сплюха, коли тебе треба тягнути аж за ноги, як пелюдо з нори...

— Що, вже йдемо?

— За хвилинку.

Я зробив зусилля, щоб підвестися на ноги, але без успіху.

— Не можеш випростуватися?

— Полізу рачки, — відповів я, намагаючись таки підвестись на ноги.

— Що тебе болить? — сміявся Гойо.

— Те місце, що вдарив, падаючи з коня, — збрехав я, щоб не признатися до втоми.

— Де, тут?

— Ой! — крикнув я, рвонувши раптом руку, яку мені стиснув Гойо. Але це я тільки вдавав. Насправді ж мені болів живіт, боліло в пахвинах, у клубах, боліли плечі і стопи.

— То ти побитий?

— Нічого, пройде.

Зробивши чимале зусилля, я підвівся, вийшов і пішов, не подаючи й знаку, що мене що-небудь болить. Ледве - ледве сіріло, небо було захмарене.

— Буде дощ?

— Так.

— А де дон-Сегундо?

— Біля худоби. Сідлає коня.

Ідучи за звуком дзвоників, я побачив велику постать земляка, яка на фоні півсутінків ночі видавалася ще більшою.

— Добридень, дон-Сегундо.

— Здоров, хлопче. Я ось чекав тебе, щоб поговорити з тобою.

— Говоріть, дон.

— Ти знову осідлаєш свого жеребчика?

— Мабуть.

— Добре. Я тобі допоможу, щоб ти їхав як слід, а не був посміховищем для людей. Тут ніхто нас не побачить, а тому роби, що скажу.

— Добре, дон-Сегундо.

Я бачив, як він зробив із своєї попруги зашморг. Потім узяв мою обороть, оглянув повід, що був дуже міцний, і звелів мені йти за ним.

У півсутінях похмурого ранку він підійшов до мого каштанчика і почав накладати на нього упряж. Напівсонний музик не встиг вирватись. Закинувши зашморг на ший, дон Сегундо, не поплескавши навіть поцід черевом, приборкав свою жертву.

— Іди-но, принеси сідло.

Вернувшись, застав я вже свого жеребчика прив'язаним до стовпа поводом, обведеним аж тричі довкола, і в сброті.

Дон-Сегундо спокійно клав на коника пітники, підколінники і підчеревний пас. Коли він потягнув за пас, жеребчик хотів спротивитись, та вже було запізно. Швидко були накинуті покривальця, і коник був осідланий.

Я захоплено дивився, як та людина вміє панувати над твариною. Адже він поводився з моїм музиком наче з гаучовським бараном.

Затягнувши підчеревний пас і відв'язавши каштанчика від стовпа та вивівши його на середину площі, дон-Сегундо псвчав мене:

— Людина не повинна бути дурною. З-поміж людей, що їздять верхи, як і ти ось тепер, багато було нездар, а, проте, навчилися цих хитрощів. Отже, коли всідаєш на коня, не бійся, і хай коник не йде задумано, а попустиш поводи тоді тільки, коли почуватимеш себе зовсім певно. Ти зрозумів мене?

— Еге.

— Гаразд.

Кінь дон-Сегундо був яких два кроки від мого, а це тому, щоб, на випадок потреби, прийти негайно з допомогою.

Перед всіданням я кинув поглядом довкола, бо, зважаючи на поради людини, яка з-поміж усіх заслуговувала в мене на пошану, я турбувався, що інші мене підведуть.

Заспокоївшись, що ніхто не дивиться, я обережно всіх, хоч литки мені таки дрижали. Сиділося невідно, бо біль у пахвинах і клубках ставав нестерпний, але був невідповідний момент, щоб це виявляти, а тому всівся я, по можливості, якнайліпше.

— Ану, не рухайся, доки я не всяду.

Муцик, немов зрозумів це, стояв спокійно доти, доки мій опікун був біля мене.

Дон-Сегундо підняв нагайку. Муцик підкпнув голову і пустився бігти, не намагаючись навіть супротивлятись. Ми зробили велике коло тут же, біля площі. Мало-помалу я набирався бадьорості і торкнув по передніх ногах муцика, хочаби, щоб він став диба. Два-три довгі вигини хребта були відповіддю на мій виклик, однак, я витримав їх, не застосовуючи особливих протизаходів.

— Уже приборканий, — сказав я.

— Але ти вже більше того не роби, — відповів щиро дон-Сегундо, з-перед ока якого маневр мій не висковзнув. І, їдучи то з одного то з другого боку, він завів мене до місця, де решта скотарів снідала край дороги, посмоктуючи мате.

Вони зустріли нас криками й оплесками.

Надувшись з гордості, як індик, кінчав я свою працю, смикаючи муцика за повід, згідно з настановами мого опікуна.

— Ксобі! Гетьта! Стій! Назад!

І, розпалюючись пристрастю за кожним посьмиком поведи, довів я свою жертву до того, що в неї почала трястися нижня губа. Зробив я зовсім так, як це роблять інші.

— Знаменито! Можеш зіскочити. Стягни добре поводи гнuzдечки і відскакуй далеко.

Я виконав це без вагання.

— Легкий хлопчина! — скрикнув Педро Барралес.

І тільки тоді, коли хотів розсідлати коника, помітив я, що пообшмулював собі поводами руки, а з лівої таки добре текла кров.

— Ти скалічився, — сказав Горацій, побачивши, що я дивлюся на руки. — Лиши свого дикуна, я сам здійму сідло.

Я не здавався на просьбу, бо відчував сильний біль, що підходив аж до ліктя. Перев'язав я рану хустинкою, а Педро допоміг зв'язати кінці.

— Дуже зашкарубли поводи, — пояснював я.

— Облиш їх, — перебив Гойо, — та йди до гурту потягнути декілька ковтків мате, на яке ти заслужив.

З неприхованою радістю прийняв я те запрошення, яке було для мене найбільшою нагородою.

Півгодини пізніше, коли скінчились усі похвали й оплески, а також єрба, ми знову приступили до своїх звичайних скотарських занять. А я в своїй душі ніс велику радість, якою впивався так, як і свіжістю ранкового повітря.

Тимчасом хмарища, накопичені на обрії, затягали небо, і, коли худоба вийшла знову на вузьку дорогу, забубоніли рясно і рвучко перші краплини дощу.

Незважаючи на ранню пору, ми відчували духоту, отже, те освіжуюче бубоніння справляло нам велику насолоду. Дехто накинув уже на себе пончо, але я з тим не поспішався.

Дивлячись на небо, прийшли ми до висновку, що це була тільки прелюдія до чогось серйознішого.

Земля дихнула пахощами. Трава й чортополох порпнули в пристрасне чекання. Увесь степ був заслуханий.

Незабаром черговий пошум крапель підняв над дорогою легенький пил. Здавалося, що наш шлях спалахнув легеньким блиском.

Тепер я вже накинув на себе пончо, приготівляючись перенести зливу.

Дощ линув так, що заслонив перед нами обрій, степ і все навколо. Скотарі розмістились уздовж валки молодянку, щоб щільніше зімкнути похід.

— Вода! — крикнув Валерій, протискаючись грудьми поміж худобою.

Натомість я забавлявся, відчуючи на собі лопотіння крапель, немов молоточків, і запитував я себе, чи пончо може мене від них захистити. У моєму чамберго³²⁾ бубоніло, як у порожній бочці, і незабаром з його крис почали стікати струмочки. Щоб вони не текли мені за комір, я загнув трубною криси над чолом і пригнув ззаду, з метою пустити ті струмочки по плечах.

³²⁾ чамберго — гнучкий бриль з дзвоноподібним ковпаком та широкими крисами.

Першою реакцією на дощ, як я пізніше переконався з власного досвіду, був сміх, незважаючи на те, що нераз нічого доброго не несе з собою перспектива змокнути. Отже, сміючись, я витримав той перший наступ. Але за хвилину я мусів перестати думати про себе, бо худоба, втомлена ливнем, що забивав спереду, намагалася повернутись до нього задом і почала бунтуватись.

Як і всі інші, я був примушений ускочити поміж худобу та окладати її ударами й нагайками. За кожним моїм окликом рот мені наповнявся водою, і я мусів щохвилини спльовувати. Під час руху виявилось, що моє пончо було закоротке, і це мені справило перші прикрощі.

За півгодини мені промокли коліна, а в чоботях були цілі водоймища.

Я почав відчувати холод, незважаючи на те, що я ж з ним так уперто боровся. Хустина в мене на шиї вже не вбирала в себе води, і я відчув, як пробігали в мене по грудях і по спині два струмочки холоду.

Незабаром я був мокрий, як хлющ.

Вітер, що бив нам у лице, став гостріший і дошкулював щораз більше, повітря за кожним його подмухом свіжішало, а тому це вже не було для нас утіхою, і ми чекали кінця.

Я тривожно дивився на своїх товаришів з думкою знайти в них відгомін мого горя. Чи вони страждали? По їх байдужих обличчях стікала вода, немов по стовпах з ньядуба³³), і вони виглядали не менш скорботно, як і самий стел.

³³) ньядубай — рід твердого дерева.

Дорога, що була раніше ясною смужкою серед лугів, стала темною. Перед стадом знову починала блищати ста-лева смужка. Ззаду йшло все, лишаючи за собою вимолочену грязюку двома тисячами ніг, що їх ратиці чавкали в калюжах наче ремигання з відрижкою. Копита мого му-щика ковзалися, а тим самим зменшувався його крок. Міс-цями вбита земля видавалася такою полакерованою, що в ній аж небо відбивалося, немов у якому потічку.

Годин з дві їхав я ось-так собі, розглядаючись довкола по степу, непривітному і відполірованому дощем.

Одіж, що попрриліпала до мого тіла, немов лихоманка, викликала дрож у мене на грудях, животі, в клубках. Мною трясло без упину, дрож почав відчувати по всьому тілу і казав я сам до себе, що, наколи б на моєму місці була жінка, вона плакала б невтішно.

Раптом між хмарами показалося небо. Дощ змінився в дрібненький водяний пилок, і, неначе вдовольняючи моє печальне бажання, сонячний промінь упав на степ і побіг заламаючись над гайками, ховаючись у заглибини, підійма-ючись на горбочки.

Це було першою ознакою, що випогодиться, а незабаром упала щедра сонячна злива.

Стовпи, дротяні загорожі, чортополох — усе сміялося на-радошах. Небо стало бездонне, і сонце яскраво відбивалося в долинах.

Здавалося, що молодняк і наші коні поросли новою шер-стю та й нам самим зникли пружки загару, що появилися

були від спеки і втоми, а шкура на наших обличчях стала гладенька й блискуча.

Незабаром одяга на нас почала парувати проти сонця. Я зняв із себе пончо, розстібнув блузу і сорочечку та відкинув на потилицю чамберго.

Худобу, що занюхала свіжість степу, важко було впливувати. Ми почали об'їздити її довкола, наражаючись на ризик злетіти з коня.

У всьому проявлялася велич життя, і я почув себе оновленим, свіжим, здібним перенести всі удари долі.

А міжтим у нас збереглося чимало енергії, необхідної для переборення майбутніх труднощів, отже, без зайвих па-рікань ми знову впадаємо в наш безперебійний ритм: іти, іти, іти...

Х.

Я зняв йому гнuzдечку, якою він від деякого часу звик побрязкувати, попустив повід якнайвільніше, щоб він спокійно пив собі.

Каштанчик підійшов до води, доторкнувся обережно до неї мордою і, відчуючи велику спрагу, пив неперериваними ковтками, не зводячи з мене свого веселого ока. То був жвавий і дикий ще коник, що дуже боявся лоскоту. Я дивився на нього з гордістю як господар і освоювач, бо був певний, що в короткому часі він стане штучкою, якої не один мені позаздрить. Ковтки проходили крізь його горлянку з регулярністю пульсу. Він підняв голову, пирхнув, потім поворушив губами, висовуючи довгий рожевий язик. Раптом він насторожився, прищулив вуха, вслухаючись у якийсь далекий пошум.

— Ласичка... — сказав я стиха, називаючи його по ім'єні.

Каштанчик повернув до мене голову, захропів неспокійно і почав скубати свіжу придорожню травичку. Заспокоївшись, він скубав жадібно, перебираючи між рухливими губами вудила, які згодом перекладав, щоб пожувати стебельця.

Мій зір упав на річку, якої ледвепомітна течія заточувала поблизу мене ямочку, що нагадувала мені усмішку на замурзаному личку дитини.

Ось-так насунувся спогад, який неначе вже загубився був у печальній туманності мого дитинства.

Давно вже, років п'ять тому, якщо не помиляюсь, намагався я вкоротити скучні дні мого життя в містечку і постановив зробити це в одну мить.

Було це поблизу однієї оселі, на березі якогось потоку. У віддалі декількох кроків був міст, а посеред потоку — тиха вода, де я мав звичку купатись.

А тепер зовсім інші картини виринають переді мною. Ось тільки гляньте на мій гаучовський одяг, на мого баского коника, на мою упряж.

Хай буде благословенний той час, коли хлопчині спало на думку втекти з дому своїх тіток, з дому, що дихав мертвечиною. Та хіба ж це була моя заслуга?

Прийшов мені на думку дон-Сегундо Сомбра, який під час свого проїзду через наше містечко взяв мене з собою як зайвий вантаж, що його могла взяти лише людина в чиріпі³⁴⁾.

П'ять років минуло, а ми ще не розлучались ні на один день у нашому важкому житті скотарів. Тих п'ять років роблять з хлопчини гаучо, якщо він має щастя жити протягом того часу при людині, як ця, яку я називаю своїм хресним батьком. Це він вів мене терпеливо до пізнання всього, що повинен знати степовик. Він навчив мене ско-

³⁴⁾ людина в чиріпі — тобто гаучо.

тарського мистецтва, хитрощів освоювача, орудувати арканом і закидати болеадорас³⁵), найтруднішої науки формування доброго коня для виїзду і запрягу, влаштовувати стійло худобі і зупиняти її помахом руки в чистому полі, довівши навіть до того, щоб можна було ловити худобину, де і коли хочеш. Отже, як бачу, я вже підготовлений і на гайки плести, і заготовляти сирівцеві ремінці, щоб робити з них згодом оброті, віжки, паски, налігачі, як також в'язати вузли, чіпляти кільця і робити петлі.

Під його наглядом я став лікарем моєї худоби і знавцем у лікуванні хвороби конячої голови способом відвернення сліду, кордюк — собакою міркою або роблячи пасок з кусків одного і того ж хвоста, хворобу мочопроводів — прикладанням над нирками компресу із затухлої грязі, злам ноги у верхній частині — перев'язуванням здорової ноги волосінню з хвоста, метелицю — прикладанням гарячого гострильця, хворобу шерсті та інші недуги — різними іншими способами.

Також від нього навчився я життєвої витривалості і стійкості в боротьбі, навчився фаталістично і без бурмотання сприймати все, що доля приносить, набув я моральної сили стримувати себе перед сентиментальними пригодами, навчився з недовір'ям ставитись до жінок та з обережністю до напитків, розумно поводитись з чужими і вірити в приятелів.

І включно до розваг знаходив я в ньому вчителя, бо ж ні від кого іншого не навчився я грати на гітарі та висту-

³⁵) болеадорас — два або три камені, обшиті шкурою і з'єднані ремнями.

кувати закаблуками по долівці. Від нього навчився я манер, досвіду, танцювати впарі і, наслідуючи його, дійшов я до того, що міг упасти в захоплення і танцювати навіть гуелью або прадо³⁶). Не бракувало в мене й пісеньок та приповідок, щоб примусити зашарітись з приємності чи сорому яку сотню дівчат.

Але все це було лише відблиском його знаннів, отже, моє захоплення мало де поновлятися щоденно.

А скільки земель сходила ця людина!

У всіх місцевостях мав він приятелів, які любили його й поважали, хоча й коротко зупинявся він на одному місці. Його вплив на селян був такий, що одно його слово могло поладити найбільш запутану справу. Популярність його, однак, була далека від того, щоб приносити йому користь, а від деякого часу вона навіть утомляла його.

— Я не можу довго лишатися ні в одному маєтку, — казав він, — бо мені зараз же з першого дня хочеться більше розпоряджатись, ніж розпоряджаються самі господарі.

А який з нього міг би бути ватажок гаучовського загону!

Але над усе і передусім дон-Сегундо любив особисту свободу. Це був дух анархізму й самотності, якому довге перебування в товаристві людей приносило тільки втому.

Як дію любив він понад усе постійний марш, як розмову — балачку з самим собою.

³⁶) гуелья і прадо — арг. нар. танці.

Виконуючи покладений на нас обов'язок, ми пройшли велику частину області. Ранчос, Матансас, Пергаміно, Рохас, Барадеро, Лобос, Ель Асуль, Лас Флорес, Часкомус, Додорес, Ель Тую, Тапальке і багато інших повітів бачили нас, як ми, запорошені або заболочені, ішли позаду худоб'ячої важки. Ми знали маєтки в Році, Анчорені, Пасі, Окампо, Уркісі, лани маєтку «Ла Барранкоса», «Лас Віборрас», «Ель Фламенко», «Ель Тордільйо», де ми принагідно працювали, заповняючи тим перерви в нашому перегоні худоби.

Одна з рис мого опікуна виявилася в тихій бесіді біля чавунної плити: дон-Сегундо вмів чудово розповідати перекази, а його слава як оповідача викликала нові впливи пошани до його й так уже шанованої особи. Його оповідання привели до радикальних змін у моєму житті. Від ранку й до вечора був я подратованим і бунтівливим хлопчиною, що не боявся ніякої праці, але, коли западала ніч, переді мною виринали якісь дивні постаті, то якесь зловісне світло, то знову якась тінь чи прочувався якийсь крик, то з'являлися в моїй уяві сцени зачаклованих чорною чи білою магією.

У той спосіб почала працювати моя фантазія, оживлена новою силою, а мої думки поєднували радість з глибокими міркуваннями, що народилися в ступі.

І, коли я був заколиханий моєю уявою, каштанчик Ласичка рвонув так, що мені лишилися в руках тільки повід.

Глянувши туди, куди дивився коник, я вгледів на противному березі річки висунуту головою лиса-хитруна.

Я засоромився, бо мені здалося, що те лукаве звірятко дивиться на мене насмішувато.

Я підвівся, кашлянув, поправив сідло, накинув на коня оброть і, всівши на нього, вергався в оселю.

Виїжджаючи з вертепів, побачив я перед собою широко розпростерте пасовище, а вдалині синів гайок.

Маєток, що в ньому ми зупинилися, був великий і добре обсаджений деревами. Лани його розтягалися на яких десять миль уздовж і впоперек, на них було вісім пасовищ, великий парк з гарно утриманими доріжками, холодні будинки, чудовий дім і садок, повний квітів, подібного якому я ще ніколи не бачив. Ми працювали доривково поза двором, і в цей день, день Різдва Христового, господар улаштував забаву для робітників, чабанів і декого із знайомих сусідів.

Вранці я помагав наводити порядки і прибирати гальпон³⁷⁾ з покрівлею у формі бані, що ми його прикрасили, немов церкву для Богослуження, і, як я вернувся, обіцяв собі провести радісно цю ніч, бо така нагода не часто трапляється. Крім того, там, на одному пасовищі, що губилося в комишах на болоті, я знав дівчинку, кокетливішу від самого щиглика. Не зашкодить підкинути дровець до того вогню...

А втім мій каштанчик ішов обережно, ступаючи поміж багровою травою і ковилем. Позад мене лишалося озеро, повне жаб'ячого рокоту. Я в'їхав на одну з доріжок парку. На стовбурах дерев ще грав останній багрець. Несподівано я зустрівся з іншим вершником, який на мить видався мені кимсь незнайомим.

³⁷⁾ гальпон — холодний будинок різного призначення.

— Це ти, Педро?

— По прізвищу Барралес. Я у власній особі. Я знав, що ти їхатимеш сюдою, і вийшов зловити тебе на самоті, щоб ти розповів мені про своє життя.

— Звичайно, хто ж би мав бути, як не ти. Як я тільки побачив тебе, подзьобаного віспою, сказав собі: — Та це ж свиняче рило!

— Невже, братіку, я тебе так здивував? Чи повіриш, що, як я тебе не бачу, мені скучно?

З великою приємністю зустрів я свого доброго старого товариша, знайомого ще з першого перегону худоби, якого веселість з нахилом до непристойностей залишила в моїй пам'яті резонанс, схожий на резонанс дзвоника.

Аж доки не дійшли ми до палісаду, мусів я оповідаги йому про все, що сталося в моєму житті за весь час нашої розлуки, а він охоче коментував мою розповідь, підкреслюючи окремі епізоди влучними порівняннями або приємними жартами. Ми домовились піти разом на забаву і їсти лікоть-об-лікоть, присівши навприсядки біля решітки для смаження асадо³⁸), оточеної тридцяткою люда.

З кухні нам було видно гальпоц, до якого прибували перші гості на возах і на конях. Ми відгадували, до кого всміхалися жінки з карет, а кухня мало-помалу наповнялася селянами, що, входячи, віталися весело або сухо.

Народу понасходилося уже аж забагато, і от ми з Педро вийшли побачити й поцікавитись, що діється в приміщенні для танців.

³⁸) асадо — печеня, смажена примітивним способом на решітці і заправлена запашними соками рослин.

Під тягарем численних поглядів, немов на параді, входимо ми в засік, завалений донедавна лантухами, різним знаряддям і шкурами, а тепер обвішаний з помпою лампами, свічками, каганцями і прапорцями, щоб справити радість якій сотні пар.

Середина приміщення, вільна і чисто заметена, хвилювала присутніх і приковувала їхню увагу, немов плесо ставу. На кріслах, що були розставлені квадратом попід стінами, сиділи жінки різного віку, деякі з дітьми на колінах, що залякано розглядалися довкола широкорозп'яченими очима, а інші, втомившись, дрімали, незважаючи ні на гомін розмов, ні на світла, ні на гру кольорів.

Жінки, залежно від свого віку, мали на собі темну або ясну одіж, поли розшиті в різні квіти. Одні мали хустинки на шиї, кінцями назад, інші — на голові. І здавалося, що всі поринули в містичну задуму, неначе чекали об'явлення чуда або появи похоронного каравану. Педро спідтишка штурхав мене кулаком під бік:

— Тікаймо, братіку, бо ось-ось принесуть небіячика.

З гальпону ми попрямували до шагра, заімпровізованого з брезентів для накривання снопів, де приваблював нас ряд пляшок і якихсь таємничих кошичків, прикритих різнокольоровими хусточками, які, на нашу думку, мусіли приховувати під собою 'альфахори, пастелі³⁹⁾, емпанади⁴⁰⁾ і свіжі торти.

³⁹⁾ альфахори, пастелі — рід тістечок.

⁴⁰⁾ емпанади — великі вареники, варені в жири.

Педро звернувся до хлопчини з запухлими від сну очима, який, як видно, скучав серед такої сили ласощів:

— Подай-но якусь пляшечку, приятелю, бо вони повнені, а ми порожні.

— Ви порожні?

— Авжеж. Хіба що наповнились вітром.

— І бажаннями.

— Не вмію я від того п'яніти, юначе.

— Господар і не бажає собі, щоб уп'янів хто-небудь.

— А пастелів даси?

— Дам тоді, коли обслужаться пань і панночок.

— Фу, недокурки, — сказав Педро, — і свиня, що не дає сала.

Охоронець ласощів і лікворів засміявся, а ми тимчасом вернулися, щоб трохи причепуритись, бо вже гітаристи та акордеоністи починали грати, а нам же не хотілося втрачати забави.

ХІ.

У смузї світла, що падало крізь відчинені двері в темряву ночі, снувалися люди, неначе бджоли по вошині. Педро штовхнув мене наперед, і ми ввійшли, але мій убогий сьотарський одяг в'язав мене до того, що ми втратили бадьорість уже при самому вході.

Дівчата, злегка засоромлені, приваблювали, немов спілі овочі, що тільки й ждуть у своїх принадливих шатах того, хто їх зірве для своєї насолоди.

Я пробіг по них зором, немов рукою по заплетених косах. А вони проходили під моїм зацікавленим поглядом, не відчувуючи цього.

Нараз угледів я мою дівчинку в ясночервоній сукенці з голубою хустинкою на шиї, і здалося мені, що все її кетство було призначене виключно для мене.

Акордеон і дві гітари почали польку, але ніхто й не порухнувся.

У мене склалося враження, що вся суть у житті того селянства зводиться, властиво, до його рук, таких ось опущених на дозвіллі. А он декілька бельбасів, важких і мілних, що сплять у матерів на колінах або вченилися батькам за шию, як торби.

Саме в цій хвилині всі повернули обличчя в напрямі дверей, зовсім так, як сіяч, що згинається, сіючи під вітер.

Господар, чоловіга кремезний, з дерешуватою бородою, дав нам надобри вечір, хитро посміхаючись:

— Ану, хлопці, танцюйте і бавтеся, як Бог приказав! А ти, Ремігіє, і ти, Панчо, ви, дон-Прімітіво, та он-ті: Фелісарій, Софанор, Рамон, Тельмо... ідіть за мною та беріть пань.

В одній хвилині почалася штурханина з усіх боків, і ми мусіли розступитись, даючи прохід тим, кого викликав господар. На дзвінкий оклик одного з них усі стояли готові, неначе до якої роботи. І, правду сказавши, узяти вперек якусь жінку було не оби-яким подвигом для тих людей, що або самі, або десь при родині, або з якимсь компанійоном прожили довший час, віддалені на багато миль від форм людської поведінки.

Посеред гальпону зчинилась метушня, закрутився вихор і рвонув до крісел, розпихаючись, немов спрагла худоба при водопойі.

Кожний з них почував себе дуже важним із своєю вибранкою. Акордеоніст ушкварив прискорений вальс.

— Танцювати вправо і не зударятись! — крикнуз авторитетно аранжер.

І пари, тримаючись на віддалі, не розмахуючи ногами, з грудьми догори, неначе підкреслюючи тим своє бажання не зударятись з іншими, почали крутитись, незважаючи на втому і головокрут.

Так почалося свято. Після вальса заграли мазурку. Юнаки, літні чоловіки і хлопчачи танцювали з такою повагою,

що лише вираз облич зраджував їхнє вдовolenня. Вони насолоджувались, але й не без остраху: адже бути ось-так, доторкаючись до жіночої статі, відчувати під рукою якийсь корсет — ознаку стародавньої суворості — або ніжне тіло і бути в русі сам-на-сам з дівчиною, що викликає в тобі приємне хвилювання, — це не були мотиви до сміху.

Одні лише легковажні викрикували, висловлюючи тям своє захоплення.

Сидячи побіч Періко, я був піднесений і водночас захоплений неначе в церкві. В мені аж клекотіло бажанням узяти в танець мою дівчину в ясночервоному, але я соромився. Замок на хвилину монотонний акордеон. Аранжер сплеснув у долоні:

— Полька з кріслом!

Хтось услужливий приніс крісло і поставив його на середині приміщення. Танець почав господар з якоюсь дівчинкою в зеленому, яка, обтанцювавши довкола, зробила вигляд, що погорджує партнером, і сіла на крісло, прибравши позу статуї.

— Ану, котра папуга піде в мою клітку! — сказав Педро. Тимчасом я, як і всі інші, уважно стежили за тим, що мало статися.

— Феліціан Гомес!

Якийсь землячок хотів вистрілити, але його випхнули насередину, де він стояв, як дурень, що втратив орієнтацію.

— Лишіть його, хай вдивляється в портрет! — кричав Педро.

Юнак уважно прислухався до окликів, хоч по ньому було видно, що він — людина Богу духа винна. Врешті-решт, набрався відваги і, зробивши шість кроків, станув перед дівчиною в зеленому. Дівчина зміряла його поглядом від ніг до голови, потім обернулася з кріслом, сівши до нього плечима.

Юнак звернувся до господаря з докором:

— Е, сеньйор, з такою кобилкою, як-ось ця, не спаруєте натурливого коняки.

— Дон-Фавіян Луна!

Якийсь дідуган, з довгою бородою і кривоногий, розв'язно вийшов насередину, щоб стати об'єктом тих самих жартів.

— Як не натурливий, то старий, — пояснив він у доброму настрої і вибухнув таким щирим та голосним сміхом, немов хотів сполохати всіх качок десь на озері.

Господар удавав, що злякався.

— Давайте когось гарнішого і молодшого, — порадив дон-Фавіян.

— Про це йдеться. Назвіть його.

— В такому разі скотарик...

Мій слух не вловив більш нічого. Я відчув себе в положенні жеребчика на міцному поводі, але стояв під стіною і не міг відсунути її, щоб опинитися в темряві, в якій мав бажання згубитися.

Під впливом загальної уваги, скерованої на мене, пригадав я собі своє зухвальство з часів, як був хлопчиною малого містечка. Я вийшов твердим кроком, підбив бриль на потилицю, склав руки на грудях і вигнувся в поясі.

Дівчина хотіла спантеличити мене своїми відомими маневрами.

— Чим довше дивитимешся на мене,— сказав я їй, — тим я певніший, що купиш мене.

За хвилину ми вийшли й обтанцювали двічі довкола перед лицами зацікавлених глядачів.

— Чи це сподобається глядачам? — сказала дівчина немов про себе, садовлячи мене на крісло.

— Брилі носимо на правий бік, — кинув я їй.

Вона зробила три кроки праворуч і нерішуче зупинилась.

— Боком народи виплутуються із сітей.

І, бачачи, що вона моїх приказок добре не розуміє, зарецитував я віршик:

«Моя мила біліша згурдженого молока,

А примазуєшся до неї, стає багряна».

Цим разом вона мене зрозуміла, і це було мені нагородою за моє нахабство, бо я знову обійшов з цією смаглявочкою декілька кілець, тільки, здається, не зовсім попадав у такт.

Опівночі принесено на тацах прохолоджувальні напої для пань. Подавали також ліквор, а декому — сангрії. Тістечка, пряники, торти й емпанади були принесені в кошиках з чищеної лози. А хто бажав з'їсти на вечерю порцію смаженого м'яса, ішов у шатро.

Чоловіки підходили до прилавка з пляшками, що ми їх сьогодні з Педро оглядали, і там пили собі хінебру, аніс «Карабанчел» і канью з дурано або вишняк.

З цією хвилиною поплив веселий струмок від шатра до гальпону й від гальпону до шатра.

Акордеоніста замінено іншим, темпераментнішим, з-під пальців якого скакали по рогістрі тонами й півтонами польки та мазурки.

Уже галас здіймався на повний голос, а дівчата сміялися, забувши про свою дівочу стриманість.

Разів чотири брав я в танець своє дівчатко в червоному і в такт гітар обсилав його барвистими слівцями, а воно слухало і приємно шарілося.

У перервах вертався я на своє місце побіч Педро Баралеса, який бавив мене своєю балачкою.

— Ти йолоп, — казав я йому, — похнюпився і сумний, як відлучене від свині порося.

— Хіба я такий дурний, як ти, щоб ходити пристукуючи ногами по долівці.

— А чому я дурний?

— Бо тобі кипить вода в голові!

Я вдавав ображеного, а він брав мене за плече і по-дружньому потішав.

— Не гнівайся на мене, братіку. Ти немов гірська вулина: маєш добрі і погані сторони.

— Але переважають добрі, — сказав я і пішов танцювати фанданго⁴¹⁾.

Настрій тимчасом підіймався, і ми прискорили ритм, аж тут аранжер сплеснув у долоні:

— Тепер побачимо гато⁴²⁾ з гарним співом і танцюристів, що вміють чепурненько танцювати.

⁴¹⁾ фанданго — еспанський танець.

⁴²⁾ гато — арг. танець.

Акордеоніст зробив місце гітаристові, що виступив співати.

Четверо танцюристів зайняли місця біля музик. Жінки дивилися вниз, а чоловіки загинали в трубку криси своїх брилів.

Юні гітаристи почали брати акорди. Їх руки, розхитані в суглобах, ковзались по струнах у рівномірному коливанні, а хвилинами сильніший удар позначав акцент, відрізаючи одним різом ритмічну суміш акордів.

Акорди зринали що деякий час, а кризь них на все довкілля мужньо гримів бубон. Танцюристи стояли чекаючи, щоб ті акорди оживили невтомлені м'язи їхніх розвинених ніг, виблускаючих звисаючих рук, довгі волокна їхніх міцних жил.

Заля поступово поринала в ту музику. Білі стіни, що замикали в собі зібраних, стояли твердо і кріпко.

Двері чотирикратно гримнули об мур, відчинившись навісті у темряву ночі, утвореної з безмежності і зір, повислих над степом, що спочивав тихомирно. Каганці трусилися, немов старі баби. Додівка була готова видати звук під удари закаблуків. Усе пригнулося під мужнім влаством акордів.

А співак висловлював ніжність у напружених нотах:

«Мені бракує лише драбинки кохання,

Мені бракує лише драбинки кохання,

Щоб, вирвавшись з твоєї горлянки, моє життя,

Піднятись на небо».

Дві жінки і два чоловіки почали танець.

Чоловіки походили так галантно, як ті півні, що стри-
жуть крилом.

Жінки натомість зайняли місця спереду в обведеному
колі і, перехиливши голови на плічка, кокетливо дивилися
на чоловіків.

Згодом картина змінилася, а співак продовжував:

«Лети, нещасливе життя, лети.

Ой, щоб мені на човен сісти,

На маленьке судно, моє життя, на маленьке судно».

Жінки взяли поміж пальці поли спідниць, розтягнули
їх віяльцями, неначе хотіли одержати в них який подару-
нок або щось ними прикрити. Тіні, немов язика полум'я,
гойдалися на стінах, торкалися покрівлі, падали лахміттям
на долівку неначе на те, щоб їх потоптали зграбностав-
лені кроки танцюристів. Нараз пожвавився темп, який наче
розгнівив чоловіків. Після короткого поскрипу юхтових
чобіт, що чесали і фелюдію, закаблуки і підшви почали
вибивати ритм, приспішуючи нервові акорди гітар, які чу-
дово потраплять відрубувати такт. Фалди чирип хвилю-
вали наче хвилі. Час від часу зменшувався темп, і було
чути лише гомін струн в їх звучних контрапунктах.

Ходіння чергувалося з пристуками закаблуків. Один лише
акорд відбив аж чотири такти. Зате довгі «па» дали можли-
вість танцюючим відпочити в танці. На мить пожвавився
темп, і знову застукотіли закаблуки та забряжчали ост-
рога. Поли жіночих спідниць пишно піднялися, а перка-
леві сорочки — ніжні ознаки селянського люксусу — за-
біліли, як невеличкі поля цвітучої горішини.

Танець обірвався в кінцевому пункті, що був відрубаний твердим акордом.

Дехто з жінок невдоволено кривився, що танцюється селянські танці, яких вони не бажали знати й відати, та ми на це не зважали, бо нас усіх якось мимоволі полонила радість, і ми відчували, що вона була висловом наших пристрастей і вдовolenня.

Щождо мене — я доповняв групку, що складалася з дон-Сегундо і моєї вибранки.

Почався гато з приказками.

Коли довкола нас запанувала тиша, я дзвінко зачитував свій вірш:

«Ідучи на цю забаву, я обрав собі провідну зірку блискучу,

Бо знав, що в ній — мій улюблений скарб».

Ми затанцювали з правої руки, обійшовши одно кільце. Я спокійно ждав відповіді, яка зараз же й прийшла:

«Ти мені говориш про любов, хоч я про неї нічого не знаю,

Але, якщо ти знавець любовних справ, навчи й мене їх розуміти».

Прийшла черга й на дон-Сегундо, який наблизився до своєї партнерки і сильним голосом кинув їй погрозливий виклик:

«Раз, два, три, чотири...

Як не любиш ти мене, я з собою покінчу».

Обтанцювавши довкола, товстенька донна Енкарнасіон знизнула плечима і відповіла зовсім байдуже:

«Раз, два, три...

Як хочеш, з собою покінчи».

Переплітаючись з жартами і галантністю рухів, продовжувалась забава у віршування.

Протанцювавши один тріумф і одно прадо⁴³⁾ та, одушевлені, ми щораз частіше з моєю смаглявочкою потайки зиркали одне на одного, перекидаючись слівцями, які, з уваги на свою римовану форму, видавалися нам нещирими.

Якась дівчина почала співати. Згідно із звичаєм, їй повинен був хтось відповісти приказками. Але хто відважиться декламувати жартівливий вірш, ідучи з кінця в кінець приміщення, коли навколо тебе панує тиша?

Раптом посеред кола опинився дон-Сегундо.

Глядачі оніміли з цікавості. Мій опікун зняв бриль і провів рукою по чолі на знак глибокого замислення. Нарешті, неначе вступило в нього натхнення, він кинув поглядом довкола і почав сильним голосом:

«Я старий баран з санбласької⁴⁴⁾ череди».

Він обернувся немовби нарочито, щоб його оглянули,

«Ви мене вже оглянули спереду!...

І, йдучи повільно в напрямі дверей, кинув знехотя:

«А тепер огляньте мене ззаду»...

Моя смаглявочка була, без сумніву, найрухливішою особою на вечорі, і, хоч світанок збуджував у нас приємне бажання відпочинку, вона не давала мені можливості поринути в її грайливих очах і соковитій усмішці її уст, завжди готових до ніжної відповіді.

⁴³⁾ тріумф і прадо — арг. нар. танці.

⁴⁴⁾ Сан-Блас — місцевість в Аргентині.

Дещо схвилюваний своїми власними успіхами і її співчуттям до мене, я зробив спробу витягнути її з-поміж гостей, запрошуючи випити чогось прохолоджувального в шатрі. Коли зручним і коштовним маневром удалося мені вивести її та сховати від людей за брезентом заімпровізованого шиночка, я взяв її за руку, хочаби поцілувати її. Ми деяку хвилину пручалися, і я відчув, як її зір, повний гніву, брутально відштовхнув мене.

Ми знову вернулися на танці, і тут не обійшлося без примхи, яку я мав задовольнити, а саме, коли я попросив її протанцювати зі мною три чергові танці, вона ні з сього ні з того відмовила мені.

Палаючи люттю, я постановив собі позалицятися до тієї, в зеленому.

За хвилину я вже був у добрих відносинах з моєю новою приятелькою, і дійшло навіть до того, що вона мене картала, як дурня, за втрату часу з іншою.

Кінчаючи танцювати польку, я легенько стиснув їй пальці, та, мабуть, це була ніч мого невезіння, бо дівчина, виструнчившись, сказала з погордою:

— Ви, очевидно, думали, що я мітла для замітання відпадків?

Прощайте, всі мої приємності цієї ночі! За хвилину я упротшовхувався ліктями поміж людьми, а потім повис на руках, як кінь, притиснутий у колії до іншого.

Нарешті я опинився в товаристві Періко.

— Дивись, дивись, — казав він мені, показуючи на пару якихсь чужинців, що танцювали з підскоками. — Оце так молодці! Ідуть, неначе б виривали цвяхи закаблукками!

І, помітивши мій серйозний вигляд, облишив жарти.

— Бачиш, ходіння з зайвими підскоками ні до чого доброго не веде. Тебе викинули на смітник, братіку? Бідненький! Тебе добре загнуждали!

І він відкопав нижню губу, наслідуючи загнужданого коня.

Як уже зовсім розвиднилось, я несподівано втік, щоб упорядкувати свою упряж і декілька годин поспати.

XII.

Настала наша остання ніч у маєтку. Після вечері ми зібралися вколо і, посмоктуючи мате, обмірковували нашу подорож, що мала початися наступного дня.

Падали вривані слова, немов попів з тих думок, що жевріли в нас. Ми журилися про нашу худобу та збрю, і здавалося, що обрій, який виринав перед нами в часі маршу, нараз з'явився серед тиші. Я пригадав собі свій перший перегін стада.

Періко, який не любив будь-якої бездіяльності, обвинувачував нас у тому, що ми втратили бадьорість, немов ті кури під час бурі.

— Або ходімо спати, — казав він, — або хай дон-Сегундо розповість нам щось з того, що знає: скажімо, про відьом, що вміють з'являтися і бути більшими брехухами, ніж турецький торгаш.

— Відколи ж то я знаю оповідання? — провокував дон-Сегундо.

— Е, не вдавайте дурнішого, ніж ви є. От розкажіть те — про лиса з ангдійцем і вдовицею з маєтку.

— Ви, мабуть, чули його з уст когось іншого.

— Я чув його з цього самого брехливого хобота. Якщо

не хочете оповідати цього, розкажіть нам про мулаточку Анісету, що вийшла за чорта тому тільки, щоб побачити його хвостяку.

Дон-Сегундо вигідно розсівся на лаві, ніби з наміром оповідати. Наступила коротка павза.

— Ну...? — звернувся допитливо Періко.

— Ох! — зітхнув дон-Сегундо.

Педро підвівся і підняв догори нагайку.

— Чорний негіднику, — сказав він, — або ти оповідатимеш якесь оповідання, або я тобі розчешу щетину нагайкою.

— Щоб ти мене не бив, — відповів дон-Сегундо, вдаючи наляканого з метою продовжувати жарту, я ладен оповідати тобі досхочу.

Погляд усіх перейшов з обличчя Педро, перестрибуючи через його зморшки, на повне відваги обличчя дон-Сегундо, а жартівливий настрій змінився в захоплення.

А я захоплювався більше всіх здібністю мого опікуна, який завжди перед тим, як почати оповідання, умів так поманеврувати, щоб на своїй особі сконцентрувати всю увагу.

— Не знаю я ні жодного оповідання, — почав він, — зате знаю деякі події з життя і, якщо будете уважні, розповім вам історію про закоханого парубійка і пригоди, що він їх мав з чортячим сином.

— Та вже оповідайте! — перебив його хтось нетерпеливий.

— Каже переказ, що на берегах Парани, де є більше плавнів, ніж нор у печері віскачі⁴⁵), працював один пару-

⁴⁵) віскача — п.-ам. звір, схожий на зайця, але з довгим хвостом.

бійко наймення Долорес. Не був він ні великий, ні міцний, але, саме головне, дуже завзятий.

Дон-Сегундо подивився на своїх слухачів, неначе хотів заповнити їх, що воно так-таки було. Усі мовчки підтакували і чекали.

— Але той юнак був не лише завзятий. Він любив спіднички і при заході сонця, коли кінчав свою роботу, мав звичку заходити в одно місце над річкою, куди приходили дівчата купатись. Звичайно, це могло коштувати його декілька нагайок, але він умів так сховатися, що ніхто й не підозрівав його в таких жартах.

Одного дня надвечір, ідучи покрадьки до своєї схованки, побачив він, що над річку прибула якась дівчина, гарна і свіжа, як ранок. Він відчув, що серце йому в грудях заборсалосся, наче лис у пастці, отже, пропустив її, не займаючи, і пішов услід за нею.

— Один сліпець, думаючи, що підіймається на горбочок, упав у трясовиння, — зауважив Періко.

— Я знав одного коновала, який у поспіху заплутався в стяжечку, що була в його петельці, — додав дон-Сегундо, — а юнак з мого оповідання був не в тім'я битий.

Отже, осліплений красою дівчини, пішов наш парубійко за нею до річки і, прибувши туди, побачив, що вона плавала понад берегом.

Підозріваючи, що вона має вийти з води, він витріщив очі по-совиному, бо не хотів нічого випустити з-під свого зору.

— Прилип, як муха до копченого м'яса! — вигукнув Педро.

— Мовчи, чортяко! — сказав я, давши йому стусана під ребро.

— Парубійко, — продовжував дон-Сегундо, — дивлячись на дівчину і промінюючи, немов ті білі птахи проти сонця, вжахнувся раптом, як ніколи в житті не вжахався. Поблизу, ось як, скажімо, до цієї плитки, за квіткою, що спокійно собі мріяла, сидів великий фламінго, такий великий, як ньянду⁴⁶), і червоний, як кров бика. Той фламінго почав махати крилами перед дівчиною, а вона захищалася від нього своєю одежею і нараз промовила декілька слів діалектом гварані⁴⁷).

І в одній хвилині селяночка піднялася вгору, як ручка від нагайки.

— Нечиста сила! — сказав якийсь дідусь, що стояв згорблений біля плитки, і перехрестився міцною рукою, схожою на цвіркуначу лапу.

— Те саме сказав і Долорес, а так як йому не бракувало відваги, виліз з-поміж гілля своєї схованки з ножем у руці, щоб розпороти живіт чародієві. Але, прибігши на місце, чародія вже не було: він знявся був угору разом з дівчинкою, яка із страху згорнулася в клубок поміж його лапами, а Долоресові здалося, що він побачив над річкою лише блиск хмарки, червоної від заходу сонця.

Приголомшений таким видовищем, бідний хлопчисько заточився, немов подратований п'яниця, і повалився на

⁴⁶) ньянду — півд.-амер. струсь.

⁴⁷) гварані — діалект залишків південно-американських індіан.

землю на весь свій зріст, більше витягнутий, ніж шкура в сувоях.

І тільки за півгодини опритомнів та пригадав собі те, що сталося. Не мав найменшого сумніву, що все це було магією і що він був зачаклований тією гарненькою дівчиною, що не сходила йому з думки. Тимчасом смеркло, а, як відомо, страх зростає разом з темрявою, зовсім так, як ростуть дерева, отже, Долорес почав бігти в напрямі багон.

Не знаючи, чому і куди біжить, він незабаром опинився в якійсь кімнаті, освітленій лойовим каганцем, що стояв напроти якоїсь бабусі, згорбленої в чотири погибелі, яка дивилась на нього так, як дивляться діти на подаровані їм цяцьки. Хлопець підійшов до неї так близько, неначе хотів перевірити шви її одежі, і общупував її, щоб переконатися, чи це не привид. — Де я?! — крикнув Долорес. — В домі добрих людей, — відповіла бабуся. — Сідай, не бійся, відсапни трохи і розкажи мені, чому ти аж сюди заблукав.

Заспокоївшись дещо, Долорес розповів про те, що сталося над річкою, і глибоко відітхнув, неначе скинув тагар з грудей.

Бабуся, що зналася на цих справах, заспокоїла його і сказала, що, коли б він схотів послухати її уважно, вона розповіла б йому про фламінго і дала б відповідні поради для негайного рятування дівчини, яка не була ніякою чарівницею, а тільки донькою однієї з її сусідок.

І, не чекаючи довго, почала своє коротке оповідання:

«Минуло вже чимало років, як одна жінка, кажуть, відома в своїх рідних околицях з розпусного життя і чародійств, зійшлася з чортом і народила з ним сина. Прийшла на світ та безшкурна потвора і, як оповідають, була вона така вже несамовита, що навіть сови примружували очі зі страху, щоб не скошилися. За декілька днів після народження захворіла йому мати, і, бачачи її близьку смерть, звернувся він до неї з одним проханням. — Говори, мій сину, — відповіла мати. — Дивись, мамо, я сильний і потрапляю дати собі раду в житті, але ти мене народила несамовитішим від самого мого батька, і я ніколи не зможу вирости, бо на мені шкури нема, а вже, напевне, ні одна жінка не схоче мене полюбити. Отже, прошу тебе, поскільки ти мене так мало обдарила, дай мені злу силу, щоб я міг їх здобувати. — Якщо ти нічого більше від мене не вимагаєш, — сказала чортова коханка, — вислухай мене уважно і більше не нарікай. Коли забажаєш якої жінки, вирви собі з голови сім волосин, кинь їх у повітря і поклич свого батька, промовляючи цими словами: (Тут вона прошептала так тихенько, що навіть не сколихнулось повітря). Ти поступово втрачатимеш вигляд людини і перекинешся у фламінго. Тоді полетиш перед лице своєї вибранки і промовиш до неї вже ось цими словами: (Знову повторилися ті самі секрети). І відразу побачиш, що дівчина здіймається вгору на дві третини свого зросту. Тепер ти їй допоможеш піднятися і занесеш на цей острів, де чаклунство матиме силу протягом семи днів.

Ще й говорити не скінчила чарівниця, дідькова коханка, як уже смерть загнуждала її, а безшкурна потвора зали-

шилаь сиротою.

Почувши кінець того оповідання, Долорес почав так плакати, що, здавалося, разом з його слізьми витечуть йому очі.

Співчуваючи йому, бабуся сказала, що вона знає дещо з чаклунства і стане йому в пригоді, наділивши його силою, необхідною для врятування дівчини, яку вкрав чортів син у такий беззаконний спосіб.

Бабуся взяла заплаканого хлопця за руку і повела його в якісь хорони в глибині дому.

У хоромах стояла шафа завбільшки доброї хатинки. Бабуся добула з неї лук — один з тих, якими вміли орудувати індіанці — декілька затруєних стріл і пляшечку з білою водою. — А що ж я, нещасний, можу вдіяти тими трьома дрібницями, — сказав Долорес, — проти сили-силенної чарів, що їх має чортяка? — Треба трохи надіятись на ласку Божу, — відповіла йому бабуся. — А тепер я тобі скажу, що маєш робити, бо може бути запізно. Ті речі, які я тобі дала, візьмеш з собою і ще цієї ночі підеши над річку потайки, щоб ніхто тебе не бачив. Там знайдеш човен. Сядь у нього і відпливи на середину річки. Виїхавши на тиху воду, підіймеш догори весла. Здійметься вихор, закрутить човном і занесе тебе на течію, що потягне в напрямі зачарованих островів. А далі все буде ясно. На тому острові маєш застрелити кабуре⁴⁸⁾, для того й даю тобі лук і стріли. Виймеш серце кабуре і вкинеш його в пляшечку з водою (вона свячена), а також вирвеш з хвоста того птаха три пір'їни, зв'яжеш їх і увіткнеш

⁴⁸⁾ кабуре — хижий нічний птах.

собі за потилицю. І відразу тобі відкриється більше, ніж те, що я можу сказати, бо серце кабуре, хоч і маленьке, криє в собі чародійства і знання».

Долорес, якому не виходила з голови смаглява дівчина знад річки, не вагаючись ні хвилини і подякувавши бабусі за її доброту, узяв лук, стріли і пляшечку з водою та погнався до Парани крізь темряву ночі.

Уже добіг він до берега і побачив човен, і вскочив у нього, і повеслував насередину, вплив на плесо річки, де закрутило ним аж тричі, а потім почав ливти за водою з такою легкістю, що йому аж лячно стало.

Його вже морив сон, як нараз похитнувся човен, натрапивши на вир, але за хвилину знову поплив рівно. Долорес на мить випрямився і побачив, що пливе в устя якогось вузьенького струмочка. Він і не зоглядівся, як заплутався в прибережних комишах.

Хлопець насторожився — ану, чи, бува, човен не міняє свого вигляду. Але, переконавшись, що його лише прикувало до місця, здогадувався, що це він уже, мабуть, на зачарованій землі. Отже, виліз з човна — того жвавого коника, що приніс його сюди так легко, розглянув уважно місце, де він стоїть, бо ж потребуватиме його, щоб вертатись назад.

І вже увійшов він у ліс та такий густий, що не міг проникнути в нього ні один проміньчик зоряної ночі.

Він заплутувався в хащах і бадиллі звисаючих квітів, аж доки не зупинився, наче спутаний. Тоді витягнув ножаку і почав прорубувати просіку, але подумав, що дарма шукати кабуре в цій порі і що було б найкраще цієї ночі

відпочити. Але ж бо в цих місцевостях, повних тигрів і страшних гадюк, на землі небезпечно спати, ото й намацав він якусь міцну коріняку і вмовстився між гіллям та листям, немов у гамаку. Поклав біля себе лук, стріли і пляшечку з водою та прилягодився до сну.

Коли настав день, його розбудив крик пануг і стукіт дятлів.

Протираючи очі, побачив він, що сонце вже стояло високо і вдалині бовванів палац, такий великий, як гора, і такий блискучий, неначе з самоцвітів.

Навколо палацу розгортався сад, повний дерев, на яких овочі були такі великі і так виблискували, що він зовсім виразно їх бачив.

Упевнившись, що це не був сон, хлопець зібрав своє махаття і подався крізь гушавину.

Просікаючи ножем і розчищаючи руками прохід, вийшов він нарешті з лісу, що тягнувся майже до самого саду.

В саду натрапив на дурасно завбільшки кавуна, зірвав одно і почав їсти. Заспокоївши ним голод і погасивши спрагу, він набрався свіжих сил та почав шукати кабуре, хоч не мав великої надії знайти його, бо цей птах не з тих, що літають удень.

Бідний Долорес не уявляв собі навіть, скільки він має настраждатись, щоб досягнути своєї мети. На небі записано призначення людини. Ніхто не вибрався б у дорогу, коли б йому наперед показали, що його там чекає.

Раними ранками проходив він різні околиці і одного ранку вгледів перед собою якусь точку, от і подумав собі, що нарешті досягне те, чого шукає. Але що ж це може бути

— рівнина, на яку вийшов, тягнеться без краю? І так ішов парубок, задивлений у ту точку, що перед ним, не думаючи навіть про втому, що збільшувалася після переходу кожного горбочка. Навпаки, крок за кроком у нього зростала надія, яка після лука, стріла і пляшечки з водою була тим четвертим поштовхом, що допомагав йому йти крізь усі перешкоди, хочби й до загибелі. Та навіщо про це й говорити, коли ми тим нічогісінько йому не допоможемо.

Парубійко з мого оповідання гадав собі, що зловить своє щастя, простягнувши тільки руку, та грубо помилився і мусів перестраждати цілих шість днів. Не раз думав навіть вернутись, але пригадував смагляву дівчину ззад річки, і любов, наче аркан, тягнула його вперед.

І тільки на шостий день, коли він помолився, побачив поблизу помаранчового дерева зграю пташок, що навколо кружляли. Промовив він сам до себе: — Між ними мусить бути той птах, якого шукаєш.

Скрадаючись, як лгуар, підійшов він ближче і вгледів хижака, що сидів на пеньку. Хижак убив дві чи три пташки та не припиняв своєї роботи й далі, розбиваючи голви всім тим, що сідали поблизу нього.

Долорес подумав про виродка-недоноска, оточеного зачаклованими жіночками. — Дідьків сину! — просичав він крізь зуби. — Я тебе втихомирю!

Він добре націлився, напнув тятину і випустив стрілу.

Кабуре перевернувся назад, неначе їздець-невдаха, що падає з конячого хребта, а пташки знову знялися вгору, немов би перервали нитку, до якої були прив'язані. Не спускаючи з очей того місця, де впав хижак, Долорес по-

біг шукати його в траві, однак, не знайшов там нічого більше, крім декількох крапель крові.

Уже починав він утрачати всяку надію, аж тут знову побачив на віддалі яких двох засягів аркана зграю пташок, а поміж ними іншого кабуре. Із страху і спересердя він наспіх вистрілив, і стріла пішла вгору.

Промахнувся аж тричі, і врешті лишилася йому тільки одна стріла, якою мав досягнути перемогу або залишити без жодної винагороди всі пройдені страждання. Отже, розуміючи, що в усьому цьому криється чародійство, хлюпнув трохи води із своєї пляшечки, покропив нею останню стрілу і вистрілив промовляючи: — В ім'я Боже!

Цим разом птах був пришпилений стрілою до самого пня, і Долорес міг вирвати три пір'їни з його хвоста, щоб, зв'язавши їх у пучечок, увіткнути собі за потилицю. А також вирвав йому серце і кинув його ще теплим у пляшечку із свяченою водою.

В одній хвилині, так як була сказала бабуса, йому відкрилося все те, що мав робити, отже, не надумуючись довго, попрямував алеєю квітів простісінько до палацу.

Яких кроків двісті перед палацом його захопила ніч, і він ліг спати в найбільшій гущавині помаранчового ліска.

На другий день з'їв трохи овочів, і, коли почало світати, підійшов до самого джерела, що було напроти палацу. — За хвилину, — сказав він, — прийде сюди фламінго, щоб звільнитись від семиденних чарів, а я вже зроблю йому тут те, що маю зробити.

Ледве скінчив говорити, як раптом почув пошум крил і побачив фламінго, що сів над джерелом. Він був такий

великий, як ньянду, і такий червоний, як кров бика.

Парубок по-котячому напружився, щоб кинути на птах, ось тут-таки, і причаївся ще більше в своїй схованці.

Тимчасом пташисько, стоячи на одній нозі над самою водою, дивився на схід сонця і наче дрімав. А Долорес, тримаючи в руці пляшечку, знав уже наперед, що має статися.

Умежичасі показалося сонце, позбавляючи фламінго чародійної сили. Він брикєцнув у воду догори черевом і хотів раптом зірватися вже у вигляді вирока.

Долорес, що тільки цього й чекав, сягнув рукою за пояс, добув ножак і одним ударом проколов потвору, потоптався по ній, немов по зарізаному теляті, опісля зробив з нею те, що мав зробити, щоб вона — виродок негідний — не напастувала більше жінок.

Окривавлений виродок вирвався і погнався з криком у ліс, а Долорес, коли пішов оглянути палац, побачив там клуби диму і суматоху дівчат, що виглядали наче двотижневі струсенята і бігли йому назустріч.

Долорес, що відразу пізнав своє смагляве дівча знад Парани, вихопив пучечок пір'я з-за потилиці, покропив його свяченою водою й накреслив їй хрест на чолі.

Дівчина на очах почала рости і, коли стала такою, якою її Бог створив, кинулась Долоресові на шию й спитала: — Як тебе звати, мій найдорожчий? — Долоресом... А тебе? — Консуело.

Коли вже досхочу намілювалися одне одним, пригадали вони собі нещасних дівчаток, і парубок розчаклював їх так само, як і свою вибранку.

Опісля забрали їх з собою до човна і перевозили через річку по чотири, аж доки не перевезли всіх.

І там поселились Долорес і Консуело, обнявшись із щастям, що вона його осягнула завдяки своїй красі, а він — завдяки своїй відвазі.

Минали роки, і згодом люди довідались, що ця пара розбагатіла і має на острові великий маєток, стада худоби і силу-силенну плодів своєї землі.

А виродка, чортового сина, тримає Долорес ув'язненим у чародійній пляшечці, і вже ніколи не зможе вирватись з цієї посудини та злочинна погань, бо серце кабуре таке важке, як усі лиха в світі».

ХІІІ.

Однієї неділі вранці, після дводенного маршу, що відбувся без особливих пригод, ми прибули в містечко Наварро.

Увійшовши в якусь досить заселену вулицю, ми пройшли площу, що напроти маленької церковці, позлазили з коней перед шинком, щоб у ньому провести ранок.

З уваги на те, що тоді було свято, скрізь було повно людей, і якийсь старий приятель мого опікуна підійшов до нього, дуже тепло привітався, і розплився в спогадах.

Ніколи не любив я натовпу, а тим більше, коли кружляли чарки, отже, на щастя, притиснувся я животом до прилавка, щоб не займати багато місця, і стежив за тим, що діялось навколо мене, не беручи в тому ніякої участі.

Я чув, як невідомий мені приятель дон-Сегундо розповідав йому про бійку півнів, наполягаючи, щоб він, дон-Сегундо, був сьогодні пополудні свідком майже певної його перемоги над якимсь прибудою з Танділа.

Досить скучно провів я, мабуть, з годину, спостерігаючи селян, святково одягнених, що входили й виходили з шинку, дивлячись на нас скося і потайки зиркаючи на дикий і суворий одяг мого опікуна.

Для мене всі місцевості були однакові, всі люди, приблизно, одного і того ж покрою, а, проте, спогади про це ось оточення, такі свіжі і зайві, викликали в мене антипатію.

Годинник показував якраз південь, як ми перейшли вузьким коридором з приміщення, де подавались напитки, в їдальню, в якій не було вже такого натовпу.

Ми посідали собі в затишному місці, щоб щось перекусити.

Було тут усього коло двадцяти столів, накритих настільниками у фіолетових плямах, немов спогади про розлите вино. Прибори до їдження були з металу сумнівної марки, а видельця мали погнуті зубки, бо ними ж не раз гості шпигали по шороховатій посуді, полюючи за якимсь заблуканим кусочком. Склянки були з грубого й мутного скла. А в усьому цьому просторому приміщенні позіхала повна безнадійність.

Кельнер привітав нас якоюсь такою дивною усмішкою, що ми ніяк не могли її зрозуміти. А йшлося про те, що двом землячкам видавалося великою грубістю з нашого боку, що ми прийшли снідати в «Гостиницю під Полюсом».

— Подайте нам те, що тут маєте, — кинув дон-Сегундо.

Я тимчасом розглядався довкола.

Посеред їдальні сиділо троє еспанців, що розмовляли голосно і твердо, звертаючи на себе увагу своїми обличчями, що були схожі на обличчя арагонських селян або торгашів. При вході сиділо якесь подружжя ірландців, що

викручувало своїми приборами до їдження, немов ручками. В неї руки й лице, покриті ластовинням, нагадували яйце теро. Він натомість дивився риб'ячими очима, а його обличчя так напучнявіло жидами, як живіт свіжооблупленої вівці.

За нами сидів рум'яний парубійко з заплаканими очима, немов у шкапи, який, з уваги на свій одяг і поведінку, мусів бути представником якоїсь збіжжевої фірми.

— Я бачив відпустити в Гілсс, — казав один з еспанців, — і вони нічим не відрізняються від цих, місцевих.

Інший хтось за тим самим столом розмовляв із своїм сусідом про ціни свиней. До них приєднався парубійко із збіжжевої фірми, що висловлював свої думки, вимовляючи «р» грубо, по-німецьки.

Забувши на хвилину про все довкола, якийсь здоровенний і товстенний чолов'яга сидів сам за столом, навантаженим їжею, їв мовчки і пив. Лише час від часу підводив голову над тарілкою той гідкий ненажера, і тоді було видно по ньому, що він дуже вдоволений.

Раз тільки зробив він передишку, щоб покликати кельнера і сказати йому щось про одну пляшку та поплескати долонею по плечах, виявляючи при цьому ласку покровителя.

У кутику напроти нас, неначе сховавшись від галасу, сиділа якась пара креолів і мовчки роглядалась довкола. В одного з них спадав над лівим оком каштануватий жмут волосся. Обое були насмагані вітром.

Іли похапцем. Коли ж прийшло солодке, вони тихо сміялися, сховавши уста в серветки.

Тимчасом один з еспанців оповідав про самогубство якогось приятеля.

— Він вернувся додому після якоїсь суперечки, сів на краєчку ліжка своєї жінки, добув револьвер і просто над нею: — Пафф!

А той, що говорив про відпуст, продовжував з трудом свої порівняння з відпустами в Гілес.

З великою приємністю заплатили ми за свою їжу, хоч була вона досить дорога, і вийшли на вулицю, залиту сонцем.

Швидким кроком поїхали ми до задираки, що його знав дон-Сегундо, і, звільнивши коням попруги, пустили їх у якийсь двір.

У самому дворі стояло декілька кліток, що аж лящали від кудкудакання, і публіка, що прибула так рано, як і ми, дискутувала про кров і курей.

Ми розсілися собі навколо, немов качки над калабанею.

Прибув суддя і сів напроти терезів, підвішених над площею змагань. Прийшли й господарі з своїми півнями, яких зважили, замотавши в хустки. Потім обрано свідків, і кожний з тих, що виступали із своїми чемпіонами, склав у банк по п'ятсот песо.

Дон-Сегундо пояснив мені декількома словами умови змагання.

Ми ждали.

Збентежений трохи суматохою та окликами юрби, дивився я на пусту ще арену, обведену червоним сукном, і на п'ять кілець людей, що сиділи на лавках, піднятих лійкувато догори.

Перед виступом продискутовувались можливості за і проти обох півнів. Бійка, як здавалося, мала бути жорстокою боротьбою при рівних силах. Півні були однакової ваги й однакові на зріст. Кожний з них тричі пограбав лапою по піску на знак, що вийде переможцем.

Публіка обговорювала з усіма деталями вагу півнів, шукаючи в кожного прикмет його вищості. Ряботун мав дефekt у дзьобі: був трохи зігнутий на кінці з лівого боку, — але, що це за спокій був у ньому, не знаю, коли Вертун не дорівнював йому своєю великою жвавiстю.

Напруження зросло ще більше, коли власники цього цирку поставили змагунів у вигідніші позиції.

Задзеленчав дзвоник.

Вертун легенько повалився на землю, підгорнувши крила, наче криси чамберго в забияки, вигнуті знаком запитання на шиї, і вбив у свого ворога чорну зіницю, як самоцвіт, оправлений у золотий обручик.

Ряботун, пишніший, ніж на параді, наближався до нього дрібними кроками, потрясаючи високопіднятою головою, на якій гребінь аж спалахував.

Уже дехто встиг разів три-чотири вдарити об заклад, але без висліду. А гроші кружляли.

Півні раптом наблизились. З віддалі яких двох сантиметрів нараз зустрілись дзьоби до остаточної перемоги. Голови мінились самоцвітами то підіймаючись, то опадаючи.

І перший удар пролунав, як стукіт під сідлом.

Користаючи з нагоди, що півні підпурхували, і на них підіймалося пір'я, ми розглядали їхні стегна, здібність

до нападу і їхню легкість рухів. Опісля дивилися мовчки, обмірковуючи заклад.

— Тридцять песо на Вертуна!

— Кладу п'ятдесят проти сорока на Вертуна!

Такє набивання ціни, здавалося мені, було б образою навіть для самого лихваревого кума, що використовує кожну нагоду, щоб нажитись. Ряботун відчував свій дефект у дзьобі. Я з хвилюванням стежив за ним.

Вертун набирався сили і притиснув волом свого противника, що атакував його збоку, скубаючи за шию. Але, коли Ряботун відчув, що його дзьобають поміж пір'я в потилицю, почав уникати ударів, пригинаючи голову майже до самої землі, так що дзьобання проходило понад ним, не завдаючи йому рани. В душі проклинав я того господаря, що випустив на змагання такого шляхетного птаха в несприятливих для нього умовах.

Блищали голови, полакеровані кров'ю. Дзьоби жадібно шукали прорізів гребеня або вискубин на шії, щоб якнайдошкульніше нанести удар.

Заклади з набавками падали, немов краплі з даху.

Приблизно, двадцять-тридцять хвилин проминуло мені скучно, бо видовище ні в чому не змінилося. Мої симпатії були по боці Ряботуна, який, не виснажуючись дорешти, відбивав напади Вертуна, що нездібний був завдати йому, кінець-кінцем, важку рану. Але чи потрапив би мій любимчик показати свою силу в разі, коли б перейшов у наступ?

Я напружив усю свою увагу. Мій зір і мій слух проникли до найглибших клітин у два створіння, що на декілька

кроків від мого місця вели боротьбу не на життя, а на смерть.

Вертун завзято напивав воєм, утруднюючи, таким чином, пошвиет свого важкого віддиху, і я зауважив, що дзбоб його зменшував швидкість ударів.

— П'ятнадцять проти десяти на Вертуна!

І це набивання ціни знову заболіло мене, немов пощочина.

— Плачу! — відповів я.

— Двадцять проти п'ятнадцяти на Вертуна!

— Плачу!

І так уже й не знаю, скільки разів приймав я набивання ціни, ризикуючи при тому грішми, що я їх так важко заробляв своїми томливими маршами. Дехто з публіки дивився на мене, як на дурня або на божевільного. Для них же Вертун, а не хто інший, був переможцем, що має й матиме перевагу аж до повного знищення Ряботуна. Уражений тим, що на мене дивились, як на новобранця, та схвилюваний своїм закладом, я так сконцентрував увагу на боротьбу, що майже й сам став тим півнем, якого обдаровував любов'ю і поставив навіть ставку на нього.

Я обміркував усю ситуацію. Адже необхідно було лишитися в обороні, уникаючи вирішного удару, щоб, таким чином, зберегти себе в півгодинному спротиві, потягаючи противника вниз за кожним його дзбобненням.

Здавалося, що Ряботун зрозумів мене.

Нараз несподіваний шепіт прокотився між публікою. Вертунові відламалася верхня частина дзбоба. Червоний трикутничок лежав на землі, заметеній крилами змагунів.

— А тепер вирівнялись дзьоби! — вигукнув я, додавши нахабно: — Ставлю тридцять песо просто на Ряботуна!

І раптом усе обернулося, як порожня шкаралупка гвалю⁴⁹).

— Тридцять проти двадцяти п'яти проти ламайдзьоба! — сказав хтось інший.

Я спересердя докоряв собі, що не використав набавки, щоб далі набивати ціну. З цією хвилиною прихильники Вертуна посумніли.

Похилившись ворог на ворога, півні, втомлені сорок-хвилинною бійкою, відпочивали.

Тепер Ряботун відважно перебрав ініціативу, почав взятю вискубувати окривавлене пір'я на противнику і двічі дзьобнув його з усієї сили.

Вертун закудкудакав, як курка, влучена камінчиком, і почав заточуватись з правого боку на лівий. Він жалюгідно витягнув шию і, замість віддихати, важко хрепів.

З його голови, що виглядала карміноюю і наче бородавкуватою, десь поділася маленька сочевичка, що мала такий войовничий погляд.

— Він уже осліп і здурів! — сказав хтось.

І справді ранений птах заточився ще декілька разів, і, неначе шукаючи мухи, дзьобнув по сукну, що ним була обведена площа змагань, і вибув з ладу. В його голові, наче в порожнечі, відзивалося пекуче гудіння, прорізуване дошкульним боєм, немов хто ножем шпигав.

⁴⁹) гвалю — дуже тверде дерево, якого овочі також у твердій шкаралупці.

Ні один християнин, ба, навіть дикун не здібний уявити собі жорстокості півня під час бійки. Осліплений і заморочений, Вертун знову продовжував битися з уявленим ворогом, а тимчасом Ряботун спокійно ждав нагоди, щоб нанести йому мирішальний удар.

Не дивлячись на все це, втома — ота непереможна сила, якої хвороблива дрімота, як ми вже відчули, впала була на плочу змагань — ставала щороз важчою. Змагуни почали вже заточуватись, послабла бійка, нам шуміло в скронях.

— Чи не пора б уже скінчати? — спитав хтось.

— Ще бракує двох хвилин, — заявив суддя.

Тепер годинник ставав мені найстрашнішим ворогом.

Мій півень був так виснажений, що заплутувався вже між крилами й хвостом Вертуна. І ось несподівано цей останній почав знову наступати, і, відчувши інстинктивно, де його противник, наніс йому такий сильний удар, що той аж повалився на землю.

— П'ятдесят песо на мого півня Вертуна! — вигукнув його господар.

— Плачу! — відповів я, забувши про те, за чим тільки що шкодував.

Ряботун нараз зірвався, спалахнув люттю, дзьобнув противника і вбив йому гострі пазури в сліпу та zdeформовану голову.

Вертун поволі повалився в передсмертних судорогах, ледве кудкудакнувши, витягнув ший і вбив у землю зламаний дзьоб.

Озався дзвоник.

Здоровенні чоловіки ввійшли в обведене сукном коло.

Власник Вертуна підняв з землі окривавлену і безвладну масу, а власник Ряботуна погладив клубок м'язів, що негавали кипіти люттю.

До мене простягнулися руки, повні банкнотів, але також утомлені. Я згорнув їх у рольку, сховав у пояс і пішов у двір.

Там побачив я Ряботуна, що сидів на руках у свого господаря, який розгублено пестив його, оповідаючи гурткові людей про перебіг змагання.

Я помітив, що півень зацікавлено розглядався довкола і поволі приходив до себе після приступу люті, яка була опанувала ним, хоч це сталося незалежно від нього, а прийшло як неподоланий наказ його раси.

Дон-Сегундо взяв мене за плече і вивів на вулицю, де люди довгою чергою виходили з площі змагань.

Надвечір, коли сонце розсипалось золотом, ми поїхали верхи на одно двірське пасовище, де був зупинився дон - Сегундо при нагоді перегону худоби.

Мій опікун глузував з мене за моє зухвальство під час гри, кажучи, що, в разі програшу, я не мав би чим покрити своїх закладів.

А я гордо добув із свого пояса пакет грошей і перелічував їх, притримуючи добре за один ріжок, щоб не вирвав вітер.

— Угадайте скільки, дон-Сегундо?

— Ти й сам скажеш.

— Сто дев'яносто п'ять песо.

— Е, то вже можеш купити маєток.

— Маєток не маєток, а декілька жеребчиків таки можна.

XIV.

Почистив я своїх коней, вдоволено притому поєвисту-
ючи, і з великою приємністю поклав на них упряж. Гроші,
що віддували мені пояс, ставили мене в становище багатії
людини, отже, провів я ранок якнайвигідніше, почувавши
себе на вершку багатства.

Ми пішли на ярмарок, що його галасливо заповідали
місцеві аукціонери, а тому що там зустрічав я багато лю-
дей з півнячих змагань, не хотів я показувати свою оголену
бідність, щоб не притмарювати слави, здобутої під час
набивання ціни.

О годині одинадцятій, попрощавшись з нашими гостин-
ними приятелями, виїхали ми з двору і, проїхавши через
містечко, попрямували до ярмаркових приміщень.

Проїжджали якоюсь безлюдною вулицею. Перетявши на-
вскач головну площу, ми зупинилися на відтинку метрів
двохсот напроти якоїсь бакалійної крамниці. Обабіч входу
цілими горами лежали четвертушки ерби, що притягали зір
своїми яскравими кольорами.

Ми прив'язали коней до двох грубих кебрачових⁵⁰⁾

⁵⁰⁾ кебрачо — дуже тверде дерево вишневого кольору.

стовпів, вичовганих поводами, і ввійшли всередину, бо мій опікун потребував дещо купити. Тут заносило ринмарськими виробами, ербою і жиром.

Прислухаючись до замовлення покунця, крамар так пришулювся, як пес над горою віскачі.

— Дві пачки тютюну «Бикова донька», — сказав дон - Сегундо.

— Міцного?

— Еге!... Шнурок до непромокальної торби, хустинку, з тих чорних, і он-ту ґаху, що лежить на купі штанят.

І раптом, як грім з ясного неба, упав голос представника влади:

— Ви арештовані, приятелю!

У дверях гордо стояла миршава постать поліціянта, по рукавах якого було видно, що він кабо⁵¹⁾.

Удаючи, що не розуміє, про кого йдеться, дон-Сегундо відкрив широко очі і дивився довкола, шукаючи арештованого. Але в крамниці, крім нас, не було більш нікого.

— Це стосується вас!

— Мене, сеньйор?

— Так, вас.

— Добре, — сказав байдуже мій опікун, — тільки підждіть ось хвилинку, хай крамар полагедить мене.

Заскочений такою нахабною відповіддю, поліціант нічого не сказав. Крамар натомість, передбачаючи небезпеку, відсесував дрижачими руками меблі, забувши зовсім про зроблене йому замовлення.

⁵¹⁾ кабо — нижчий ранг у поліції та . війську.

— Фаха он-там, — казав спокійно мій опікун. — Цієї хустини в квіти не давайте, дайте ту, чорненьку, до якої тільки що доторкнулися.

Кабо, почувавшись ображенням, що на нього не звертають уваги, сказав знову службово:

— Якщо не підете по-доброму, я вас заберу силою!

— Силою?

Дон-Сегундо подумав хвилинку якось так, неначе б йому запропонували зробити схрещення мулів з чайками.

— Силою? — перенитав він, обкинувши миршавенького кабо поглядом кремезної людини. І вмить, неначе зрозумів суть сказаного, відповів:

— Добре, ідіть, пошукайте собі помічників.

Кабо зблід і не міг рушитись з місця.

Тимчасом дон-Сегундо, не поспішаючи, заплатив наляканому крамареві, попрощався з ним і всів на коня. Кабо хотів ухопити за повід, однак, зупинився на півдороги.

— Ні, — сказав дон-Сегундо, ніби не зрозумів наміру кабо. — Лишіть це краще, бо я ще від торішнього року вмію саменький їздити.

Поліціант жалюгідно засміявся і пробурмотів щось під ніс.

В якомусь неумебльованому приміщенні, напроти величезної карти провінції, сидів череватий і вусатий комісар.

— Ось вони, сеньйор, — набравшись відваги, промовив кабо.

— Ось ми, сеньйор, — повторив дон-Сегундо, — бо кабо привів нас сюди.

— Ви не тутешні, так? — запитав властелюбець.

— Так, сеньйор.

— А у вашому містечку їздять навскач перед комісаріатом поліції?

— Ні, сеньйор... але, не бачивши ні прапора, ні герба...

— Де прапор? — звернувся комісар до кабо.

— Прапор, сеньйор, ми позичили міській управі на суботнє свято.

Комісар знову спитав нас:

— Яка ваша професія?

— Скотарі.

— З якого повіту?

Мій опікун, немов не розуміючи політичного характеру цього запитання, відповів не моргнувши й оком:

— Я з Крістіяно-Муерто, а мої товариші з Кальєхонес.

— Ваші документи?

Дон-Сегундо відповів таким же жартом, як і щодо місцевостей нашого походження, придумавши фіктивний персонаж:

— Вони он-там, у дон-Ісідро Мело.

— Знаменито! На другий раз ви вже знатимете, де комісаріят поліції, а, якщо забудете, я вам пригадаю.

— Не буде потреби.

Коли ми опинилися на вулиці, дон-Сегундо щиро засміявся:

— Добрий кабо, але не ходити йому з пагайкою...

Ярмарок був для мене новинкою. Як ми прибули,

саме кінчали розподіл худоби на участки і розміщали її по окремих скотинних дворах. Були це кошари, поділені на квадрати дратяними загорожами, а худоба в них виглядала, як та маса, з якої роблять торти. Вешталась сила-силенна робітників, що приймали й відводили худобу, і так поміж ними, як і поміж наймитами з маєтків були гарно одягнені селяни і мали чудові прикраси та зброю. Які ножі! Які пояси! Які обшивки! А обрєті, стремєна, остроги!... Ех, мене аж запекли гроші в поясі!

У холодику під омбу⁵²⁾, побіч великого ярмаркового гальпону, смажилося на полум'ї м'ясо для робітників і бідноти. На режнях і решітках було що вибрати: ось нанизані телячі реберця, он півбарана, а то й ціле ягня з жирними стегами...

Для продавців і власників маєтків, як також для шановних клієнтів у гальпоні поставлено стіл, а на ньому багато склянок і серветок, і дзбанків, і слоїків, і навіть виделка. Поблизу стола був і буфет з напитками та деякою кількістю «паломників».

Я з своїм опікуном підійшов до одного барана, що його золотило полум'я. М'ясце смачне і м'якеньке! — Яка шкода, що людина не має двох животів, — казав з жалем дон-Сегундо.

Зараз же після того, як їх милості добре нажерлися, виїхав на відкритому возі аукціонер з помічниками і почав свою діяльність. Він пальнув промєву, нафаршировану

52) омбу — розлоге півд.-амер. дерево.

такими ось словами: «державна годівля худоби», «чудове майбутнє», «великі справи»... — і запечаткував продаж з «виняткового участка».

Довкола веза стояли й сиділи на конях ярмаркових робітників англійці з різень, підголені, червоні і товсті, як гарні на вигляд ченці. Власники озимку, загорілі на сонці, підраховували свої прибутки чи втрати, потягаючи себе за вуса або чухаючи борідку. Місцеві м'ясники тільки й пантрували за наживою, як ті хлопчаки, що витягають нутро з зарізаної худобини. А публіка, що складалася з прохожих і двірських людей, балакала то про се то про те.

Пообідня пора проминула нам отак собі. Уже авкціонерова горлянка трохи зтихла, а мої вуха відпочили.

Починали переганяти худобу.

Якийсь чоловічок з ярмарчан, що був знайомий з ден-Сегундо, розбалакався з нами, згадуючи про перегін шестисот штук молодняку на велике пасовище над морським побережжям. Це був селянин, уповноважений для передачі стада худоби, низенький на зріст, з сивою бородою і балакун. Показавши свою худобу, запросив нас на чарку. Балакаючи з нами, сідлав він перістого коника, якого не один заздрив йому сьогодні вранці, спостерігаючи його в часі праці. Прямуючи до шинку, я по дорозі мало що не здійснив однієї купівлі, що була мені майже необхідна у зв'язку з можливістю перегону стада на далеку дистанцію. Умежи-часі чоловічок розповідав нам про молодняк:

— Добра худіба, сеньйор, і дається легко переганяти.

Від стовпа напроти гальпону відв'язав він перістого і, йдучи важкими кроками, побрязкував разками монет, що ними був прикрашений його пояс.

Увійшли ми всередину.

Наш чоловічок зустрівся лице в лице з якимсь підпитим дідусем.

— Це ти тут, голубчику, набрався, як жаба мулу?

— Еге, за ті гроші, якими ти платив мої чарки, — відповів дідусь, посміхнувшись сп'яна і подивившись на нього посоловілими очима.

— Як бачу, ти народився на те, щоб не викоренились п'яниці!

— А тобі слід би поступити в поліцію, братіку.

Попиваючи сангрії, я знову почав про перістого.

— Він добрий до праці.

— Бачите, сеньйор, кажу не на вітер, маю баских коників, зовсім непоганих. Цей, якого маю тепер з собою, є один з найкращих, однак, легко скидає з себе їздця. Колись, як він ще був напівосвоєний, гнав я декілька корів за рахунок одного англійця, що звався Гуалес. Гнав я їх обережно, бо були дикі, аж тут поблизу якогось пасовища, рятуючи каченят, перебігає мені дорогу одна жінка. Корови раптом почали збиватись до купи. — Станьте збоку, сеньйора! — крикнув я. — Що, маю стати збоку? — Так, сеньйора! Це я вам кажу службово! — А що мене обходять ваші корови! — я був близьенько біля неї, і мене напала лютість, що вона така вперта, ба! не тільки вперта — вона почала навіть визивати мене по матері і посилати до ста чортів. Хай Бог простить! Я притиснув острогами перістого

і — прямо на неї. Хоч це була добра проба для коня, мені, однак, такий грек видався жорстоким. Не буду я тепер, у цій нашій бесіді, висловлювати думки про ту подію, скажу тільки, що завдяки їй я став власником перістого за одних п'ятдесят песо.

Нараз п'яний дідусь, що сидів собі в кутику, і ми на нього не звертали уваги, весело посміхаючись, почав придивлятися до мого опікуна. Потім звернувся немов жартома:

— Як маєшся, Уфеміо?

— Хто ти? — спитав мій опікун тоном, з якого я вичув, що він мусів колись знати п'яного.

— Що, не пізнаєш уже своїх побратимів?

— Мабуть, тому що надто часто зустрічаю їх по шинках.

— Може, заперечиш, що ти Уфеміо Діаз?

— Діяс...⁵³⁾ і декілька місяців, — погодився мій опікун.

— Хитрий гаучо, — сказав п'яний, підійшовши до нас. — Я Пастор Толоса, знайомий Лазарте, старий сусід Кармен де-Ареко... А ти Сегундо Сомбра. Ще не пригадаєш? — наполягав він, показуючи шрам на чолі. — Я був скорий на ножі, як той чортяка. Тепер я старий, і кожний дурень кричить на мене, — тут він кивнув на нашого випадкового компаньйона за стелом. — Колись тільки такий бик, як ти, міг мене ножем різнути.

Він присівся до нашого столу. Мій опікун споглядав його посміхаючись, немов до далекого спогаду, і слухав,

⁵³⁾ «Díaz» — прізвище, «días» — дні: тут гра слів.

як той говорить.

— А чи пригадуєш свята в Райносо, де ми й познайомились?

— Пригадую, еге ж!... Мене послали, щоб тебе пильнувати, бо ти був присмоктався до пляшки, а потім, як звичайно, робив би бешкети.

— Еге!... А ти прийшов мене пильнувати, гаучо-прениза... і врешті ти сам зробив бешкет. Тоді порізано ножами більше чотирьох осіб і погашено світло накинненням на нього пончо, а жінки тікали з криком... а тебе й нігтем не вдригнули в тій бійці. Ех, були часи! А одного дня ти жартома, на досказ дружби, подарував мені на спогад пташечку, що співала щоранку: — Бічофео! Бічо-фео!...

Ми вибухнули сміхом.

Мій опікун підвівся і міцно обняв старого друга, який і далі хотів розповідати про минуле, але ми не мали часу слухати його. Важко було нам розставатись... Нам деручили нове стадо, і наприклад ми вирушили, а з нами ті наймити, що були передані разом із стадом.

Худібка була спокійна і гарна. За нашим обрахунком, перегін стада мав тривати місяць, звичайно, якщо б усе йшло гаразд. Худоба, яку ми гнали, була худа й слухняна. А проте, за три дні до передачі її ми пережили неприємну пригледу. Корови відчували спрагу, бо не було води в стєну, а також знайомих землевласників, що нас порятували б.

Ми пережили незвичайно важку ніч, коли довелося нам захищатися від москітів слабеньким вогником з дикїї петрушки. А, як ми відходили вранці, девкола парував степ.

Незабаром линує дощ. Худоба нам збунтувалася. Вона

збіглася в калюжі після зливи, в одній хвилині скаламутила воду і смоктала лише грязюку.

Одчайдушність, з якою корови накиннулись на воду, засмутила наглядача, бо він знав, що з настанням спеки під час маршу вона стане ще більш загрозливою.

Десь коло десятої ми проходили повз один маєток.

Ми були безпорадні. Худоба спочатку роздимала ніздра, жадібно нюхала, потім пустилася бігти, повернувши з дороги. Ми надаремне намагалися завернути її на дорогу. Вона гнала нестримно вперед, навалювалась на дротяну загарежу, падала, зударившись з дротами. Заплутувалась, калічилась, переверталась на хребет, та, незважаючи ні на що, вона перла вперед. І чи ж могли ми стримати її в чистому полі?

Оселя була недалечко, а за пасовищем з люцерною виднів луг, обсаджений вербами. Нас відділяла від нього ще одна загорежа й очерет. Ми безнадійно забігали спереду брутальну і спраглу худобу. Загорожу зустріла та сама доля, що й першу, а очерет лише затріщав і поламався перед сліпою лавіною.

Корови припали до води і жадібно пили. Не одна просто лягала. Інші проходили через них, і це була небезпека — одна одну могла втопити. Тепер найбільшою нашою турботою було не допустити до накопичування худоби і пильнувати порядку в цьому збіговиську.

Наймити з цього маєтку, почувши крики та побачивши нашу біганину, донемагали нам.

Прийшов господар маєтку, прибіг і наш наглядач, задиханий і наляканий. Пояснивши в чім справа, він запро-

понував господареві зворот коштів за зроблену шкоду.

На щастя, господар маєтку ввійшов у наше положення і, далекий від того, щоб робити нам труднощі, доручив наймитам допомогти нам вигнати худобу після того, як вона заспокоїть спрагу.

Ми мусіли дорізати одну корову, бо дуже скалічилася об дроти, та зайнятися лікуванням декількох інших.

Переживши цю пригоду, далі все пішло по-старому, аж доки не прибули ми на місце призначення.

ХУ.

Тепер нам і море по коліна! Ми вже можемо розглядатись на всі боки і бачити перед собою жовтувату землю, таку виснажену, як після лихоманки. Мені пригадалася одна ніч, яку провів я під крилом моєї тітки Мерседес (знову про тітку). Кості в неї аж кричали, що на них забагато шкури, а вона сама була більш похнюплена, ніж мулиця в криничному коловороті. Але краще буде, коли все це покусують усі до одного сліпні, щоб і не згадувати більше про такі речі.

Перед тим, як нас мали вислати на морське побережжя, ми пустили худобу на пасовище, повне трави, а самі пішли переночувати і відпочити в чабанському шалаші.

Коли б тільки добрий шалаш! Він уже здалека білів, немов вибілена дощем костюмаха на фоні жовтуватої рівнини. З одного боку росла тополя, обскубана, як стара мітла, з другого боку стояло три білі стовпи, що служили, правдоподібно, для прив'язі коней. Земля на подвір'ї, по-вибивана і повна слідів, чого людська рука не могла зробити, була втоптана худобою, що приходила лизати солону побілку ще тоді, як у шалаші ніхто не жив.

Дон-Сікст Гайтан, людина суха, як салітрова брила, і зморщена, як ремінь на ручці нагайки, прийшов, щоб, між іншим, поінформувати нас про маєток, в якому ми зупинились. Він мав сорок квадратних миль. Від сходу виправся в море, до якого могли дійти поміж багами тільки ті, хто знав добре місцевість. У протилежному напрямі, ідучи вздовж земельних посіlostей, доходилося до чудових пасовищ, але це було дуже далеко від того місця, в якому ми знаходились.

Хай благословенний буду, якщо мене цікавили подробиці про маєток, що подібний був до пострілу в забуття, без людей, що були б гідні імені християн, без веселощів, без ласки Божої.

Дон-Сікст оповідав про своє життя. Він літо проводив самотньо в цій хижі, а сім'я жила там, у шалаші, поблизу оселі. Мав зачарованого сінка, якого хотіли забрати йому чорти.

Я зиркнув на дон-Сегундо, щоб побачити, який ефект викликали в нього ці останні слова. Але дон-Сегундо й оком не моргнув.

Я прийшов до висновку, що селянин з цієї самотньої хижі несповна розуму, а тому перестав про нього й думати, тим більше, що мені цікаво було дивитися на степ і хотілося довідатись дещо про море та багна.

Хоч перегін худоби — річ не погана, а скотар не налякається на коні більше, ніж можна натрапитися, в усякому разі приємно зіскочити з сідла і пройтися, коли тобі аж ноги стерпнуть.

Прив'язь для коней із своїми білими стовпами зблизька зацікавлювала мене ще більше, але, на жаль, оповідач усе поплескував собі по чирипі, що заважало мені думати.

Дон-Сегундо сказав до мене посміхаючись:

— Є риба, якої ти ще не їв, хлопче.

— Уже буде років з п'ятдесят тому, — пояснив дон-Сікет, — як риба-кит, мабуть, заблукавши, приплив померти на цьому побережжі. Господар маєтку звелів занести кістяк в оселю «для прикраси», як казав він. Ось з нього бар'єр.

— Дивіться, яка комашка! Ото було б асадо, коли б його зісмажили були разом із шкурою, — сказав я, побоюючись, що мене беруть за дурня.

— Ці стовпи — це три китові ребра, — додав на закінчення дон-Сікет, виконуючи свою роль гостинного господаря. — Зайдіть усередину, якщо бажаєте. У кухні знайдеться ерба і дещо з їжі... Я тимчасом піду назбирати трохи коров'яків і костей на вогонь.

З півгодини слухав я бесіду, а потім, заплакавши і закашлявши від густого диму вогнища з коров'яків, виїхав у степ під приводом, що маю подивитись, де розляглася моя худоба.

Я волю вийти в степ, хай і який він суворий, ніж сидіти біля вогню та кашляти, як баба-шептуха.

Ідучи обережно, неначе той, хто оглядає поле, щоб його купити, моя худоба віддалялась попасом, розглядаючись не раз довкола або дивлячись удалечінь, немов шукала собі підходячого місця. Білоногий, на якому я їхав, заїржав. Кобила-матка підняла раптом голову, розсипавши навколо

звук дзвоника. Усі коні подивились на мене з докором: «Чому ж то нас пустили отак напризволяще?»

Майже засоромлений таким докором коней, я зупинився і зорив обрій. Кобила Гаруа напружувала нюх у напрямі моря, куди й пішли ми, наче гнані обов'язком.

— Суворий і забутий степе! — промовив я вголос.

Їхав я по якійсь безкольоровій і твердій траві. Коні нюхали її і були трохи затривожені. Я також відчував навколо себе щось вороже.

Переїжджав через висохлі озерця. Властиво, не знаю, чому я ті місця вважав озерами, коли їх рівень нічим не відрізнявся від решти степу.

— Жорстокий степе! — знову сказав я, немаче відповів на зневагу, що ніби степ мені заподіяв.

Раптом десь із-за комишів вилетіла зграя качок, збитих до купи так, як шріт при пострілі з рушниці. Каштанчик Ласиця присів на всіх чотирьох і запищав, як мул. Я був спокійний, а все-таки пройшов мороз поза шкурою.

За комишами вгледів я синю поверхню води завширшки яких метрів з триста. Над водою літали бандурії, королівські теро і чахи. Вони сполохано стежили за нами з протилежного берега озера. Очевидно, вони щось прочували, чого я не міг прочути. Але що саме?

Гаруа, за якою пустився Ласиця, оббігла навколо мене, а потім пішла у воду. Я зупинився на березі в комишах.

Чорне болото довкола води було наче у вісні: тисячі ямочок збігалося до купи одна напроти одної. Збоку лізло декілька раків, немов тікали від небезпеки. Мені здава-

лося, що земля мусить так само страждати, як і покусаний звір.

— Ага! — вигукнув я. — Тут трясовиння, — а потім спитав себе, чому-то я говорю сам з собою.

На мій голос, немов нарочито, вилетіла якась комаха. Гаруа і Ласиця раптом сполохались і бігли просто на мене. Я не повірив своїм очам: Гаруа загрузла всіма чотирма ногами і ледве-ледве сунулась на череві. Тимчасом bagno розступалося, як вода в калюжі. — Пропала кобила! — сказав я. Але Гаруа, всмоктана по самі ребра, перебирала ногами наче веслами і підсовувалась, наче пливла, з такою швидкістю, що bagno, відкрите, як гнійна рана, не встигало сходитись до купи за нею. Було чути лише бовтання, глухе і повне розпачу, і нарешті кобила станула на твердий ґрунт. — Гарна кобилка — знає місцевості, — прошепотів я звернуто й одночасно пригадав собі, що я купив її в одного селянина в Рінкон де-Лопес. Так, але що буде з моїм каштанчиком?

Ласиця був зупинився ще перед тим, як мала провалитись Гаруа. Двічі намагався він кинутись у трясовиння, щоб узяти його силою, однак, вертався назад, кінець-кінцем, розгубився зовсім і, постогнувши від натуги, хотів піти напровад.

Пригадуючи собі, кудюю йшла кобила, я, не гаяючи часу, нагнав свою худобу в напрямі на коника. Тепер я тільки просив Бога, щоб ні на метр не збитися з того напрямку. Дуже стурбований, я вмить опинився біля Ласиці, який переглянувся з своїми товаришами. Я крикнув до нього:

— Вернись! — і сам пішов у напрямі кобили на твердий ґрунт.

Коли лихо минуло, я вертався, як покараний хлопчина, з опухлою спинною та спущеною головою.

Прибувши до хижі, я подумав: «Хата є хатою, незважаючи на те, де вона й яка вона».

А хижка, що раніше видавалася мені такою нужденною, тепер, коли я вернувся з прогулянки, стала для мене палящем. Тепер я відчув теплоту й привітливість тієї хатини, що була таким безпечним захистом, зокрема, коли подумати про те, що діється поза нею.

Ще було досить рано, а вже мій опікун і дон-Сікст лагодили на подвір'ї вечерю. Вони питали мене, як мені вдалася прогулянка.

— Е, чудова, нема що й казати! Мало що не втратив свого каштанчика, — відповів я, а, коли запитали, в чім справа, розповів їм усе про свою неприємну пригоду.

Дон-Сегундо сказав:

— Людина, що сама виходить у поле, повинна сама й вернутись.

— От я й вернувся! — випалив я встроч.

Смеркало. На небі, над самим обрієм, розіслалося декілька хмарок, зовсім так, як селянин розстиляє свої багрові покривала, коли лагодиться спати. Я відчув таку самотність, що, здавалося, вона пробігає в мене навіть по хребту, наче дощові патьоки. Ніч оповила нас темрявою.

Я подумав собі, що ми все-таки молодці.

Виконуючи останніми часами домашню роботу, ми, як це звичайно буває, лазили то сюди, то туди: від худоби до

хижі, від хижі до криниці, від криниці до вогню. А я все думав про трясовиння. Адже це наче рана на тілі степу. Хай Бог береже наші кості... Вони вже на другий день будуть білі. Що за страшна хвилина — відчувати, як під тобою земля розступається! І поволі-поволі западатися в неї. А bagno як мусить стискати ребра. Померти, потонувши в bagno! І бути свідомим того, що черви сточать твоє тіло... Відчувати, як вони пролазять до костей, лізуть у твою утробу, в частини тіла, що обернулися в кльопс з крові і бруду всуміш з тисячами різних уламків, причому твій біль переходить у рантве пожерання... Та нехай! Зате яка благодать, ця прохолода землі на подвір'ї, що збите кінськими копитами!

Я подивився вгору: там також безодня, тільки з небесних світил. За кожною з тих д'рочок мусить бути ангел. І скільки тих зір! Яка велич! Порівняно з нею і степ виглядає маленьким. Я мав бажання сміятись.

Ми їли мовчки з цинкових тарілок якесь «старе ганчір'я», а сіль, що була на в'яленому м'ясі, нас аж за піднебіння щипала. Хліб був такий твердий, як кебрачо, і квічав по-свинячому, коли ми різали його ножем. А саме пайгірше було те, що мене не брав сон. Я залишився в кухні і смоктав мате. Гніт у каганці, повний нагару, здавалося, ось-ось упаде, а полум'я завзято шкварчало. Я двічі поправляв його лезом ножа. Потім облишив, бо боявся, щоб не напала мене лють і не піддала охоти рубнути ножем по тому апаратику так, щоб він пішов чортам світити.

Дон-Сгундо постелився надворі, а дон-Сікст лишився в

хатині, куди й я заніс свої дерги, думаючи, що так воно й годиться мандрівникові.

Невелика приємність спати в задушливому приміщенні, до того ж ще й заселеному всякою нечистю.

Погасив я каганець, висипав запарку мате у вогонь, щоб згоріла, і пішов у своє лігво, що було під іншою стіною квартири дон-Сікта.

Я не міг улягтися і обертався, немов чураско на вогні, а сон ніяк не приходив. Сталося, як і прочував я: у чотирьох стінах запущеної хижі мала розігратись дивна і повна розпачу сцена.

Минув деякий час. Крізь відчинені двері прямокутником упало місячне сяйво, біле, як ранкова паморозь. У півсутінках обрисовувались деталі приміщення: глиняні стіни, солом'яна покрівля, позападана місцями, земляна долівка, повна ямок і горбочків, чорні кути, немов шахтарські забої.

Раптом мою увагу привернуло те місце, де спав дон-Сікт. Я почув не то благання, не то скаргу і скрипи підсідельників. Я ще не встиг навіть уявити собі, що це могло бути, як у півсутінках побачив якусь невиразну постать, що стояла на підсідельниках.

В одну мить сів я, притиснувся слиною до стіни, висмикнув з піхов свій кинджалик, що був завжди наготові між кабурами сідла, яке лежало тепер замість подушки, і підібгав ноги якнайвигідніше, щоб одним стрибком можна було зірватися.

Я дивився. Дон-Сікт лівою рукою стусонув у повітря. Виглядало, що неначеб його хто вхопив за руку. — Ні! — прохрипів погрозово. — Не візьмеш мені його, нечи-

стий! — і замахнувся широким ножом, що тримав його в правій руці, неначе хотів стягти голову невидимому ворогові. Я мав враження, що те щось, що вхопило його за ліву руку, кріпко шарпнуло його. Він заточився. — Ні! — почав знову кричати немов спереляку, однак, твердий у своєму рішенні не піддатись. — Ангелику... хай не беруть мені його!

Він ще з більшою люттю вимахував кулаком на всі боки, потім рубав наосліп ножом з незвичайною силою. Його шарпнуло на середину хижі. Він розпачливо скрикнув: — Мій сину!.. Мій сину!.. Він не піде з вами!

Жахливо пригноблений тією галюцинацією, я все зрозумів: та людина в нестямному розпачу боронила свого зачарованого сина. Але що це з ним діється? Я вже втретє побачив і то зовсім виразно, як його шарпало й било, що аж заточувався. Нарешті дон-Сікст повалився на долівку, то знову підводився і наново змагався з порожнечєю, повторючи одним тягом: — Ні, ні, ви мені не забере́те його!..

Та неймовірна боротьба, в якій я бачив лише одного воїна, ставала щораз завзятішою. Він щораз більше трусився, щораз частіше вимахував ножом, немов божесвільний, і щораз розпачливіше повторяв, що не віддасть сина.

Дон-Сікст обезсилювався, а розпач, що вичувався в тоні його голосу, виводив мене в рівноваги. Я хотів допомогти йому, але мною опанувала якась трусливість, якась невідома мені неміч, і я не міг зробити зусилля, щоб піднятись на ноги. Не міг навіть зробити знаку хреста в повітрі. Страх ухопився мені за волосся на скронях і тягнув назад.

Мені робилось слабо, і я обливався рясним потом.

Нараз спав мені на думку дон-Сегундо, але я не мав сили покликати його. Невже він цього не чує? Бідний дон-Сікст, уже зовсім утомлений, упав поблизу мене і змагався з такою запеклістю, що це мене доводило до розпачу.

Раптом щось прислонило місячне сляво. Я зрозумів, що це мій опікун станув у дверях. Я почув його спокійний голос. — Назвіть ім'я Боже, — він увійшов, узяв дон-Сікста за плече і допоміг йому підвестись на ноги. — Заспокойтеся, чоловіче божий, уже нема нічого.

Тепер і я міг поворухнутись і підійшов підтримати дон-Сікста, а тому що в півсутіні було мало що видно, він видавався таким виснаженим, немов після затяжної хвороби. — Заспокойтеся, — повторив мій опікун. — Вийдіть зі мною надвір — уже нема нічого.

Ми вивели його, немов п'яного.

Дон-Сегундо підвів його до свого лігва. Чоловік упав, як підкошений. — Лиши його, — сказав до мене опікун, — і винеси свої дерги сюди та лягай спати.

З острахом увійшов я в хижу, перехрестився, стрибнув у кут, де лежали мої дерги, і вхопив те, що було напихваті. Дон-Сегундо вже спав прямо на подвір'ї, підстеливши під себе покривало з-під сидла. А дон-Сікст витягнувся, як здохлий дошак. Спати? Я ж мав спати в хижі. Ніколи не думав я, що там можна наїстися такого страху.

І тільки тоді, коли мій опікун підвівся і пояснив мені, що тут нема ніяких духів, зміг я заплющити очі.

Незабаром я прокинувся і раптом зірвався. Уже сонце

припікало аж до тіла, а ніжний вітерець проникав крізь одягу.

Дон-Сегундо завернув свою худобу і чистив коня.

По дон-Сікстові й слід замело. День уміє проганяти страх, отже, з моєї нічної пригоди не лишилося нічого більше, крім нервового виснаження.

Я пішов до криниці. Скрип блокового коліщати, глухий стук відра об воду, дзюрчання краплин, коли мотуз ішов угору, а потім бризк свіжої води мені на руки — усе це вселяло в мене спокій і оптимізм. Помочивши собі голову, шию і руки аж по самі лікті, я відразу приємніше відчув повітря і сонце. Мое тіло наповнялося силою й бадьорістю.

Ранок був гарний, золотий, усміхнений, а безлюдний степ аж повеселішав після нічної прохолоді. Де-не-де пролітали дуже високо торо і в криках виявляли свою радість. Десь здалека було чути блеяння. Хмара чайок, чиманго і каранчо⁵⁴), немов смерч, крутилася над якимсь падлом, десь там, над багнами. До ста чортів з таким життям! Воно йде непослабно і весело, не дивлячись на те, що людині чи худобині станеться нещастя!

Приготовивши мате, я пішов запросити дон-Сегундо.

— Добридень, батьку.

— Здоров, — Дон-Сегундо сміявся, дивлячись на мене:

— Що, тобі вже не втікає душа в п'яти?

При цій нагоді я осмілювся запитати його:

— А де ж дон-Сікст?

⁵⁴) чиманго і каранчо — хижі птахи.

— Пішов зараз же на світанку побачитись з хворим сином. Хто знає, що там з ним діється...

— Чому так нагло відійшов? Може, йому принесли погану вістку?

— А якої ти хочеш ще поганої вістки після того, що сталося вночі?

— Але я цього не розумію... Поясніть мені, дон.

Я пішов по чайник, щоб продовжувати пити мате. Однак, не вдалося мені добитись роз'яснення нічної загадки. Але чому мій опікун був такий упевнений, що синок дон-Сікста знаходиться в тяжкому стані? Невже він вірить у чародійства? Непотрібно сушу я собі голову — адже дон-Сегундо нічого мені не скаже, принаймні тепер. Дивна він людина, ніяк не пізнаєш його! А може, він знається й на магії? А в ті оповідання, що оповідав нам, вірив він сам? А я вірив чи не вірив? Здається, що так, бо я всього того боявся і не мав бажання піти й переконатись, чи так воно справді було.

Я вскочив на Білоногого наохлап і поїхав шукати своїх коней. Вернувшись, осідлав коника і погнав перед собою все стадо на поблизьке пасовище, куди завтра мали ми зігнати всю худобу, що розбіглася по степу. Я не міг не попрощатися із зловісною хижкою, яка тепер звіддала знову виглядала, як загублена в степу костомеха, отже, повернувшись на сідлі, крикнув:

— Прощай, зловіснице стара! Дай Боже, щоб степовий вітер провітрив тебе від твоїх бліх і комах, і твоїх чортів, і чарів!

XVI.

Пройшовши яких вісім миль тим самим сумним степом і з'ївши рештки смаженого м'яса, що я його віз з собою на ремнях, надвечір ми почали зустрічати людей з оселі, яку бачили вже здалека й раділи, що вона нас окутає свіжістю своєї зелені.. Там напевне є декілька верб, декілька собак, знайдеться якась кошара на худобу і декілька господарів.

Селяни з інших осель уже починали сходитись на роботу на завтрішній день. А ми, не доїжджаючи до оселі, заздалегідь міняли коней, щоб при в'їзді виглядати якнайкраще. Я пересів на карого, що був надійним коником під час об'їзду худоби, бо ніколи не спотикався. Розгладив йому гриву, почистив мички і, наклавши на нього упряж, пустився навскач, перетяв навскіс город та опинився перед якоюсь хатиною.

Зупинившись перед загорожею, я почав балачку з якимсь селянином. Ми дивились на коней, посмикуючи їх злегка за повід.

— Гарний каштанчик, — сказав я до одного чоловіка, який тільки що зіскочив з коня біля мене, — мушу його набути, як увійдемо в оселю.

— А клякою по спині не хочеш! — засміявся селянин.
— Навіщо він тобі — ти ж маєш карого?

— Він не зовсім здоровий. У нього хребет не впорядку.

— Чому не впорядку?

— Бо я, слуга ваш покірний, на ньому сиджу, — відповів я, вдаривши себе кулаком у груди.

— Отак то мені подобається, — сказав худорлявий дідок, поплескуючи попід лопатками свого гнідого муцника, який прицьому поверхнувся, як мішок з вовною.

— Ага!... Укоськують жабу! — зареготав господар каштанчика.

— Не вір, хлопче... не вір півням, що починають чубитись і показують тобі зади, — порадив старий.

Один чоловік, схожий на індіанця і товстий, зішкрябуючи ножом бруд з лопаток свого рябого коника, сказав з притиском, показуючи на чудового бурого коня дон-Сегундо:

— Оце баский коник!

Усі подивились на нього і мовчки погодилися.

А дон-Сегундо озвався ясным і спокійним голосом до людей, що зацікавлені захопленням:

— Я виміняв його за декілька тортів.

Коли втих сміх, він додав самовпевнено:

— Хай інший дорівняє йому.

Такі самої думки були й селяни, але вони не виявляли цього. А дон-Сегундо поринув у спогади:

— Не можу пригадати лише, в якому стані був тоді я... В усякому разі мусів бути тверезіший від інших, хоч напилися ми тоді до того вже, що й забули про сором. Дійшло, наскільки пригадую собі, до загальної бійки. Люди пішли

навіть навкулачки. Була гарна забава. На другий день селянин, що проміняв мені коня, не пригадував добре, як воно сталося, та я допоміг йому пригадати...

Він допоміг пригадати йому... Слухачі добре уявляли собі ту допомогу. Дон-Сегундо повторив: — Люди пішли навіть навкулачки. Була гарна забава...

Селяни, дивлячись на дон-Сегундо, міряли поглядом його величезну постать, оцінювали силу його ударів і передусім той спокій, з яким він підходив до діла, будь воно яке, а для нього лише дрібниця. Я й ще раз відчув незвичайну силу, що була втілена в мого опікуна, яка навіть у селян, обережних і недовірливих, збуджувала беззастережне захоплення. А селяни, по своїй простоті чи й злобі, уміють недовіряти і бути байдужими, коли в них хоч на хвилину з'явиться сумнів до людини, тепер, однак, ставились до оповідача з пошаною й захопленням. Дон-Сегундо мав і ту прикмету, що вмів достосовуватись до ситуації, отже, використовуючи момент загального захоплення, почав тихо розмовляти з якимсь чоловічком, що стояв біля нього. !

Тимчасом господар рябоконики спитав мене, звідки ми прибули.

— З Сан-Антоніо.

— З Сан-Антоніо? — перебив господар гнідого. — Я там був колись на роботі, в маєтку Генерал Рока. А цей ось чоловік, — показав на господаря каштанчика, — недавно гнав стадо тими місцевостями.

— Еге! — додав той, про кого йшла мова. — Я був у маєтку одного господаря, що називався Коста.

— Акоста, — поправив я.

— Еге, Акоста.

Ми підійшли до хатини. У великому подвір'ї, під вербами, горіли вогні, а їх полум'я лизало куски м'яса, що смажилось на залізних решітках. Приємні пахощі!

Там було яких два десятки селян. А на світанку наступного дня прибуло ще з десяток. Вони приходили звідусіль. Починалися саме жнива, наша праця мала бути важка і томлива. Перед сном ніхто не мав охоти до жартів, ні до веселощів, ні побренькати на гітарі. Здавалося, що для тих людей і світ не існує. Один по одному ми підходили до вогнів, відрізували по куску м'яса і, присівши довкола, із смаком споживали його. Найбільші дикуни і відлюдки зникали в темряві, неначе соромилися їсти при людях або боялися, щоб їм не відібрали їхнього шматка. Не один з тих, що прийшли найматись до худоби, привів з собою собак, так що ми були оточені тією голодною і настирливою зграєю, яка просто не давала нам спокою.

Ми вже з'їли все м'ясо, лишилися голі решітки.

Лагодячись спати, звернувся я до свого онікуна:

— Цієї ночі, хоч би й дощ, я вже не піду спати в хижу. Замість шукати захисту в чотирьох стінах і знайти там божевілля, я волію лишитися під захистом Божим.

— Розумно говориш, хлопче! — сказав мій онікун і замовк.

Не знаю, чи він був замислений, чи взагалі не хотів, щоб я йому докучав.

Як тільки починало сіріти, ми вирушили в дальшу мандрівку. Мені було дано за компаньйонів двох парубій-

ків, яким уже було по років двадцять. Один високий з обличчям індіянина, другий русавий і худий, з очима як у kota. Русавий усів на гнідого коника з білою цяткою на лобі, а капосний коник, не відчувши ще добре на собі вершника, почав підстрибувати та виробляти всякі чудасії. Парубійко мусів добре вірити в свої сили, коли, незважаючи на темряву ночі, впоров його декілька разів нагайкою.

— А тепер будь удоволений, що прохолодился, — сказав парубійко, шарпнувши коня за поводи.

Наш табір, що звечора видавався мені таким численим, розплився в темряві ночі, а степ розбігся в усіх напрямках, немов розлітається в повітрі жменя літаючих мурашок.

Мої товариші взяли мене всередину поміж себе. Парубійко з обличчям індіянина мав таке маленьке сидельце, що, здавалося, позичив його у свого меншого брата. Його бурий кінь з голубим відтінем був дикий і полохливий, як птах, що живе в комишах. Хвіст у нього був підрізаний на долоню понад коліними. Стремена, схрещені спереду, звисали з-під сідла — такий південний звичай.

Не перекинувшись ні одним словом, ми гналися якоюсь доріжкою, що незабаром зникла з-під кінських копит, і ми опинилися в безкрайому степу, де єдиним дороговказом був інстинкт тих, що їхали зі мною. Я запитав їх не без остраху, чи тут немає багон. Парубійко, що їхав на білолобому, сказав, що нема. На багна можуть пускатися тільки ті, що дуже добре ознайомлені з околицею, а тому ми мчали чистим степом. Зате, прибувши над море, довелося нам проїхати через піщані надми, бо ми звідтіль, від

степу, мали пригнати на морське побережжя розгукану худобу, що любить у чистому полі розбігатись.

Піщані надми і море були для мене новими враженнями. Мені не хотілося їхати наосліп, а також соромно було щохвилини питатись, отже, здався я на свій власний сприт.

На небі появилися перші сірі пасмуги, що заповідали світанок, і зорі падали кудись у поза світи. Ми об'їхали якесь салітроносне багно і декілька озер, що були з'єднані між собою, знад яких зірвалися півсонні птахи, відчувши нашу присутність. Тимчасом прояснювалось щораз більше, будилася степова зв'рина. Їдучи далі, ми проїздили повз якесь смердяче падло, що його клювало коло тридцяти каранчо, намагаючись пошматувати навіть останню гниль.

Що за дивні місцевості — граються так, що тебе аж жахом проймає!

Дивлячись під сонце, що саме починало сходити, ми бачили обриси цілого валу піщаних надм. Це виглядало так, неначеб на полі насипано купи зерна.

Багато корів вибігало на самий верх надм, а, побачивши нас, ішли врозтіч. Мої товариші почали вигукувати по-скотарськи.

За хвилину ми вже їхали по тих надмах, то підіймаючись угору, то спускаючись униз. Копита наших баских коней ступали вже не по траві, а по піску, бо саме в'їхали в надми, які вітер часто переносить з місця на місце, насипаючи пагорби, що інколи схожі на справжні гори.

Сонце позолотило пісок. Наші коні вгрузали майже по

коліна. Ми ж, як добрі хлопці, позіскакували з коней, стрибаючи набік і западаючи в той м'який матрац, але ризикували притому, бо коні могли привалити нас своїм тягарем.

Задоволити свої бажання скочити в м'який пісок, ми пішки пішли по надмах. Важко ступали, вгрузали і з натугою робили широкий крок, але він був дуже непевний. Ні однієї травинки, ні одного корінчика не було видно на тому свіжому піску, який лагідно золотило ранкове сонце. Мені пояснили, що завширшки на милю, між степом і морем, усе побережжя так виглядало: пісок і пісок, немов сіре стадо овець з бурими виблискуючими хребтами, а на піску ні жодних слідів, бо наші були лише ямочками у формі півмісяців. А як виглядало море?

Нараз поміж двома надмами розіслалася голуба плахта. Ми піднялися по похилості останньої надми. Недалечко від нас розгорталося наче друге небо, темніше вина, коли на ньому осяде біла піна.

Той синій і рівенький степ розстелявся так широко, що я просто не міг переконати себе, що то була вода. Декілька корів погналося понад самим берегом, а мої товариші почали сипати на них туди, униз, піском. Мені хотілося постояти хвилинку і вдивлятися в цю широку і дивну для мого зору просторінь. Але іноді краще буває не захоплюватись, ніж у захопленні стати дурнем, отже, і я кинувся на худобу.

Ми гналися по мокрому і твердому піску понад берегом, як божевільні. Аж гульк! на вершку надми появилася мій карий і йшов у напрямі до мене.

Я пішов йому назустріч. А корови й далі бігли берегом, як сарни, і, порівнявшись одна з одною, зграбно перебирали в такт ногами. Вони були худіші, ніж муштровані коники. Ми тимчасом плужились крок за кроком, часто поштовхуючи себе взаємно. Кінець-кінцем, один бик, через свою лінь чи вайлуватість, усунувся поміж гнідого і перістого. Коні почали так хвицати, що загнали його геть між надми.

Я подався слідом за однією коровою. Нагнавши її до моря, шум якого лякав мене і приголомшував, там я примусив її повернутись і зміг, таким чином, наблизитись до коня. Карий притиснувся їй до лопатки, як сліпсень, і ми погнали корову поперед себе.

Раптом ми ввійшли на щось, що дзвеніло під ногами і було дуже слизьке. Я, на всякий випадок, висмикнув ноги із стремен. Спіткнувшись, корова хотіла скрунути вбік, але їй це не вдалося, бо карий ішов за нею і за кожним кроком підштовхував її персами. І сталося те, що мало статися: перейшовши через той твердий камінь, корова, ступивши в м'який пісок, упала. Я почув глухий стук — це карий переступив через її голову. — Хіба не розторощив... — устиг я промовити і похитнувся назад. Не було часу думати. Але в таких випадках тіло інстинктивно виконує свої функції. Мене заболіли стопи, бо я гримнувся ними об землю. Щоб заглушити трохи біль, я пустився бігти. Потім вернувся до коня, який ще й досі лежав перевернутий. Тимчасом корова, зриваючись на ноги, мало що не придушила мене. Але я спересердя впоров її нагайкою по мордяці і, таким чином, урятувався. Узяв коня

за поводи. Якраз проходили сюдою мої товариші і вже були зовсім близько. Бідний карий! Мусить іти сам, без їздця. Ну, й що ж? Я витріпав долонею пісок йому з сідла і гриви.

Двоє хлопців наблизились до мене.

— А, до чортової матері! — сказав я, і, здалося мені, що ці слова прозвучали зовсім непогано, та й сказано було також непогано. — Усе побережжя таке, як пика в комісара поліції.

Знову всіх я на коня і був готовий до дальшої праці. Проїжджаючи поміж надмами, я несподівано загубив десь корову. З уст моїх товаришів посипались тисячі непристойних слів.

З цього моменту починалася наша дружба.

Про снідання ми вже й не думали, бо, коли дістанеш удар, тобі вже й їсти не хочеться. Отже, ми постановили собі від'їхати звідци.

З великим трудом та викрикуючи ми проїхали навскач надми і виїхали в чистий степ. Ми і ті, що сюдою їхали, почали свою працю з великим запалом. Степ, який ще перед хвилиною був безлюдний, наповнявся худобою, що бігла стадом чи вроздріб у протилежному до моря напрямі, тобто туди — до людей. Хмари куряви ген-ген удаляні вказували, що там найбільше її збіглося.

Тепер ми почували себе спокійніше. Тимчасом вдалині накопичувалося стільки худоби, що вона починала вже творити суцільну масу. Ледвепомітні сліди на твердій землі степу показували, куди вона побігла. Отже, нічого іншого нам не лишалось, як тільки пуститися за нею навперейми

і, окладаючи нагайками, примусити її зупинитись, щоб не гналася у безвість.

Об'їжджаючи худобу, ми лишали в спокої корів, які тільки що отелились і дивилися на нас сердито та були готові в кожній хвилині накинутись з рогами. Ми об'їздили стадо з правого боку на лівий, закреслюючи велику дугу, і, хоч це нас утомляло, проте, віддаль поміж нами й худобою зменшувалась з хвилини на хвилину.

Рев корів наповняв повітря тривогою, тривогою вільних тварин, що були примушені вже самим призначенням до послуху, хоч вони звичайно бачили людей здалека і то вряди-годи.

Удалині, якої півтори милі від нас, на горбку утворився центр худоб'ячого руху. Очевидно, там уже були наші люди, що встигли заїхати аж наперед стада, а тому ми їхали собі поволі, наближаючись до стада, над яким усе збільшувалась хмара куряви, що підіймалася з-під коров'ячих ратиць і мала зникнути десь у просторі, немов підхоплена чародієм.

Незабаром степ прояснів, ми наповнили його життям, неначе на те тільки, щоб за хвилину перенести його в іншу точку, лишаючи степ знову пустим і самотнім.

Задивлені на стадо вдалині, ми хотіли якнайскоріше опинитися там, отже, не надумуючись довго, просто для розваги пустилися навскач позаду диких корів, що не підпускали нас близько до себе. Гналися ми і гналися...

До стада збігалосся багато корів, отже, коли ми до нього наближались, воно видавалося нам щораз більшим. Уже різноголосий рев ставав оглушливим, і ми помітили, що

він притягав нашу увагу настільки, немовби в ньому крилася найглибша суть цього великого кола, замкненого об'єм, де все інше, здавалося, перестало існувати.

Ми нарешті прибули. Декілька людей об'їздило худобу, що тривожно ревла. Інші міняли коней. А ще інші, розсівшись по-турецьки на сідлах, курили або спокійно балакали. Коні, покриті потом, покалічені острогами попід боками або заболочені попід саме черве, були найкращими свідками того, яку працю вони виконали. Я тимчасом пізнавав обличчя тих, кого бачив учора, а також спостерігав обличчя нових людей.

Опісля я замислено дивився на стадо. Ніколи ще не бачив я перед собою такого збіговища. Тут же, рахуючи корів і телят, буде яких п'ять тисяч голів. Різних мастей і різних розмірів. А проте, це не дуже дивувало мене. Дивувало хіба те, що було багато пошкодженої худоби: то злами, що, дякувати Богу, зрослися, то вугри не одну біля хребта роз'їли, лишивши широкі рубці. Цієї худоби ніколи не лікувала рука людини. Коли розростався, скажімо, вугор під шкурою, що ставав помітним, не знайшлося нікого, хто б його видушив. Завугрені корови при зміні пори року здихали, а, якщо й трималися ще на ногах — це була тільки шкура і кості. Не одній повідпадали ратиці, а замість них утворилися яксь чудернацькі прикраси. Ті, що мали переламані хребти, навчилися ходити тягнучи за собою задні ноги. Коростяві здихали від виснаження або ще ходили, як скелети, погано прикриті шкурою, на якій була повискубувана шерсть і червоніло в тих місцях, не-

мов кров'яні плями. А бики на стегнах та ребрах були попороті рогами.

Дивлячись на цю худобу, ви до одних корів мали співчуття, до інших відчували гідь, а з деяких ви просто сміялися. Здорові й мелоді, а їх було найбільше, бо стег дуже скоро поглинає тих, що починають хитатись, давали приклад найбільшого дикунства: вони вибігали наперед, намагаючись віддалитись якнайдалі.

Розкішні бики різної породи були великою небезпекою стада. Не один з них ходив уже і ревів спустивши голову, неначе сердився сам на себе.

Наглядачі мусіли триматися віддалік, розставившись кільцем, а це вимагало великої кількості людей. Поzza цим кільцем невеликі стада освоєних кобил творили останнє коло.

— Друже, ви не бачили оленя? — спитав мене один землячок, що твердо сидів на молодому карому конику.

Це був його натяк, що ми сьогодні ще нічого не їли.

І, правду сказавши, ми були такі голодні, що могли з'їсти цілу корову, бо вже доходила десята година, а ми від раннього ранку, посмоктавши трохи мате, нічогоісінько не їли.

Я перевів свій погляд на наших м'ясників, які саме лагодилися смажити однорічну ялівку, що її сьогодні вранці зарізали для стадників.

— Чому б мені не підійти ближче — спитав я сам себе, — та не потягнути декілька ковтків гіркого мате, якщо воно мені не зашкодить?

З попередніх кочувань і м'ясозаготівель не бракувало

в степу коров'ячих черепів з величезними рогами, на яких можна було присісти. Потім я зміню собі коника. А тимчасом попустив я підчеревний пас карому і зайнявся сам собою.

Ми їли м'ясо і пили мате мовчки, так як і минулої ночі.

Мені зовсім не хотілося бути в гурті цих людей, отже, маючи трохи часу до початку дальшої мандрівки, я залишив мате і товариство і став поволі, без поспіху, перекладати зброю з одного коня на іншого з таким розрахунком, щоб скінчити це тоді, коли почнеться вимарш. При цій нагоді я віддалився трохи від того божевільного реву худоби, від якого аж голова розболілася. — Чому в мене таке погане самопочуття? — спитав я сам себе.

І продовжував я сідлати каштанчика, якого обрав собі для дальшої праці, як відважного і витривалого. Клав я на нього підсідельник за підсідельником. Разів три вирівнював верхній ремінь сідла, перевіряв частини упряжі, дивився, чи не полопали шви, потім поклав на сідло накривальце, ніби збирався їхати в оселю. Розмотав я також аркан, щоб старанніше змотати його. І, не маючи нічого більше до роботи, скрутив я цигарку, на яку витратив стільки часу, що, здавалося, це була перша цигарка в моєму житті.

Саме в тому моменті, почув я якийсь крик і раптом побачив, що в напрямі на мене женеться бик, а за ним — декілька скотарів.

Я вскочив на Ласицю, побажавши собі позбутися якнайшвидше поганого настрою.

Бик і люди наближались до мене. Коли вже були зовсім

близько, я вигідно всівся на сідлі з наміром виконати один маневр. Уважаючи віддаль зовсім відповідною, я крикнув:

— Дозвольте-но мені, панове! — і стиснув ногами каштанчика.

Для подібних маневрів мій коник був добрим чортякою. В свєсєму обчисленні я не помилився: пустившись навскач, каштанчик з розгону гримнув бика в стегно. Я наліг усім тілом. Нас наче прицвяхувало до місця зудару. Раптом бик, повернувшись на хребті, вискочив, як м'яч.

То була велика небезпека для нас усіх. Адже зловити худобину наскоком, коли вона женється, як скажена, — це вибрик, за який можна заплатити власною шкурою, якщо не обчислити з найбільшою точністю швидкості коня й худобини.

А проте, це був добрий початок, що зобов'язував мене до дальшої брутальної праці.

ХVII.

Почався жорстоккий змаг. Нас було багато, тому й виконували ми одночасно багато справ. Ми зганяли худобу туди, де паслася черідка приручених бичків. А частину пускали в іншому напрямі, туди — в чисте поле, закидали аркани і валили окремі штуки з ніг, щоб зайнятися лікуванням їх або пообрізувати роги, або вихолостити, або, відрізавши голову, облупити шкіру, якщо дана худобина була в стані хвороби, що її не можна було вилікувати.

Разом з русявим хлопцем, з яким я сьогодні вранці подружив, ми зайнялися розподілом худоби. Корів лишилося не дуже багато, бо від них відлучили бичків і загнали на пасовище, де їх вихолостили та мали покинути там на зиму. Але чи вийде щось путнє з годівлі цієї смісної маси худоби, такої довгоногої та з худими хребтами, схожими на весла?

Мій товариш їхав на гливому конику, я — на своєму каштанчику. Ми творили блискучу й легеньку пару вершників. Бажаючи показати сприт наших коників, ми пустилися навскач, притиснувшись кіньми бік до боку. Коники й не думали розбігатись, присідати чи вирватись від нас,

а йшли рівно, плавно, як по маслі. Ми не встигли й опам'ятатись, як були вже біля черідки приручених бичків.

Мій русявий товариш був трохи збиточником, а тому я мусів бути тепер настороженим, щоб при відході не підвів він мене, покинувши на мене всю худобу. Але каштанчик, підпихаючи боком гливого, скоріше поламав би собі ноги, ніж би мав піддатися. Отже, вертаючись від черідки приручених бичків, ми пустили коней кроком, щоб дати їм передихнути. Ідучи ось-так помаленьку, ми мали можливість спостерігати працю інших та вигукувати до них так, як і вони до нас вигукували.

Кожний, хто хотів блиснути своєю силою, знанням і сміливістю, робив це із спокоем гаучо, який завжди був ворогом усякого галасу і зайвої хвальби.

Мій опікун подружив з тим дідком, що мав каштаного муцика. А дідок умів показати, що вміє, коли кинувся на корову, переміг її та одним ударом повернув у бажаному напрямі. Він і дон-Сегундо на своєму гнідому творили хоробру пару, на яку всі дивилися, прямо чи спідлоба, залежно від вдачі, як на мистців, що вміли гарно поговорити та знали свою роботу.

Нема гри без програшу, а об'їзду стада без биття худоби.

Один землячок, який своїм лукавим обличчям звертав мою увагу, ухопив корову за клуби і покрунув її за хвіст. Він не встиг відскочити. Його гнідий білоногий коник заплутався поміж ногами корови і геннув лівим боком об землю. Ми чимдуж погналися до нього. Землячок лежав і не міг підвестися. Двоє людей, узявши його за ноги і

попід руки, відсунули набік і посадили. Чоловічок дихав нормально та розглядався навколо себе.

— Нічого не сталося, — сказав він.

Але йому не вірили. Щипали його скрізь по тілу і питали, чи болять. Він помацав себе за ліву ногу, потім узяв пляшечку каньї, що йому подали, і потягнув добрий ковток. Тоді добув кисет і почав крутити цигарку. Ми вернулися до худоби.

— Дурниця! — сказав я до свого русьвого товариша. — Що це за удар!... Притиснув ногу і вдарився нею злегка об землю, навалившись тілом.

— Не розумію я такої людини, — відповів мій товариш. — Він, як той козел у танці. Якщо є де-небудь пастка, щоб у неї всунутись, він лізе перший. А, коли пошлють його на обгороджене поле, він іде гримаючи головою об стовпи.

Ми обоє засміялися.

Худоба, неначе відчула, що ми розважаємось, а їй трапляється нагода розбігтися, отже, закрутилась у приступі якогось дикого шалу та збилася в тому місці, де була найслабша охорона. Спочатку рвонула вперед, розбігаючись у різних напрямках, але раптом змінила постанову і погналася в одному напрямі з повною рішучістю і незвичайною легкістю.

Почався жорстокий бій. Бики, немов осліплені, атакували рогами просто спереду. Ялівки граціозно перебирали ногами, позадиравши хвости. Решта, втративши всяку орієнтацію, накидалася на всіх і на все. Скотарі від крику аж хрипли. На них високо підіймались пончо, немов по-

лум'яні язики. Хльоскали нагайки попід коліньми худоби. Вона падала на землю, а ми наносили їй удар за ударом. Бій досяг свого вершка. Не один з нас також повалився поміж телят, коней і людей.

Один бик, вивалений землею, наступав з найбільшою силою, намагаючись прорватись у напрямі надм. Я хльоснув його декілька разів нагайкою з усієї сили, але він не піддався. Роз'юшений каштанчик клацав зубами і шарпався так, що мене аж руки боліли стримувати його. Уже третій раз пустив я його на бика, але він, промахнувшись, ухопив його надто спереду. Похилившись усім тілом назад, щоб стримати коня, я не помітив небезпеки. Коли глянув, рогата голова була вже наді мною. Я притиснув коня острогами. Дарма! Кінь, дістаючи удари ззаду, захитався на ногах, отже, я так легенько, як тільки міг, повернув його, щоб пропустити ошалілого бика. Бик пройшов, але мій Ласиця почав заточуватись. Я від'їхав трохи набік і зіскочив з нього. У бідного коника розпанахана була одним ударом шкура на заклубі завдовжки на яких три чверті. Оглядаючи рану, побачив я, що вона досить глибока. У мені аж заклекотіло від злості, що той сиритний гад так ганебно використав мою хвиливу необачність. Але хто міг би стояти собі з закладеними руками, коли бунт і диверсія були в повному розпалі?

Уже тільки здалека було видно валку худоби, що віддалялася крок за кроком, а крики скотарів доносились, як відгомін степу. Узявши каштанчика за повід, подався я до стада корів, що залишилися тут, а тепер дивилися вдаль, настороживши вуха в напрямі тих, що розбіглися.

Усе покрила якась дивна тиша. Тут з невеликою черідкою корів лишилися й приручені бички, що стояли на самому переді дезорганізованого стада, а біля них — трєє наглядачів. Отже, крім цих трьох наглядачів, нікого більше біля стада не було. Лише землячок, що впав з коня і побився, сидів на своєму місці та ввесь час курив. Власне, його й видно було по тій хмарі диму, яку випускав, коли спльовував. Я подумав собі, що корови, вертаючись наосліп, могли розчавити його. Одначе, до того момєнту я ще мав досить часу, щоб змінити коня.

Уже на конику Орехуелі, що був схожий на вовчка, я вернувся до стада, зіскочив біля побитого землячка і припалив пigarку при потахаючому вогнищі.

— Як відчуваєте себе?

— Зовсім добре.

— Є якийсь злам?

— Думаю, що ні... Ет, ударився і тільки.

— А підвестися можете?

— Ні, сеньйор. Я не відчуваю під собою ноги.

— То краще не рухайтесь.

— Нема ради, я залишуся тут.

Я подивився туди, куди втекла худоба, і прийшов до висновку, що наші люди таки переможуть її в боротьбі. Уже завернули, і вона вихром гналася в напрямі на нас. Я вскочив на Орехуелу і ждав.

Варто було побачити, як виглядала худоба, що лишилася біля нас. У величезному колі навкруги стовпа чорніла земля, злита моччю і встелєна корів'яками, що їх худоба вимієла й обернула в слизьку і добривну грязь,

на якій було видно відбитки ратиць, відтиснутих у тисячах різних форм.

А поблизу приручених бичків корови попоролі землю ратицями, і довгі борозни від ковзання нагадували, що там не обійшлося без бою.

Там лежало також сім облуплених корів, на яких присохле м'ясо ледве прикривало кості. Виглядали вони, як червоні предмети, печально розпростерті поблизу стада. На них з боєм сідали чайки і чиманго. Над нами також кружляли тисячі тих птахів, що пурхали і заточували кружала, наче дим над вогнищем, падаючи час від часу на падло, щоб вирвати кусок м'яса, за яке пізніше билися, схрещуючись та роблячи петлі в повітрі.

І саме сюди спокійно наближалася валка худоби. То була цікава сцена: п'ять тисяч дикої худоби покірно йшло під наглядом яких тридцяти чоловік, розставлених рядами по обох боках валки. Наближалися. Ми вже могли розпізнавати людей по їх конях і рухах. Усе втихомирилось, не було вже ні напасників, ні оборонців. Стадо йшло, як одна величезна худобина, ведена власним інстинктом. Ми чули глухий стугін тисяч і тисяч ніг та шум утомленого віддиху. Здавалося, що й м'язи тієї худоб'ячої маси кричали десь з глибини втемою і болем. Стадо надходило.

Я знову пригадав собі того землячка, що впав з коня, і, як тільки наблизились перші корови, я кинувся на них і завернув їх в іншому напрямі. Знову повторилися удари і вигуки, аж доки підкорена худоба не пішла нарешті по

втоптаній грязі біля стовпа, неначе втратила вже всяке бажання рішати про свою долю.

Нам тепер легко було опанувати її, бо вона була вже втомлена. Зате мусіли добре насторожитись, щоб стримати подратованих биків, що намагалися вирватись на волю, а не один з них почав навіть нападати на людей.

У мого русявого друга була перев'язана голова хустиною, і, коли він наблизився до мене, я помітив кров у нього на чолі і на блюзі, на самому плечу. Він пояснив мені посміхаючись:

— Не маємо щастя, друже. Вам бик розпоров коня, а мені порвався аркан.

Коли бачиш людську кров, у тобі бунтується власна. І врешті починаєш на когось сердитися.

— Краще й не згадувати, — сказав я.

Русявий відчув мій душевний стан і подивився на мене з симпатією.

— Так, так, друже... — посміхнувся він.

Я підждав трехи, щоб русявий змінив свого змороженого коня.

Праця, що почалась тепер, вимагала від нас великої напруги й енергії.

Сердиті, як чорти, ми вернулися з другом до худоби.

Не одна худобина впиралася й не хотіла рушити з місця. Ми на таких накидали аркани, і, хоч-не-хоч, мусіли вони йти, куди було потрібно.

Несподівано нас повідомили, що наша праця закінчена. Тут мало лишитись стадо коло двохсот штук худоби. Навіщо ж тоді була та суматоха? Одначе, в цих місцях-

стях, де все видавалося мені таким дивним, краще було ні про що не допитуватись і нічим не цікавитись.

Тут ми залишилися на дуже коротко.

Стадо вже затратило відчуття волі. Перші лави худоби йшли повільно, витягали морди, напружували нюх. Вони нанюхали поблизу коров'ячі кості і зчинили страшне роковище. Повисолоплювали язики, позапінювались, очі їм заблиснули жахом, вони скакали, роздimalи нідра, важко дихали над трупами своїх товаришів, яких уже давно черви сточили. Ми декілька разів нападали на них і били, щоб розігнати.

Землячка, що впав з коня, завезено на возі до найближчої хижі якогось доглядача ланів і пасовищ. А мій русавий друг зіскочив з коня біля вогнища, попросив пляшечку канї, звогчив нею хустину і пере'язав собі голову. При цій нагоді я побачив його рану, що виглядала, як розрубина, опухла по обох боках. Йому піднухло також око. Перев'язавши рану, хлопець разом зі мною зайнявся лікуванням мого каштанчика. Після того, як ми оглянули скалічене місце, хлопець сказав:

— Хотівши взяти його з собою, він, мабуть, не зможе йти. Але, як вам прийде на думку продати його, я куплю, звичайно, якщо зійдемося ціною.

Я глянув у простір степу. Стадо вже було ген-ген далеко. Пригадав я собі багна. Покинути бідного скаліченого Ласицю в цьому непривітному степу...

— Знаєте, друже... Навіщо я маю вам брехати? Я до того коника почуваю симпатію... І отак лишити його в цьому сумному степу...

Русявий пояснив мені, що він не є здалека. Він називається Патросінью Сальват'єрра і живе яких вісім миль звідділя на гарній рівненській землі. Мені вистарчило подивитись на його худобу рижої масті, щоб переконатись, що він говорить правду. Я сказав йому, що дам відповідь сьогодні ввечері.

— Якщо хочете, — додав він, — я куплю також вашого вовчка.

— Про це поговоримо пізніше, — і я спустив голову. Учора я мало що не втратив Ласиці, а тепер примушений продати його. — Бог мені свідком, — додав я, — що мені не судилося мандрувати з каштанчиком. Сьогодні його розпанахали рогом, учора мало що бракувало, щоб загубив шкуру в трясовинні.

— А що ж ви там робили?

— Нічого. Просто хотів переконатись, що воно таке.

— Переконатись? Так вони вам, ті багна, сподобались!

— Цікаво було — я ж їх ніколи не бачив.

Хлопець на хвилину замовк, а потім запропонував мені:

— Якщо хочете побачити, як моляться багна при заході сонця, можу вас завести. Вони ось-тут, недалечко. Це величезні багна. Ті, що ви бачили вчора, напроти цих — іграшка.

Я прийняв його пропозицію, і ми пустилися навскач у напрямі надм, але в інший бік від того місця, в якому ми сьогодні вранці ганялися за худобою.

У степу знову не видно було ні живої душі. Від стада не лишилося й сліду ні на рівнині, ні в моїй пам'яті. Здавалося, що це не дійсність, а тільки уява, але безмежний

простір, покритий степовою травою, переконував мене, що такі дійсність. Простір, що мав у собі щось з вічності.

Уже здалека ми побачили довжелезні смуги болот. Коли ми до них наближались, вони ставали щораз більші, і виглядало, неначеб перед нами виростав інший світ. Але який світ? Світ, що дихав мертвечиною і корчився у власному болю.

Проїжджаючи через острівці комишів, Патросін'ю вів мене так, що я відчував трясовиння навіть у себе за плечима.

— А тепер побачите, — сказав він до мене.

Він зіскочив з коня над якимсь широким ровом, що його грузькі береги чорніли багнищем і були подірковані, наче кулями різних калібрів. Тут були й раки різних калібрів, сплюснені й лапаті, що лізли похитуючись та виконували якісь смішні рухи. Хлопець постояв хвилинку, і, коли один з раків виліз з нори поблизу нього, він зручно чахнув ножем і розрубав йому панцер надвое. Рак просунувся ще трохи по багнюці. Аж тут в одну мить збіглося в це місце з величезною швидкістю коло ста раків. Почався шалений рух тих темносірих кружечків з піднятими догори клішнями. Усі вони яєсь смішно витанцьовували маламбо⁵⁵) на шість ніг над останками свого товариша. Та які там останки! За мить вони були розтягнені по шматочку, так що по жертві не лишилося й сліду. А раки з нагоди цього бенкету були в якомусь дивному піднесенні, нападали один на одного, спиртно повертались, уникаючи

⁵⁵) маламбо — арг. нар. танець.

ударів ззаду, ставали один напроти одного з лапками, піднятими догори і широко відкритими клішнями. Ми стояли не рухаючись, тому могли спостерігати деяких раків зовсім зблизька. Між ними було багато жахливо покалічених. Не одному надщерблено панцер, відірвано лапку... Одному виросла нова клішня, така маленька, що аж смішно, коли порівнювати її із старою. Саме спостерігав я його, як раптом напав на нього інший рак, значно більший і непошкоджений. Цей останній ухопив обома лапками нешкодженого, зовсім так, як кліщами, коли витягаєте цвях, і відламав йому кусок панцера. Потім притиснув відламаний кусок до живота, неначеб там був у нього рот. Я сказав до свого товариша:

— Вони люблять один одного зовсім так, як і християни...

— Еге, — погодився Патросін'їно. — А тепер я вам покажу богомольців.

Відійшовши кількасот кроків далі, ми зупинилися над величезним багнищем.

Саме заходило сонце. З нор вилазали якісь опанцерені павуки, але багато більші і кругліші від раків з-над рову. Ними покрилася вся багнюка. Вони лізли повільно, не дпллячись один на одного, потім нараз усі повернулися до вогненного кола, що якраз ховалося за обрій. І стояли вони нерухомо на задніх лапках, а передні, що були червоні, неначе фарбовані в крові, покладали собі на грудях.

Це справило на мене глибоке враження! Невже вони молились? Чи вони завжди, немов засуджені, тримали свої червоні лапки, складені в той спосіб? Чого преслили в своїй

молитві? Напевне, щоб якась корова чи кінь з їздцем упали в це м'якеньке багно, так старанно ними подірявлене.

Підвісивши очі, я дивився в просторінь і думав, що на цілі довгі милі світ покритий оцією негідною поганню. Але раптом мої думки обірвались, бо мене щось укусило.

Смеркало. Ми верталися обережно і мовчки. Вдалині бовваніли обриси дерев, очевидно, якоїсь чабанської сторожівки. Але це було дуже далеко.

Ми мали пройти через високі комиші. Увійшли в них. Раптом, дякувати Богу, побачив я перед собою якусь темну купу. Кажу «дякувати Богу», бо, побачивши цю купу, я врятувався від чогось дуже поганого, що могло зі мною статися. Тією купою був бик, що заплутався в комишах. Він дивився на мене, а я — на нього. Чи не буде це той, вивалений землею, що розпоров мені рогом каштанчика? Я ще не встиг навіть розпізнати його, як він кинувся просто на мене. Рвонув з такою силою, що я ледве встиг відскочити й уникнути удару рогом. Мені здалося, що він знову пробив мені коня. Хай Бог простить! Але мене захопила така лють, що аж запаморочило розум. Щоб не вступати в бій у такому запамороченні, я вивів коня в прорідь між комишами і звернувся до русявого друга:

— Подивіться-но, чи бик не пробив його де-небудь рогом.

Потросіньйо зайшов мого вовчка ззаду.

— Ні, не пробив. Ледве задер шерсть. Мабуть, торкнув боком рога, — а побачивши, що я приготвую аркан, спитав: — Що хочете робити?

— Убити гада! — відповів я.

Не дивлячись на те, що мій намір був нерозважний, а товариш ніс відповідальність перед господарем за худобу, проте, він не сказав мені ні слова. Бо в степу людина вміє в свій спосіб дивитись на людину і розуміти, що є постанови тверді, невідкличні.

Я натомість заспокоївся і рішуче постановив собі доп'ясти свого. Сказав я собі, що вб'ю бика, значить — уб'ю.

Патросіньйо добув і свій аркан. Чудово! Бажаання вбивства, що ми його вже в собі відчули, породжувало почуття міцної дружби. Двоє людей, вирвавшись з небезпеки, стають такими близькими, як пара закоханих після перших обіймів.

Де кілька разів дражнив я бика рухами тіла і криком, провозюючи його, щоб накинувся на мене, а, що він був на такі речі скорий, мені вдалося викликати його на герць. Я повернув конем убік, узяв відповідну віддаль, націлився, вибрав щасливу хвилину і накинув аркан на бика, зашморгнувши на самих рогах. Тепер ми були з'єднані арканом так, що й неможливо було втекти котрому-небудь, наче двоє селян, що стають до боротьби, прив'язавши собі ногу до ноги.

Я мав повне довір'я до свого аркана. Я шарпнув — бик присів. Хоч уже й понависали вечірні сутіні, бика було ще зовсім видно. Відчувши на собі аркан, він скажено випрямився. Він також мав тверду постанову когось убити. Подивився на всі боки, на мене, на Патросіньйо, що тримав аркан напоготові. Тепер бик видавався вищим і легшим. Нараз він брутально кинувся на мене. Я цього тільки й бажав. Я ждав його, бо вірив у сприт свого Орехуелі.

Бик шалено гнався. Уже був ось-ось! Я раптом відскочив конем убік і закинув бикові аркан на саму голову, щоб приготувати потрібну петлю. Бик пробіг так скажено, що аж Патросіньйо, хоч знав мій намір, не витримав і крикнув:

— Бережіться!

Я мав час подумати в своїй жорстокості: «Чим швидше побіжиш, тим скоріше кінець тобі буде!»

Майже одночасно з окликом Патросіньйо я почув хльоск, наче долонєю в лице. — А маєш! — сказав я. Але то лопнув аркан. Вовчка шарпнуло, і він заплутався в порваний шнурок. Я хотів розплутати його, але не міг зіскочити, бо мені зігнулась острога і зачепилась за сідло. І ми з конем гримнули на землю. Страшний удар! Та лихо його бери. Я не хотів тепер ні про що думати, лише про бика. Він мусів бути убитий! Я хотів, щоб він був убитий! У віддалі декількох метрів від мене він намагався підвестись. Виглядав так, неначеб його поїзд ударив ззаду і повалив на землю. Він уп'ялив у мене свої очиська.

— Він, мабуть, зламав хребет, — сказав Патросіньйо.

Вовчок зірвався на ноги, не подаючи й знаку, що скалічився. Однак, був такий покірний, що його можна було пустити зовсім вільно, не тримаючи навіть за повід. Моя права рука стала безвладна, а в плечу так кипіло, наче там лазили раки. Я зрозумів, що сталося зі мною: мені зламалася ключинка, тому я не міг володіти рукою. Патросіньйо тимчасом накинув на бика аркан. Я підійшов до нього. З тягарем на душі думав я про своїх покалічених коней... Біль руки щораз дужчав, але я старався його за-

глушити. А Патросіньйо знав, що треба зробити: потягнув аркан так, що бикова голова притиснулась до землі.

— Ти поганий! — сказав я і добув лівою рукою нозаку. Думав, що впаду. Я вклякнув на одно коліно. Пора було кінчати.

— Цей лист шле тобі каштанчик, — промовив я до бика і всунув йому ніж у горлянку аж по сампй держак. Мені на руку й на живіт бризнув гарячий струмок. Бик зробив останнє зусилля піднятися на ноги. Я повалився на нього. Моя голова, немов голова хлоп'яти, похилилась на його лопатку. І перед тим, як мав зовсім знепритомніти, я відчув, що ми обоє були нерухомі серед глибокої тиші, що повисла між степом і небом...

ХІІІ.

— ... пізніше втрачає спокій.

Я зробив велике зусилля, щоб зрозуміти, що мали означати ці слова. Здогадувався, що вони були скеровані до мене і я мав їх слухати. Але що вони означали і хто був той руський чоловік, що видавався мені таким знайомим, і та жінка, на яку я з приємністю дивився, відсвіжуючи в собі якесь давнє почуття, а тепер — почуття вдячності? Нараз мене вразило якесь світло, і все довкола видалось мені противним, крім виразу тих двох облич.

О, що за біль, коли не можеш зрозуміти деяких речей і маєш враження, що ти береш у свої обійми світ невизначеної ваги, а той світ видається тобі наче твоїм власним! Це сон чи дійсність? Ще перед хвилиною жив я в світі пристрастей, а тепер усе стало мені ясне: ми були в маєтку Галвана, в подвір'ї під парайсо. Господар, поклавши мені руку на плече, говорив:

— Ти вже світ сховає і став людиною, ба! краще ніж людиною — ти став гаучо. Ти став тим, хто знає лиха цієї землі, бо пережив їх і навчився їх приборкувати. Іди ж і далі цим шляхом! Он-там где тебе має-

ток, а, якщо мене потребуватимеш коли-небудь, я буду біля тебе. Погоджувешся?...

Поблизу нас ріс кущ розквітлої троянди і собака-вівчарка обнюхував мені чоботи. Я тримав бриль у руці і був удоволений, дуже вдоволений, але сумний. Чому я був сумний? Бо зі мною сталося щось надзвичайне: не-начеб я став іншою людиною... Людиною, що досягнула щось велике, але невизначене, а, тим самим, воно крило в собі враження смерті.

Проте, я був певний, що це не була дійсність. Дійсністю був важкий стан мого здоров'я, моя непритомність і боротьба, з якої я вийшов убивцею та зобов'язався позбутись дурного недбальства. Мене дратувало світло. А там далі нависали густі сутіні, в яких щось рухалось і примушувало мене сконцентрувати туди всю мою увагу.

— ... пізніше втрачає спокій.

Мені пригадалося щось, немов крізь туман, і я крикнув:

— Патросіньйо!

— Лежи, лежи, не рухайся.

Мене болів увесь правий бік тіла і голова з правого боку.

— Що зі мною?

— Ви зламали собі ключинку і побили голову. Здається, що потовкли також і ребра.

Пригадав я собі бика, порваний аркан... Я опритомнів і зрозумів, що сталося зі мною і що діється тепер.

Попросив я склянку води і повів поглядом довкола.

Я лежав на складаному ліжку в якійсь просторій хижі.

Біля мене на низенькому ослінчику сидів Патросіньйо, що час від часу потайки зиркав на мене. Якась гарненька дівчина принесла глечик води і допомогла мені підвести голову, щоб я міг напитись. Я хотів просити, щоб лишили мене в спокої, але, відчувши приємний дотик її пальців, коли підводила мені голову, якесь дивне почуття вдячності за її ніжну усмішку примусило мене мовчати.

Моє безуспішне й брутальне зусилля, щоб зрозуміти, що зі мною діється, уже зникло. Тепер я вже був навіть задоволений. Біда лише в тому, що не міг рухатись.

— Дай, Боже, одужати! — сказав я. — А все-таки те падло не позбавило мене життя.

Патросіньйо сміявся. Я також. Я почував себе так блаженно, що аж заснув.

Прокинувся я в поганому настрої. Забуваючи про свою хворобу, я хотів устати, але не міг, бо все тіло моє аж закричало з болю.

— Не рухайтесь, приятелю, — попередив мене якийсь голос.

В одному кутку хатини, освітлений першим променем світанку, сидів той землячок, що впав був з коня, коли хотів відкрутити корові хвіст. Сидів він на покривалі з-під сідла, обпершись плечима об стіну, повільно курив і випускав хмари диму. Було видно по ньому, що не спав і сидів у цій самій позі від учорашнього полудня до цієї пори. — Твердий гаучо, — подумав я та обіцяв і собі витримати біль і ні перед ким не жалітись.

— Не кращає вам? — спитав я його.

— Ані крихітки.

— Спали?

— Поки що — ні.

Раптом, і то вперше, відчув я, що перев'язка, якою унерухомили мені плече, починає тиснути. Я був перев'язаний пасом з овечої шкури, вовною вниз, обведеним восьмикратно попід правою пахвою і понад лівим плечем та по верхній частині грудей і лопаток. Пас був завширшки на яких чотири пальці і так стискав, що мені було аж приємно від того.

— Гарно мене зв'язали, — промовив я вголос.

— Це зробив той селянин, — пояснив побитий землячок, — той, що прибув з вами.

Я землячкові повірив, бо знав, що, як зробить щось дон-Сегундо, воно добре зроблене. А чого мені більше треба? Звичайно, не можу ж я бути такий веселий, як на забаві, коли в мене зламана ключинка, потовчені ребра і пошкоджена голова.

Патросіньйо приніс чайник з кип'ятком, сів посеред хати і частував нас солодкими мате довше години. Щоб я міг заснути, він поклав мені під голову якусь вовнянку. Ми саме скінчили були наші балачки, і запала тиша, аж нараз, як грім з ясного неба, влетіла в хижу місцева знахарка. Це була якась бабуся, засушена, немов кусок копченого м'яса, і згорблена в чотири погибелі. Вона підійшла до мене, привіталася так ніжно, ніби була моєю матір'ю, перевірила перев'язку і, не розв'язуючи її, сказала, що в мене зламана ключинка по самій середині, що маю пошкодження на правому боці і що рана на голові зро-

стеться дуже скоро. Потім спитала, хто мене так перев'язав, і заявила, що нема потреби що-небудь міняти. Я дивився на неї такими очима, як болівійські патакони⁵⁶), не розуміючи, звідки вона могла все це так добре знати, коли навіть не розв'язувала моєї перев'язки. А вона, поклавши мені руку на голову, сказала:

— Хай Бог благословить тебе, сину. За три дні, якщо дозволить Мати Божа, прийду оглянути тебе. Ти, як хочеш, можеш устати собі, бо тебе перев'язав хтось, хто вміє перев'язувати, а тому нема ніякої небезпеки.

Я не встиг і губи роззявити, як вона, шарудячи своїми альпаргатами, відійшла лікувати побитого землячка. Закотила йому колошню за коліно, сказала Патросінью, щоб приніс повід від оброті або пасок від сідла, і попросила одного з селян, що зацікавлено стояли в дверях, щоб підійшов і допоміг їй.

— Вивих, — заявила.

Опісля звеліла Патросінью стати ззаду за хворим, протягнути повід попід руками так, щоб проходив через груди, і підтримувати на ньому землячка, коли на її знак селянин тягнутиме за ногу.

«Його розірвуть, як жабу», — подумав я з жалем.

— Тягни! — скомандувала бабуся, і в момент, коли селянин потягнув за ногу, а Патросінью з усієї сили подався назад, вона обома руками налягла на хворе коліно. Біль мусів бути нічого собі, коли каштанувате обличчя

⁵⁶) патакон — срібна велика монета, що вживалася колись в Аргентині та інших півд.-амер. країнах.

хворого стало жовтіше, ніж свіжовилуплене каченя. — Знаменито! — сказала знахарка і порадила відвезти цю людину додому на якому-небудь візку або на тачці, бо йому не слід рухатись яких двадцять днів. Сказавши це, перев'язала якимсь ганчір'ям хворого та, поклавши йому руку на голову, попрощала його словами: — Хай Бог тобі допомагає, — і вийшла згорблена в чотири погібелі.

Після знахарки ще й слід не захолов, як уже в хату ввійшла дівчина, яка кілька годин тому допомогла мені напиться води. Весела, усміхнена, метнулась сюди-туди, прилагоджуючи в дорогу мого товариша по нещастю. Я не спускав її з очей ні на хвилину. Чи може бути якесь дівча гарніше від неї! Була середнього росту, личко мала ясне і веселе, як спів щиглика, і кожний рух її тіла вражав мене так, як блискавка вражає зір. Відгадуючи мої думки, вона скоса подивилась на мене і засміялась. Цікаво, чи вона з цієї оселі? От упору мене потрощило! Тільки щоб довелося тут хоч з півмісяця лікуватись.

Незабаром двоє людей узяли побитого землячка, поклали його на коров'ячу шкуру і винесли з хижі. Я встав з ліжка і підійшов до дверей спорожнілого приміщення, щоб бути й собі присутнім при від'їзді землячка. Його посадили на візку з дишлем (на тому, що був у нас при різанні худоби), обперши спиною об задню затулу.

— Одужуйте! — крикнув я йому вслід.

— І вам того бажаю! — відповів він. — Тепер чудово поїдемо! — і пустив хмару диму, щоб переконати нас, що він завжди однаковий.

Візок від'їхав, а люди, що були при ньому, пішли в кух-

ню, напевне, попити мате. Мені також забажалося піти до них. Болю не відчував я зовсім, а будучи вже одягненим, бо мене в ліжку не роздягали, отже, накинув лише хустину на шию, притримав зубами один кінець, щоб зав'язати вузлик, притому засміявся сам із себе, що так нездарно роблю це однією рукою, і квапився вийти до кухні, що була при іншій, трохи меншій, хижі і творила разом з нею літеру «г». При виході з хижі я наткнувся на ту веселу, усміхнену дівчину.

— А це куди ви так гарно йдете? — спитала вона.

— Гарно?... Тепер я таки гарний, нема що. От не встигло ще й руки відняти, а вже почуваю себе калікою.

— Може, підете ще раз закинути аркан?

— Ні... але дівчата висміють мене, коли побачать, що я такий нездара.

— Біденький... Вам якраз тепер до дівчат.

Я вичув з її жартів, що між нами є якесь наближення. Не хотів я, щоб мене вважали нещасливим, навпаки, у мене вже з'явилося бажання поговорити з ніжною статтю. Я спитав дівчину серйозно:

— Ви з цих околиць?

— Я звідти, звідки мені подобається.

— А звідки ж вам подобається?

— Тутешня.

— Бодай вам щастя! Я також міг би бути тутешнім, якби ви цього схотіли!

— Хай мене Бог хоронить!

— Хай мене Бог хоронить? Невже я такий уже нещас-

ний і поганенький, що не маєте для мене ні крихітки співчуття?

Сміючись, ми так жартували собі, але вона нараз споважніла і сказала приязно:

— Присядьте на цьому ослінчику, а я тимчасом принесу мате, посмокчемо собі, бо так насухо розмовляти не годиться.

Вона вийшла, я слухняно сів на ослінчик і ждав яких десять хвилин.

Вернулася з чайником, поронговою грушкою і посудиною з єрбою, сіла на низенькому кріслі та з великою повагою й мовчки зайнялася запарюванням мате.

Я дивився на неї очима зголоднілого вовка і був зворушений, як степовик, що лише вряди-годи буває сам-на-сам з гарненькою жінкою. А ця ще й яка гарненька! А які зграбні в неї рухи тіла, яка грайлива усмішка... Вона наче квітка з рідних околиць, якою не можна не захоплюватись. Які делікатні і працьовиті ручки. А пози міняє вона напевне на те, щоб мене ще більше запаморочити своєю красою і прив'язати до себе так, як ту стяжку, що в її косах.

Час минав.

— Ви зайнялись серйозною справою, — сказав я злотно.

— Не все ж має бути смішне.

— Авжеж!

Жартуючи всесь час, вона перейшла на іншу тему:

— Що, добре виспались у хижі низенького?

Я подумав, що вона, очевидно, говорить про хатину того дідка, що має зачарованого сина.

— Про якого це ви низенького? — спитав я, пригадавши собі худенького дон-Сікста Гайтана.

— Про одного доброго чоловіка. Бідний... Ми тільки що одержали вістку від нього. Тієї ночі, як ви були в його хатині, йому помер хворий син.

— Що ви кажете?

— Те, що чуєте. Кожному ж може померти син.

Отже, наляканий таким збігом обставин і своїм спогадом, я розповів їй про приступ божевілья в дон-Сікста.

Дівчина перехрестилась, а я тимчасом пригадав собі останні слова одного вірша, в якому говорилося:

«Я хотіла б дати тобі поцілуночок,

Але якщо скажеш, де вороги».

— А все-таки, яким чудом, — вигикнув я, — виросла така квітка на цих пісках!

Приймаючи моє залицяння поважно, вона пояснила:

— Я не тутешня, а прийшла сюди з своїм братом Патросіньйо, щоб цими днями допомогти вам трохи. Тут є три жінки. Коли б ви побачили їх, не захотіли б і говорити з такою нещасною, забутою Богом дівчиною, як я.

— Хіба не було б Бога на світі, — перебив я, — коли б я вас забув, як відходитиму.

— Ви ласкавий! — сказала вона без усмішки й помітного зворушення.

— Не знаю, чи...

Саме в цій хвилині надійшов Патросіньйо.

— Ну, як почуваете себе, шурине? — спитав він.

Шурипе? Я називав його так увесь учорашній день, а чому — і сам не знаю.

— У мене все йде добре, — відповів я. — Навіть і не здається, що я скалічився.

— А я думав, що привеземо сюди не вас, а небіжчика! В дорозі разів три ви втрачали притомність. Пригадуєте, як ми намордувалися, щоб підняти вас на коня?

— Як мені це пригадати, коли я лежав усю дорогу, як мертвий?

— Ні, голубчику, не лежали ви, як мертвий. Вам час від часу ставало погано, я поводом підв'язував вам руку, а ви помагали мені й казали: — Трохи вище... тепер добре... ось-так...

— Я напружив усе своє зусилля, щоб це пригадати, але ніяк не міг. Мабуть, я говорив тоді крізь сон. Як довго я був непритомний?

— Патросіньйо звернувся до сестри:

— Іди, Паула, в кухню, бо там тебе потребують.

Дівчина покійно забрала своє манаття і вийшла. Патросіньйо сів і почав про моїх коней.

— Ну, шурине, складемо умову?

— Як тримається каштанчик?

— Накульгує і тільки.

— А що, йому так спішно змінити господаря?

— Та я лише кажу, бо завтра вертаюся додому.

«Прощай усе!» — подумав я. Відходить мій приятель; відходить дівчина, а я маю лишитися сам, як палець, у цій оселі, де нікогисінько не знаю, маю лишитися, немов пелюдо в подарунку. Правду каже приповідка, що «нема

побитого, якого б не забрали в оселю». Приголомшений цією вісткою, не знав я, що його робити, і відчув загальне ослаблення.

— Добре. Візьміть собі моїх коників.

— Але маємо домовитись щодо ціни.

— Що дасте, те й буде.

— Вісімдесят песо за капітанчика і вовчка. Добре?

— Погоджуюсь. Коники ваші.

Патросіньйо постояв хвилинку, подумав, потім попрощався, сказавши «до скорого побачення», і залишив мене самого.

Я встав, пройшовся по хаті, ногою зачепив за якийсь ослін і, подратований докраю, відкинув його одним ударом.

Вийшов надвір. Пройшов коло Паули, удаючи, що не бачу її. Я пройшов у тіні параїсо поза хатами, сперся ліктями на стовп загорожі, що оточувала подвір'я, і дивився вдальчій степу. З рукою чи без руки, кривий чи простий, з головою чи без голови, я завтра також відійду звідціль. Я був уже дорешти втомлений цією непривітливою околицею, і тепер мене й сам чорт не втримає, хоч би він мав навіть трилезого ножаку.

Знявши бриль, почухався я в голову і почав насвистувати пісеньку.

«Прощайте, прощайте, я йду,

Відходжу в далеку дорогу,

А хатка моя лишається з Богом»...

Мені було видно, як ген-ген удалині Патросіньйо завертав мою худобу. Завтра і я піду з нею. Для скотаря ж

бо нема кращого місця, як хребет його коней, а вигіднішого ліжка, як дерги і підсідельники. — І жінок мені не треба — вистарчить з мене моїх бліх, — сказав я сам до себе.

Мої думки обірвав веселий голос Паули:

— Гей, юначе! Вам загорять від сонця спогади.

Поклавши бриль на голову, я підійшов до неї, бажаючи й її вколоти.

— А ви, мабуть, не маєте часу, щоб причепуритись трохи назавтра.

— Хіба ми вибираємось на бал?

— Авжеж. Повинні ж ми якось відсвяткувати наше розстання.

— Що, ви відходите? Вас же в такому стані не приймуть скотарі до свого гурту.

Тут голос її попав у тен мого голосу. Прицьому я вперше помітив у неї неприємну рису — зарезумілість.

— В якому б стані я не був, — сказав я, не хочючи піддатись, — все одно піду, як тільки від'їдете ви.

— Ми?

Мені опали руки, як крила втомленому струсеві. Я нічого не розумів, і, здається, у мене був зовсім дурний вигляд.

— То ви не їдете з Патросіньйо? — спитав я.

Знизнувши плечима і віддुвши зневажливо губи, дівчина кинула, як виклик:

— Не маю я ще господаря, який би розпоряджався мною.

XIX.

За декілька днів я познайомився з усіма жителями хижі.

З від'їздом селян, що були прислані нам на допомогу, оселя лишилася такою, якою вона була завжди.

Істи я ходив у кухню разом з чоловіками: господарем дон - Канделаріо, робітником Фавіяном і неспривітливим хлопчиськом Нумою, що був моїх років. Їжу нам подавала жінка дон-Канделаріо, донна Убалдіна, що клала на стіл засушені булки і ставила тарілки, яких ми майже ніколи не вживали, бо, відпанахавши кусок смаженого м'яса, ми їли його з ножів, відрізуючи шматочки на булці.

Це були єдині моменти, коли ми сходилися разом, та ще при вранішньому мате.

Господар, що займав тут становище доглядача двірських ланів і пасовищ, був людиною привітною, хоч і скупю на слова. До вас звертався він завжди лагідним тоном, а відповідав вам з окликами захоплення: — Ах, як чудово! Просто не можна цього й висловити! Агага!... При цьому підтягав брови і широко відкривав очі, щоб виявити своє здивування та прикрити байдужість обвислих ріденьких вусиків.

Розмовляючи з ним, ви мали враження, що завжди говорите про щось незвичайне. Ви запитували:

— Чи ті он-там поля добрі?

— Дуже добрі. Так, так, сеньйор. Вони високо положені, і на них росте багато трави.

— Ви тільки гляньте! — в його сечах повно здивування.

— Їм тільки посуха шкодить.

— Нічого, але ви гляньте на них!

— Ах, так! Коли нема дощів, можна пустити худобу попасом.

— Ви себе прямо обвинувачуєте!

— А інколи трапляється, що й у дорозі треба шкуру лупити.

— Що за відвага!

Донна Убалдіна, смішна, заялозена жиром, була здоровою мулаткою, скорою до сварки, що мала звичку приперчувати свої жарти важкими словами, кидаючи ними під час балачки, наче гарбузами в кошик з яйцями.

Фавіян, що не випускав ніколи й пари з уст, сміявся, як дитина, і дивився на неї, наче пес на перевернуту ковру. Його теляче захоплення доходило до того, що він бив себе кулаками по колінах, викрикуючи: — Оце так! Оце так! Оце так вистава! — і ми всі разом з ним вибухали сміхом.

Нума був дурнуватим хлопчиськом без будь-яких претенсій і мав груборису пику. Ніколи і нічим він не цікавився, а якщо не губив альпаргатів у своїй повільній

ході, наче той кошлавий лошак, то це тільки тому, що забував їх згубити.

Крім цих людей, було ще в хижі три дівчини, що про них уже Паула жартома згадувала мені: «Коли б ви побачили їх, не захотіли б і говорити з такою нещасною, забутою Богом дівчиною, як я». О, це були дівчатка! Якщо Бог коли-небудь згадує про них, то це хіба тоді, коли Він у поганому настрої. Вони були наче засушені риби і такі дикі, що майже ніколи не виходили з хати. Коли ж, бува, хтось наткнеться на них у дверях, вони, як ті сови з дупла, кидалися з жахом уперед, щоб утекти, або відповідали на привітання налякано викривленим обличчям. Їли в своєму кутку, а з ними й Паула. Але Паула зараз же після їжі виходила, бралася за якусь роботу, завжди весела, усміхнена, звеселяла все подвір'я хижі своєю рівномірною ходою, привітаннями, жартами і милими зустрічами з усіма. Що ті дівчата називалися жінками, так як і Паула, це була правда, тільки та правда не вписалася в мої книги.

Не було запізно — як могло бути запізно! — щоб помітити, що Нума закохався в мій скарб. Це було вартє сміху. Що за суперник! А, проте, я був сердитий на Паулу за те, що її краса викликала любов у такого нероби-волоцюгн, який лазив скрізь за нею, щоб дивитись на неї очима теляти, зловленого на аркан, благально й заплакано. Я з цього тільки сміявся.

Я натикався на нього при кожному вході і виході з хижі, надворі і всередині. Просив я Паулу, щоб напудила того москіта, але вона лише насмішкувато відповіла:

— Ви вже приревнували мене, хоч я ще й не ваша.

Погоджуюсь. Але навіть тоді були ті хитрощі, щоб зустрітись зі мною під парасою при заході сонця і захоплюватись квітами, що колихалися під подмухами легенького вітру, коли я підпускав їй якесь приємне слівце про її красу, та ті докори, коли задля обережності я не хотів з нею довше постояти?

— Ви стали тверді, як гваякero⁵⁷⁾... Що ж, утікає квітка із своїх рідних околиць і йде собі, ба, шле навіть листи до того, хто не вміє навіть на них відписувати.

Гарна жінка є кокеткою і шукачем (це знає кожний землячок), але часто, наставивши пастку, потрапить і сама в неї впасти.

Правду сказавши, я бачив, що Паула не дивилась на мене невдоволено.

І так нещасний молоденький гаучо пив отруту, як свячену воду. Згодом зрозумів він те, чого раніше не розумів, і серце йому стискалося, коли чув такі вислови: «жіноча ласка», «їх тривожні спогади про любов», «їх оздоровлюючий спокій»...

Що може вдіяти людина в такому стані і навіть здався такий гаучо, що тане від жіночих ніжностей? Волю свою і силу вбачав я не в цьому, а поза цим усім. Тепер, у цій хвилині, я скидав із себе всяку вину з уваги на обставини, в яких опинився. Адже неможливо було відійти перед одужанням, а теперішній мій стан здоров'я не дозволяв мені зайнятись будь-якою працею. Біль дошкуляв ще

⁵⁷⁾ гваякero — дуже тверде дерево.

так, що я не міг спокійно заснути. Раз приснилося навіть, що мене, немов кебрачовий стовп, поставили в якусь яму і довкола втрамбовували землю, що аж тріщали ребра і дух забивало.

На третій день, згідно із своєю обіцянкою, прийшла старенька знахарка і, зробивши трохи слабшу перев'язку, принесла мені полегшення, бо я тепер вільніше міг рухатися. Але це не розв'язувало проблеми. Бо яке значення має для любові якийсь там однорукий нездара, що не може навіть обняти так, щоб вона приємно скрикнула від болю: «Ай!»? Незважаючи на це, я все уявляв собі ті обійми, коли ми розмовляли з Паулою за хижкою.

На десятий день такого лікування я відчув, що моя рука вже здорова, зате розболілась мені душа. Звичайно, я ще перев'язувався пасом з овечої шкіри. Мої взаємовідносини з Паулою стали вже настільки серйозні, а не-навість до Нуми настільки велика, що я почав побоюватись, щоб над його головою не хльоснула пагайка.

І це сталося якось несподівано.

Я не мав сумніву, що Нуму підбадьорювало те, що я не володію правою рукою. Той дурило, дивлячись на мене, мав нахабство сміятись, хоч ніхто його в цьому жарті не підтримував. Просто дивився на мене і сміявся.

Одного пополудня він зробив це з більшою нахабністю, ніж завжди, а я сприйняв цей глум гірше, ніж звичайно — мене аж зануділо. Я витягнув його з кухні надвір, щоб навчити, як скубуть раків.

Дурень ніколи не потрапить зробити чогось доброго.

Нума викирив так глупо обличчя, як ніколи. Підступив до мене.

— Це я маю бути в школі на лекціях? — сказав він.
— Маю бути в школі? Га? Маю бути в школі на лекціях?

Ці фрази, очевидно, видавалися йому гарними, а тому повторяв їх аж до втоми. А я, не дивлячись на те, що присутня при цьому Паула була затривожена, почав сміятись, щоб показати, що я його не боюся. Нумою аж стрепенуло! Його заохочувало те, що я не володію рукою. Вихватив ніж і кинувся на мене. Я відскочив убік, чого він не сподівався, тому й промахнувся в своєму ударі. Подібний маневр повторився тричі, і я побачив, що вже настав момент скінчити цю невдалу криваву гру. Але дурнота Нуми, що так нерозважно промахувався, викликала в мене співчуття.

— Заспокойся! — крикнув я наказово. — Нападай спокійніше і не витягай ножа перед себе!

Паула й собі кричала, але Нума був так запаморочений, що вже ніщо не помагало. Бачачи, що він нападає на мене щораз завзятіше, мені стало ясно, чим це може скінчитись.

Я підпустив його ближче. В момент, як той бурмило замахнувся нанести мені удар ножом знизу, я вихватив свій кинджалик і мазнув його плазом по лобі, щоб нарешті втихомирити дурня. І сталося так: Нумі упав ніж на землю, а сам він так і лишився розкарачений та з повислою головою, ждучи чогось жахливого. За мить біленька розрубина наповнилась кров'ю, немов джерельце, і почала скапувати, а потім потекли з неї цілі патьоки. Нещасний

Нума став білий, як папір, і почав так страшно харкотіти, немов хотів виплюнути з себе утробу, опісля вхопився обіруч за голову й подався до хижі. Ішов повільно, викрикуючи без упину своє ідіотське «ай!» та лишаючи за собою червоний слід. Паула пішла за ним.

Я залишився сам, не усвідомлюючи собі добре, чим усе це скінчилось. Я шкодував навіть, що так воно сталося. Але хіба в цьому була моя вина? Хіба не було підлістю з його боку нападати на людину, знаючи, що вона — інвалід? Зробивши такий підсумок, я аж закипів з люті! Адже мене примусили до такого виступу, і винною в цьому, до деякої міри, була Паула. Чому вона не відкинула від себе того реп'яха? — Якщо їй приємно, — сказав я сам до себе, — їхати на цьому сірому коневі, нехай собі їде! — і я, постановивши собі швидко діяти, попрямував до кухні, де саме тепер мусіли бути старші люди.

Проходячи повз хижу, в якій я спав першу ніч, помітив, що туди посходились усі жінки. Там, очевидно, був і ранений. Не зупиняючись, пішов я в кухню, де застав дон-Канделаріо і Фавіяна. Цього останнього я якраз і потребував.

— Добри вечір, — привітався я.

— Доброго здоров'я, — відповіли вони.

— Зробіть мені ласку, побратиме, — промовив я до Фавіяна. — Переженіть мою худобу на цей бік, а я при нагоді віддячуся вам.

Мовчазливий Фавіан, не сказавши й слова, вийшов, а, тим самим, було видно по ньому, що погоджується зро-

бити мені послугу. Я залишився з дон-Канделаріо сам-на-сам.

— Присядьте собі, — сказав він і простягнув до мене мате.

— Я хочу просити у вас пробачення, — почав я, — за те, що сталося. В цьому домі мною заопікувалися якнайкраще, а я плачу вам неприємністю. Без сумніву, це дуже негарно з мого боку, але Бог мені свідком, що я не шукав зачіпки...

— Лишіть це, — перебив мене лагідно дон-Канделаріо. — Ви думаєте відійти звідціль?

— Так, сеньйор. Ось зараз. Уважайте, що мене вже нема у вашому домі і забудьте про мене якнайскоріше.

— Ви ж не винні!

— Винен-невинен, але так не робиться, дон. А зробив — наставляй і сам груди. Слава Богу, я вже одужав і почувую себе добре.

Повний рішучості, я перетяв ножем пас, що ним була перев'язана моя зламана рука. Зробив обережно декілька рухів нею і переконався, що йде добре. Дон-Канделаріо дивився на мене похитуючи головою.

— Кожна людина, — сказав він, — іде за своїм призначенням. Якщо ви вже постановили собі відійти, хай Бог має вас у своїй опіці. Щождо мене, то скажу вам: ви можете тут лишатись і надалі, наколи цього бажаєте. Хай ніхто не подумає, що я в своїй хижі не потраплю прийняти хлібом-сіллю нещасних людей. Я старший вас, юначе, а тому можу дати вам пораду: уникайте бійки за дівчат.

— Погоджуюсь з вами, — відповів я, не хотючи входити в дискусію.

Увійшла донна Убалдіна.

— Добровечір.

— Доброго здоров'я.

Звернувшись до чоловіка, сказала товста мулатка:

— Ми вже перев'язали його і затамували кров. Від цього він не вмире, — засміялась, глянувши на мене, — ані не перестане засліплюватись спідничками.

Раптом мені спало на думку, що з тієї дурної авантури можуть виникнути брудні коментарі на шкоду Паули. Я спустив голову і, хай Бог простить, відчув тягар на душі.

Вийшов я на подвір'я з думкою зустріти Паулу і поговорити з нею. От коли б я міг забрати її з собою! Гадаю, що вона ні на хвилину не завагалася б. Я готов був тепер про все забути. Нарешті пройшла вона недалеко того місця, де я стояв.

— Паула, я хотів би з вами поговорити.

Вона глянула на мене через плече:

— Не знаю, про що маємо говорити, — відповіла, не зупинившись.

Отже, має розігратися комедія, що єдиним винуватцем був я? Невже я маю бути злочинцем тільки тому, що боронився?

Вернувся я в кухню в поганому настрої. Якщо їй тут звернуться до мене подібними словами, як Паула, то з нещастя будемо сміятися всі разом.

За хвилину влетів Фавіан:

— Ваші коні вже тут.

— Дякую, побратиме.

Фавіян допоміг мені позбирати упряж, зв'язати білизну й осідлати коня.

Якою самотністю дихала ніч, що в її темряву я мав поринути! Дотепер я завжди мав біля себе свого опікуна і відчував себе безпечно. Щоб дістатись до нього, тобто до того пасовища, на якому він зупинився з худобою, потрібно сім-вісім годин їхати, а я ж пропаду, зіткнувшись з неприємними несподіванками, що їх стільки мені вже достарчили ці зловісні околиці.

Я знову вернувся в кухню. При вечері були всі, крім Нуми. Разом із смаженим м'ясом жував я й свою досаду, не виявляючи її назовні.

Повечерявши, я попрощався з присутніми. Дон-Канделаріо вивів мене надвір. Він підійшов до жіночої хатини і постукав кулаком у двері:

— Відходить цей юнак і хоче з вами попрощатись!

Вийшли всі три худі красуні, а з ними й Паула. Я подав кожній руку, сказавши «адіос». Паула була останньою.

— Шкодую того, — сказав я, — що вже минуло. Я не мав наміру образити вас.

— Не подобаються мені такі люди, що відразу хапаються на ніж, — кинула вона нервово і звисока.

— А мені, — відповів я, — не подобаються жінки, що так високо деруть носа перед бідними людьми.

Цей натяк стосувався Нуми, а почасти й мене. Врешті,

не хочачи вдаватися в дискусію, я додав:

— Прошу передати щірі привітання моєму другові Патросіньйо.

— Передам, — сухо закінчила вона.

Уже біля коня попрощався я з дон-Канделаріо і Фавіаном, які побажали мені щасливої дороги.

Я стиснув ногами білоногого. Ех, як добре їхати на коні і почувати себе вільним! Хоч моя права рука була ще досить хвора, однак, я вже нею починав володіти. Мені показали дорогу. Я свиснув на кобилу Гаруа і пустив коней за нею. Було так, як і завжди. Але наді мною ще ніколи не нависала така важка ніч.

Хоча я був усього напівдороги від пасовища, на якому мав зустріти свого опікуна, однак, почав їхати вільним кроком. Прибуду туди десь на світанку (та це неважно!), а тепер я маю бажання думати або й не думати, а властиво таки думати, щоб останні події трохи вляглися в моїй пам'яті. Крім того, я старався не дуже тривожити хвору руку, бо по ній струмочками пробігав лоскіт.

Нужденна це їзда, коли в грудях серце ние, коли думка блукає десь у проваллях смутку, а ти міркуєш про несправедливість долі, неначеб вона мала цікавитись капризами кожної людини. Добрий степовик не повинен піддаватися будь-яким слабостям, узяти себе в руки, наїжитись перед долею, що його жде, і вірити в свої сили. «Гартуйся, хлопче!» — сказав мені однієї ночі дон-Сегундо, ударивши мене злегка нагайкою по плечах. Також і життя мене окладало нагайками, даючи такі самі поради. Але якісь погані внутрішні поштовхи розхитували мою волю

і пробігали по шпіку костей, піддаючи думку вернутись назад і благодіти любові в непостійної дівчини.

Наперекір своїй слабості, я твердо дивився перед себе.

Проїздив я через якісь калюжі, що хлюпотіли і хтознащо гомоніли під кінськими копитами. Що ж, грязь чіпляється до ніг кожному, хто через неї проходить.

Нещасний степ у цих околицях! Він страждає! Він позбавлений ласки так, як і я. Від нього віє мертвеччиною...

Ніч була така тяжка, що аж гнітила моє тіло.

А на небі було стільки зір, що вони аж падали мені в очі, наче сльози, і я в душі мусів плакати.

XX.

Подорож моя скінчилася тоді, коли скінчилася ніч. На світанку, згідно з моїм передбаченням, прибув я до якоїсь чистенької польової сторожівки, де й зустрів свого опікуна, що саме збирався кудись з якимсь чоловіком, який, як я здогадувався з перших слів розмови, був наглядачем цього пасовища.

Моя поява не здивувала дон-Сегундо, бо ми ж були домовилися з ним, що після одужання я розшукаю його і разом будемо продовжувати нашу мандрівку на північ. Моя рука, уже без перев'язки, говорила сама за себе, а також дала мені змогу уникнути жартів про мою смішну історію. Я був дуже обережний у балачках, щоб не вимовитись про свої неприємні пригоди.

У тій місцевості ми затрималися ще один день, а на другий уранці мали вирушити в дальшу дорогу.

В дорозі ми двічі зупинялися на нічліг: раз у чистому степу і другий раз під повіткою однієї чакри⁵⁸).

Чим більша віддаль лишалася поза нашими плечима, тобто між нами і тим благословенним побережжям, у мене

⁵⁸) чакра — сільське господарство, хутір.

починала вступати віра і радість, хоч десь у глибині моєї душі проковтував я гіркий ковток.

Проїхавши миль сорок, я гірко засміявся, гіркіше, ніж будь-коли. Гарно ж бо виглядав мій рахунок: зламана рука, любов з терновими колючками, розрубина ножем на користь іншого з приводу спіднички, слава ножаря, порваний аркан і примусовий продаж двох коней. Але це останнє найменше мене боліло, бо хоч я й тратив з Ореху-елою і Ласицею пару надійних коників, зате з гордістю здобував ранг старшого скотаря. Бо хіба може бути кращий доказ про талановитість освоювача, коли відразу після першого перегону худоби трапляються купці на освоєних ним коней? А також треба врахувати і той факт, що продані коники були моїм першим досягненням — досягненням їздця.

Крім того, мені траплялася нагода здійснити одно бажання, яке я довгий час у собі виношував: запастися кониками однакової масті. Хіба ж я не розпоряджався базою для цього, маючи гроші, виграні на змаганнях півнів? Мені вистарчило б ударити себе по поясі, щоб відчутти під долонею горбочки, що повіддувалися від грошей, поскладаних у його кишеньках.

Загально відомо, що ніколи не обійдеться без бійки, коли гаучо розважається, але буває, що й тоді, коли він сумує, йому трапляється також якась розвага.

На шостий день нашої мандрівки ми прибули до якогось шинку, де пополудні мали відбутися кінні перегони.

Посеред дороги було визначено рівенький відтинок і по обох боках нашвидкуруч протягнуто два побілені мотузи.

Якийсь грінго уже встиг напнути шатро, в якому мав їжу, солодощі і напитки.

Мулатка-кондиторка обносила свої ласощі в двох кошиках, за якими літали рої мух і бігали діти-попрошайки. Якийсь дід вів на повіді бурого коня, прикритого покривалом, і пропонував лоторейні білети. А в шатрі і в шинку вже були такі, що «насмокталися» авансом.

Усе це відоме мені було ще з дитинства, а тому почував я себе тепер, як жаба в своєму болоті.

Починали сходитись люди. Два перегонові коники були в центрі уваги гуртка селян. Гуртка дуже тихенького і таємничого, що стиснено про щось собі балакав.

Обідали ми в шинку. Одному підпитому, що пристав був до нас, поінформувавши про великі перегони сьогоднішнього пополудня, я дав песо під умовою, що він проп'є його під шатром.

Спочатку ми їли ковбасу, попиваючи міцним вином, потім з'їли по куску смаженого м'яса, а опісля закусили солодкими пиріжками.

Перед прилавком накопичувалося щораз більше людей, а надворі — коней. І то яких коників! Бо хто ж з селян не приїхав би на найбистрішому з-поміж своїх коней з надією перегнати того, хто їхатиме на повільнішому конику? Було видно, що мій карий є гарної масті і вибиває копитами, як молоточками, на що вже не один звернув увагу просто находу. Але нема дурних, щоб я виступав з коником, який має за собою цілий тиждень дороги.

Мій опікун зустрів своїх двох приятелів (хіба може бути інакше?). Вони також були скотарями, і, як це звичайно

буває, ми плескали себе взаємно по плечах з тією вибуховою фаміліярністю простих людей, яка появляється тоді, коли вони опиняються серед юрби і галасу. Це були чоловіки по рокив тридцять, веселі, загартовані працею. Вони розпитували нас про перегони. Мій опікун розповів їм дещо про пригоду з одним п'яним, який плів: — Є пара баских конників, яких слід побачити, приятелю. Яких слід побачити... Той каштанний тут уже не раз виграв!... Він не програв ще ні жодної партії, лише в одній відстав був трохи... А що за коник той, темнішої масті... Він приведений з пасовищ якогось Дугеса. Відразу при першому виступі він перегнав каштаного! А біг, наче ламав цвяшки... і зараз же й скінчився. Повірите, побратиме?... Зараз же й скінчився... Так, сеньйор... Зате каштанний, коли б ви його бачили, приятелю!... Іде, і здається, що крізь землю провалюється... Онде він. Але мені більше подобається той дереш, що його привели десь з околиці. Онде він... Тільки в нього ліва передня нога трохи накліснує... не повірите... Мені подобається дереш. Онде він...

— А я, — сказав дон-Сегундо, — бачив, як біг дереш, щоб дєгодити п'яному, бо п'яна людина є доброю людиною.

— Оце так гарно... А чому? — спитав один з селян, який, знаючи мого опікуна, хотів сказати щось приємне до його слів.

— Бо людина, що любить випити, широко розпускає язик, а нещирій людині не бажано так робити.

— Знаєш, брате, в чому я найбільше впевнений? — сказав селянин, звертаючись до свого приятеля.

— Авжеж знаю! Ти зараз підеш роздушити пляшечку...

І з наших грудей вибухає сміх, бадьорний сміх гаучо,

який, коли опиниться між людьми, відчуває себе повним життя.

Незабаром мали початися перегони, на яких я бажав позбутися всіх своїх неприємних спогадів.

Селяни на конях розсипались обабіч мотузів усе по двох, а найбільше їх накопичилось на старті і на меті.

Ми терпеливо ждали тих, хто не має звички ждати. Мені ця хвилинка вицікування на різних імпрезах найбільше подобалася, бо в житті щодня приходять якісь зміни, а тому інколи відчуваєш себе добре, коли ти впевнений, що протягом деякого часу нічогоісінько не зміниться.

Невже верхівці їхатимуть поволі? Та нехай собі. Невже власники коней продискутовуватимуть подробиці перегонів на всі лади? Та нехай собі...

Незабаром побачимо коней на трасі і зможемо спостерігати декілька бігів, а потім перейдемо в інше місце, де менше людей — туди, на середину, звідки взагалі визначається вислід перегонів, якщо вони не скінчатись внічию. Але нам необхідно було поінформуватися трохи про перегони, а тому ден-Сегундо запитав якогось селянина, що проїздив поблизу нас:

— Ми нетутешні, сеньйор, і хотіли б дещо знати про умови перегонів, щоб і собі взяти участь у грі.

Селянин пояснив:

— Перегони відбуваються за дві тисячі песо. Після чотирьохсот метрів вирівнюється банк. Якщо котрийсь з верхівців відмовиться звільнити біг після п'ятої партії, власники коней домовилися в цьому випадку покликати суддю.

— Ага.

— Здається, що обидві сторони принесли гроші і що гратиме багато людей з околиці.

— Тим краще для бідних.

— Мають нагоду виграти.

— А коні обидва місцеві?

— Ні, сеньйор. Дереша приведено десь з іншої місцевості. Гарний коник і добре догляданий. Каштаний — місцевий. Якщо хочете грати проти нього, я приймаю один-два пункти по десять песо.

— Спасибі, приятелю.

— Добре. Отже, дозвольте, поїду я собі далі.

— Будь ласка.

Селянин від'їхав, а дон-Сегундо зауважив:

— Не довіряє нам землячок. Хотів грати з нами, підозріваючи, що ми є з-поміж тих, що прибули з дерешем.

— Він вірить у каштаного, — додав я.

— Ба! — сказав мій опікун. — Виграш поки що в ногах коней.

З того всього одно було певне, що я мав величезне бажання заризикувати своїми грішми, а, не знаючи зовсім швидкості коней, мав діяти навмання. Гроші пекли мене. Я підрахував наявність готівки: з бійки півнів — сто дев'яносто п'ять песо; платня за останній перегін стада — п'ятдесят, разом двісті сорок п'ять; шістдесят песо, що я їх мав ще перед бійкою півнів, складають суму триста п'ять песо; а вісімдесят від Патросіньйо за коників, отже, усього разом — триста вісімдесят п'ять...

Дон-Сегундо перебив мої рахунки, повідомляючи, що

вже привели перегонових коней. Ми їх зовсім добре бачили з наших місць.

Каштаний, уже осідланий, пройшов неспокійно, кидаючи головою. Був високій, ноги над копитами добре розвинені, з очей сипались іскри. «От баский коник!» — подумав я. — Чи доведеться мені мати коли-небудь подібного? Хіба тоді, коли буду щонайменше полковником, бо тільки тоді лицувало б їхати на такому конику.

Гарненький був і дереш. Верхівець вів його на повіді, кінь ступав широкими кроками, а прицьому було помітно, що задня нога не попадала в слід передньої, приблизно, на чверть копита. Блищав він, як напастований, і був тоненький, як хорт.

— Хто його знає, де щастя, — сказав мій опікун, — але я піду так за порадою того п'яного.

Верхівець, що мав їхати на каштаному, був худий з сивуватими вусиками. Він зав'язав собі хустиною голову і дивився на всі боки, начеб на нього мали кидати камінням. Той, що вів на повіді дереша, не був вищий дванадцятирічного хлопчини, з обдупленою смаглою пикою, як перістий коник.

Вони вже об'їхали двічі. П'яний землячок мав рацію, коли казав, що каштаний хотів наче крізь землю провалитись. Патомість дереш усе збачував, аж мало що не переходив за мотуз.

Керистаємо з нагоди, щоб пограти. Глядачі вже неодноразово закладалися то на одного, то на другого коня. Перегони були вже в повному розпаді, а я ще не вступав у гру. Якийсь черевань звернувся до мене:

— Підете на двадцять песо? Я ставлю на дереша.

— Піду, — відповів я.

Він невдоволено подивився на мене:

— А на сорок підете?

— Піду.

— А на шістдесят? — запропонував він.

На нас не один дивився зацікавлено, мовляв, доки-то він підбиватиме.

— Іду, — прийняв я пропозицію з усмішкою.

— А на вісімдесят? — його голос ставав щораз м'якший.

Зацікавлені селяни напружено ждали мсеї відповіді. Не зводячи з нього очей і наслідуючи його ввічливість, тепер запропонував уже я:

— А може б так заокруглити до ста?

— Плачу, — погодився він.

Довкола нас почали накопичуватись люди, неначебто перегоновими кіньми були ми. За хвилину я знову запропонував солоденько:

— Може, підемо на сто п'ятдесят?

Черевань щиро засміявся і по короткій павзі сказав по-важно:

— Ні, дякую. Стоятиму на ста.

— От і доїхали до кінця! — вигукнув хтось із глядачів.

А коні йшли рівненько, не випереджуючи один одного навіть на голову, бігли до нас, проходили перед нами, гналися до мети. Попригинавшись над карками своїх коней, ми напружено стежили за їх бігом. Довкола перегонивої

траси накопичилось повно людей. Тепер уже верхівці почали підганяти своїх коней, а ми ждали того оклику, що мав сповістити вислід перегонів, того оклику, що перестрибує з уст до уст та пробігає трасу з кінця в кінець удесять раз швидше самих коней.

— Заклад! — почули ми — Заклад! За партії ще не платиться!

Однак, оклик не встиг ще й довкола оббігти, як уже прозвучав інший, що був повним запереченням першого:

— Дереш переможець! Дереш випередив каштаного на цілу шию!

— Дурять! — пробіг знову оклик. — Дурять, і, здається, це доведе до бійки!

А за хвилину пронеслася правдива вістка, що пішла з уст до уст:

— Дереш випередив на цілу шию!

— Я сягнув за пояс, відлічив сто песо банкнотами по десять і по п'ять та простягнув їх до череваня, що чемно ждав, не дивлячись навіть на мене.

— Прошу, дон.

— Дякую.

Тимчасом мій опікун, навпаки, ховав у гаманець п'ятдесятку.

— Їду, — сказав до мене покванно, — може ще знайду якогось дурня.

Я був дуже сердитий. Отак мене в грі мають скубти?

Ми під'їхали до дротяної загорожі над дорогою, де велися пожвавлені балачки.

— Ви цим коником можете перегнати тих обох, — за-

певняв свого співбесідника якийсь старий селянин, що сидів на гнідому конику із сріблястим відблиском. — Ви дуже легко можете виграти... — закінчив він.

Той, про кого йшла мова, був нетовариський і любив сперечатись. Він говорив поволі і впрізно:

— Це легко сказати.

— Ні, сеньйор. Не тільки сказати. Якщо маєте з чим стати до перегонів, он-там є чоловік, з яким можете про це побалакати.

— Я не маю з чим.

— Не маєте ви, мають інші, які не знають, що трапляється така нагода.

— Ба! Нагоди не треба далеко шукати. Онде є сірий у яблука коник Карденасів.

— Та що він вартий! Не заслуговує ніякої уваги. Його вже тричі перегнали, і то ще як! Я сам був свідком. А якщо ви його все-таки ціните, то скажу вам, що й я колись цікавився ним, а навіть міряв час його бігу.

— Так?

— Так, сеньйор. Я міряв час аж двома годинниками: одним звичайним, а другим спеціальним для зарубування часу перегонових коней, і ні на жодному годиннику не показав він кращого бігу від самого пересічного коня.

Селянин, що все це мовчки слухав, очевидно, не розумівся на тих годинниках і, не хотючи входити в дальші балачки, повернув свого білолобого коня до менше вчених людей.

Ми побачили метушню юрби і почули якісь крики. Під'їжджаємо ближче до перегонної траси. Саме кінча-

лися перегони між парою звичайних сільських коней. Селянин-переможець проїхав перед нами на своєму перістому білоногому конику, втомлений, але усміхнений. А тепер виїжджали на трасу на білоголовому і гнідому з білим носом. Гнідий на кожному закруті раптово зупинявся і не хотів далі бігти. Поблязу мене гурток багатіїв на гарних конях балакав про перегони, що мали незабаром відбутися. Один з них, який, здавалось, був найбільше в курсі справи, оповідав:

— Я не знаю, чому Сільвано стає до перегонів з білоногим конем Акуньїв. Адже його бурий зовсім молодий і дуже буйний. Побачите, що він може налякатися навіть людей і скрунути вбік...

Саме в цей час проїздив якийсь хлопець, пропонуючи тридцять песо проти двадцяти проти білоголового, що якраз бігав.

Я прийняв заклад, бо його вигідно було прийняти.

— Уже на меті! — крикнув той самий хлопець.

Люди гналися в напрямі мети. Одні казали: «Дав дуба»! — інші запевняли, що білоносий, лопнувши, навалився з розгону на яких семеро людей, що стояли спереду. А кінцевий результат був такий: кінь, подратований частими закрутами, з усієї сили наскочив на дротяну загороджу і порізався на куски. Верхівець чудом урятувався, набивши декілька гудзів і позадиравши шкуру на голові.

Я виграв тридцять песо зовсім несподівано.

Юнак, що поясняв нам дефекти бурого, що належав якомусь Сільвано, показав ручкою нагайки:

— Он ідуть.

— Може, підемо побачити їх? — звернувся я до своїх товаришів.

Яка чудова масть у того Сільванового бурого! Балакаючи про того коника, я повторив своїм співбесідникам те, що про нього чув.

Пройшов білоногий. Це був спокійний перегоновий вертеран, досить негарний, темногнідої масті. Почали закладатись на нього на високу ставку. Ми ввесь час стежили за кіньми, бо хотіли бачити, як вони біжать.

Бурий догнав білоногого вже на другому закруті, а тим самим, заклади на обох коней мали рівну сплу.

Черевань, що виграв у мене сто песо, звернувся знову:

— Ну, юначе, скільки ставите на білоногого?

— ...

— Даю можливість відіграти своїх сто песо.

— Плачу.

Верхівець бурого вже двічі робив заклик, але без успіху, не дивлячись на те, що входили в шосту партію. Тимчасом було видно, що верхівець білоногого хотів перегнати його. Цей перший самовпевнено сміявся. Обидва були рішені якнайшвидше досягнути мети.

Вони вже зрівнялися. Але це тільки на мить, а потім бурий знову випередив білоногого. — Вперед! — крикнув верхівець бурого, підкинувши голову. Білоногий доганяв його. Здавалося, що він виграє партію. Через необачність, чи будучи зовсім певним перемоги, верхівець бурого ще раз звернувся з закликом:

— Вперед?

— Вперед!!

Білоногий випередив бурого на півдовжини коня.

— Ого! — засміявся верхівець бурого і, попустивши повіді та похилившись усім тілом наперед, зрівнявся з білоногим, перегнав його, примусив гнатись з усієї сили, випередив на дві конячі довжини, на три... А нехай його! Верхівець білоногого залишився майже на півдороги.

— Яка непотріб, любимчик Карденасів! — викрикнув я.

Черевань засміявся:

— Не маєте щастя.

Я заплатив йому сто песо.

— Побачимо, — сказав я спересердя, — як зустрінемося в іншій партії!

— Я завжди до ваших послуг, — відповів він, ховаючи мої гроші, — звичайно, якщо не вподобаємо обидва того самого коня.

Але хіба ж я відіграю сьогодні все те, що програв?

Грав я також у якусь «квадреру», де, хоч були й малі ставки, проциндрив сімдесят песо. У цій грі стискав я банк у жмені так, що поміж моїми пальцями стирчали банкноти, наче зуби в залізній пастці. І, розуміється, виплачував ставку за ставкою...

Пішов я із своїми товаришами на хвилинку в шатро, де випили по декілька кухлів пива і їли тістечка, нанизуючи їх на ножі. Дон-Сегундо програв тут п'ятдесят песо. Зате двоє скотарів-друзів виграли разом сто сімдесят два песо. Одному з тих щасливчиків дав і я сотню, щоб він загравав на неї. Чортяка програв її при першій нагоді, так що мені лишилося на маєтку всього капіталу тільки п'ять

песо. Але стривай! Як програвати, то програвати! Я вийшов пошукати свого противника, череваня, який, не надумуючись, запропонував мені відігратись.

— Не маю чим платити, — сказав я, — але, коли хочете, дам вам у застав п'ятеро коней, яких можете ось зараз оглянути, якщо бажаєте.

Чолов'яга погодився і, виявляючи свою великодушність, лишив за мною вибір коня в чергових перегонах. З честю дурного сироти програв я і цим разом.

А, лихо його бери! Я й далі дивився на перегони.

Люди були вже втомлені. Заходило сонце. Не один, вигравши чи програвши, вертався додому. Дон-Сегундо вже не насміхався з мене, але тепер найгірше було те, що я був сердитий і ні до кого не відзивався.

Не знаю, як довго тривало те пополудня і скільки перегонів ми бачили. То тут то там гуртки людей подавали собі руки, прощалися, розходилися. По обох боках дороги тягнулися шнурки вершників. Напроти шинку і шатра заточувалося з десяток п'яних.

Вдалині було видно стовпи куряви, що підіймалася з-під копит коней тих, що раніше від'їхали.

Минув деякий час, і ми лишилися самі. Чоловікові, що виграв у мене майже всі гроші, показав я своїх коней, і, згідно з умовою, узяв він собі п'ятеро, а я лишився з двома і Карим.

Попрощавшись із своїми компаньонами, ми пустилися в дальшу дорогу, щоб заночувати там, де нас ніч захопить. Я змінив коня. Тепер я мав з собою кобилу Гаруа і коників: Вінчуку, Барого і Гваскіту, на якому якраз їхав.

— Вперед! — звернувся до мене мій опікун, наслідуючи перегонових верхівців.

— Вперед! — відповів я.

І погналися ми в степ, який за хвилину зовсім байдуже проковтнув нас.

XXI.

Уже день погас, тільки ще над обрієм останній багрець золотив хмари, як ми переїхали якийсь кряж і опинилися перед старими параїсо, що росли біля безлюдної запусщеної хатини.

Оглядаючи загорожу, дон-Сегундо знайшов одне місце, кудю можна було проїхати, бо там були перервані два дроти. Одночасно валка возів обрала собі місце на нічліг поблизу пасовища, на яке покрадьки пустили своїх коней. Навколо не видно було ні жодної оселі, але, на щастя, сам степ сприяв тут подорожньому, бо з дерев, хоч їх тут росло всього чотири, десь-не-десь упала гілляка чи гілочка, з якої можна було розкласти вогнище.

Розсідлавши коней та пустивши їх на степ, ми назбирали сухої дикої петрушки, трохи листя, ломаччя і знайшли якийсь грубий пеньок. Розклали вогонь, підсунули до нього чайничок, налили води з боклагі, щоб запарити ерби, і, вдоволені, посідали собі, скрутили по цигарці з мухебою та прикурили від першого полум'я.

Вогнище наше було біля якогось зрубаного дерева, отже, посідали ми на ньому і сказали собі, що скотарське життя з усіма своїми неприємностями має й гарні сторони. Зда-

ється, що нахил у мого опікуна до самотності передався також і мені. Бо, пригадуючи епізоди із свого мандрівного життя, мені видавалося найкращим те, що людина в степу є тільки комашкою. Неважно, що мої спогади були сумні і просяклі песимізмом так, як просякає кров'ю підсідельне покривало, що насмокталася болю з рани.

Довкола нас розіслався степ, повний величі, спокою і байдужості. А ми смажили м'ясо і мовчки їли його. Потім поставили чайничок на решітку, на якій смажилось м'ясо, і я потягнув декілька гірких мате. Дон-Сегундо озвався до мене повільно й замислено:

— Розкажу я тобі один переказ, щоб ти розповів його комусь із своїх приятелів, коли йому в житті не везиме.

Я став смектати мате повільніше, а мій опікун почав переказ:

— Діялося це в часи нашого Господа Ісуса Христа і Його Апостолів...

Запала коротка павза. Цим дон-Сегундо дав нам можливість поринути в царство уяви. Ми ж бо мали йти за ниткою оповідання і переходити від епізоду до епізоду. Але від якого і до якого?

— Господь наш, — продовжував дон-Сегундо, — як каже переказ, був творцем добра, ходив від оселі до оселі і від хати до хати по Святій Землі, навчаючи Євангелії та зціляючи самими лише словами недужих. В дорогу брав Він з собою святого Петра, якого дуже любив за його віру й услужливість.

Оповідать, що в одній з цих подорожей, що були куди томливіші, ніж походи скотарів, під'їжджаючи до

якоїсь оселі, мул, на якому їхав Господь, загубив підкову і почав накульгувати. — Подивися-но, — сказав Господь до святого Петра, — чи нема десь кузні, бо вже входимо в оселю.

Святий Петро, пильно розглядаючись довкола, побачив якусь стару хатину з облупленими стінами, а над її дверима — вивіску, де було написано: «КУЗНЯ». Повідомив про це Вчителя, і вони зупинилися перед подвір'ям хатини. — Хай буде благословенна Марія! — вигукнули. З хатини вийшов з дуже лайливим собачкою обідраний дід, який запросив їх зайти всередину. — Добридень, — сказав Господь. — Чи не міг би ти підкувати мені мула, що загубив підкову? — Зійдіть із своїх мулів та заходьте в моє житло, — відповів дід. — Я побачу, чи зможу стати вам у пригоді.

Увійшовши в хатину і посідавши на ослонах з полеманими і повикривлюваними ніжками, Господь спитав коваля: — Як тобі наймення? — Мене звуть Нуждою, — відповів дід і пішов шукати всього необхідного, щоб допомогти подорожнім. З великим спокоєм нишпорив цей слуга Божий у своїх скринях і лантухах, та нічого не знайшов. Вертався пригноблений і хотів просити пробачення в тих, що ждали його, аж нараз, штурхнувши ногою в купу сміття і відпадків, побачив величезну срібну каблучку. — Де ти тут узялася? — промовив здивовано і, піднявши її, пішов у кузню, роздув горнило, нагрів каблучку, викував з неї молотком підкову і підкував Господнього мула. Пронизливий і хитрий дід! — Скільки ми тобі винні, добрий чоловіче? — спитав Господь. Нужда

зміряв Господа поглядом від ніг до голови і сказав: — Бачу, що ви такі нуждарі, як і я. Що ж з вас можна взяти, до дідька? Ідіть собі з миром у світ, а за це мені Бог колись заплатить. — Так станеться, — промовив Господь, і, розпрощавшись, подорожні всіли на своїх мулів та й подалися в дальшу дорогу. Від'їхавши трохи, святий Петро озвався до Ісуса: — Ми не вдячні, Господи. Той бідний чоловік підкував нам мула срібною підковою і нічого з нас не взяв з уваги на нашу бідність, а ми від'їхали, навіть не подякувавши йому як слід. — Розумно говориш, — відповів Господь. — Вернімося до його хатини, нехай він вибере три бажання до своєї вподоби.

Коли Нужда побачив, що вони вернулися, подумав, що відлетіла знову підкова, отже, запросив їх у хатину. Господь пояснив йому, чому прибули, а той подивився скося на Господа, і здавалося, що розсміється або накинеться на них. — Подумай добре, — сказав Господь, — перед тим, як просити здійснення бажання.

Святий Петро, що сидів за Нуждою, шепнув йому: — Проси царства небесного. — Мовчи, старий, — відповів стиха Нужда, а по хвилині звернувся до Господа: — Я хочу, щоб кожний, хто сяде на мій ослін, не зміг устати без мого дозволу. — Станеться, — сказав Господь. — А яке друге бажання? Подумай уважно. — Проси царства небесного, — знову шепнув йому святий Петро. — Замовкни, старий, — відповів стиха Нужда і звернувся до Господа: — Я хочу, щоб кожний, хто полізе на мої гєріхи, не зміг злізти без мого дозволу. — Станеться, — сказав Господь. — А тепер третє й останнє бажання.

Тільки не спіши. — Преси царства небесного, впертюху! — шепнув йому ззаду святий Петро. — Ти замовкнеш на решті, старий дурню?! — буркнув гнівно Нужда і звернувся з проханням до Господа: — Хочу, щоб кожний, хто влізе в мій капшук, не зміг вилізити без мого дозволу. — Станеться, — сказав Господь і, розпрощавшись, від'їхав.

Як уже Нужда лишився сам, почав роздумувати, міркувати, а згодом розсердився сам на себе за те, що не потрапив побажати собі чогось кращого. — Який я дурень! — крикнув він, ударивши брилем об землю. — Якби тепер з'явився черт, я душу віддав би йому під умовою, що на років двадцять стану молодший і матиму грошей, скільки захочу.

В одній хвилині появився в дверях хатини якийсь панок і сказав до нього: — Якщо хочеш, Нуждо, можемо підписати умову, і матимеш усе, чого тільки попросиш, — він добув згорток паперу з різними написами й числами. Прочитали його разом і, обговоривши окремі точки, чах-мах! підписалися над печаткою, що була на тому папері.

— Оце так упіймався! — перебив я.

— Ти-но мовчи і слухай, побачиш, що з того вийде.

Ми подивилися довкола в темряву ночі, непаче на те, щоб відчути, чи існуємо, а мій опікун продовжував:

— Як тільки чортяка зник, а Нужда лишився сам, він ошупав торбу з золотом, що її подарував той дідько, пішов над качину калабаню, подивився у воду і побачив себе зовсім молодим. Нарадощах подався до містечка, ку-

пив гарну одержу і вже паном найняв собі кімнату в гостиниці та спав цієї ночі дуже щасливо.

Приятелю, коли б ви бачили, як змінилося життя цієї людини! Він став за панібрат з князями, губернаторами і посадниками міст, грав більше всіх на кінних перегонах, подорожував по всьому світу, кохався з принцесами й княжнами...

Але правду кажуть, що при таких умовах скоро проходить час, і ось скінчилося двадцять років, коли Нужда випадково прибув до своєї хатини, а тут нараз з'явився чорт під ім'ям панка Лілі, як і минулого разу, витягнув умову і домагався виконати її. Це засмутило Нужду, однак, будучи чесною людиною, він попросив Лілі подождати його, бо, мовляв, хоче скупатись та одягнути добру одержу, щоб і в пеклі по-людски виглядати. А втім подумав собі, що на світі все має свій кінець, так і щастя його скінчилося. Вернувшись, побачив, що Лілі сидить на ослоні і спокійно жде. — Я готовий, — сказав він. — Що ж, підемо помаленьку? — Та як тут, до лиха, іти, — відповів Лілі, — коли мене прикувало до ослона, наче хто зачарував!

Нужда пригадав собі про ту силу, якою наділив його чоловік, що проїздив сюдою колись на мулі, і почав несамовито сміятись. — Устань, непотрібе, якщо ти чорт! — сказав він до Лілі. Надаремне чортяка шарпався на ослоні: не міг ні на волосок піднятись і потів, дивлячись на Нужду. — Отже, як хочеш відійти, — сказав коваль, — підпиши мені ще одну умову на двадцять років життя і дай грошей, скільки захочу.

Чорт погодився, і Нужда дозволив йому відійти. І знову

дід, помолодівши та маючи силу-силенну грошей, почав мандрувати по світу, був за панібрат з князями і вельможами, сипав грішми на всі боки, кохався з принцесами і дочками багатючих купців... Але тому, хто проводить весело життя, час дуже швидко минає, отже, минуло й тепер двадцять років, і Нужда, щоб дотримати слова, вернувся до своєї кузні.

Тимчасом Лілі, що був великим балакуном та інтригантом, розповів у пеклі про силу зачарованого ослапа. — Треба бути дуже уважним, — сказав сатана. — Той хитрий дід є під охороною. Тепер підете вдвох по виконання умови.

Коли Нужда прибав до своєї хатини, побачив двоє людей, які вже ждали його. Одним з них був Лілі. — Заходьте та сідайте, — сказав Нужда, — а я тимчасом умиюся і трохи причепурюся, щоб увійти в пекло охайним. — Я не сяду, — відповів Лілі. — Як хочете. Можете вийти собі на подвір'я і нарвати горіхів, яких ви напевне в своєму чортячому житті ще не їли.

Лілі ні про що не хотів і слухати, однак, коли вони лишилися самі, побратим його сказав, що обійде довкола дерев та пошукає, чи не знайде на землі горіха, щоб покуштувати. За хвилину вернувся і сказав, що знайшов пару горішків, а коли з'їв їх, то переконався, що вони найсмачніші в світі. Тепер вони вже обоє пішли під дерева й почали шукати, але не знайшли нічогосінько. Однак, чортові, побратимові Лілі, скортіло нарвати горішків, і він сказав, що полізе на дерево, а звідти кидатиме їх і на землю. Лілі остеріг його, що на дерево небезпечно

лізти, та ласун не звернув на це уваги і на дерево таки поліз, почав жерти горіхи, приказуючи: — Ну, й горішки! Оце так горішки! — Та кинь же й мені хоч трохи! — крикнув Лілі з-під дерева. — На, маєш одного, — сказав той з дерева. — Кинь ще трохи, — попросив знову Лілі, не встигши з'їсти й першого. — Мені ніколи, — відповів пенажера. — Як хочеш ще, лізь сам на дерево.

Лілі на мить завагався і таки поліз. Коли Нужда вийшов з хатини і побачив, що обидва чорти вже на дереві, почав несамовито сміятись. — Я ось тут, до ваших послуг! — крикнув він. — Ідемо, якщо бажаєте. — Еге, коли ми не можемо злізти, — відповіли йому чорти, яких немов поприковувало до гілляк. — Гаразд, — сказав Нужда. — Тепер ви підпишете ще раз умову, згідно з якою я на двадцять років помолодшаю та матиму грошей, скільки душі забагнеться.

Чорти мусіли погодитись, і Нужда дозволив їм злізти з дерева.

І знову Нужда почав мандрувати по світу, поводитись за панібрат з великими людьми, сипати грішми та кохатися з найкращими дамами... Але час минав, як і раніше, і, коли скінчилося двадцять років, Нужда, хочаби виконати умову, пригадав собі про кузню, в якій колись гірко працював. Тимчасем чорти розповіли в пеклі сатані про пригоду з горіхами, а він, розсердившись, накинувся на них: — До чортового батька! Не остерігав я вас, що треба берегтися, бо той чоловічок занадто хитрий? Цим разом підемо до нього всі. Уже не вирветься!

Вернувшись додому, Нужда застав там більше народу,

ніж на ігрищах у кості. Всі стояли по-військовому під командою коронованого начальника. Нужда подумав, що це, мабуть, само пекло переселилося в його хатину, отже, підійшовши ближче, дивився на те чортяче насіння, як качка на калабану. «Ну, якщо вирвуся від них і тепер, — сказав сам до себе, — то вже напевне вони мене не впіймають». Але, вдаючи, що йому все це зовсім байдуже, запитав він ту зграю: — Хочете говорити зі мною? — Так! — грізно відповів той, що в короні. — З вами, — сказав Нужда, — я не підписував жодної угоди, а тому ви не маєте ніякого права до мене. — Одначе, ти підеш зі мною! — крикнув коронований. — Бо я цар усіх чортів! — А де ж докази? — не піддавався Нужда. — Якщо ви справді є тим, ким себе називаєте, то напевне зможете зробити так, щоб усі чорти сховалися у ваше тіло, а ви самі стали мурашкою.

Хтось інший на місці сатани поставився б до цього з недовір'ям, але кажуть, що лють і гордість впливають на нечистих так, що вони розгублюються. Так сталося і з сатаною. Сліпий від люті, він несамовито крикнув і в одній хвилині став мурашкою, що сховала в собі чортів усього пекла.

Не надумуючись довго, Нужда вхопив мурашку, що лізла по цеглі долівки, вкинув її в свій капшук, пішов у кузню, поклав капшук на ковадло і почав гатити молотом з усієї сили, аж доки сорочка на ньому не стала мокрою від поту. Опісля відпочив трохи, переодягнувся і вийшов пройтися по містечку.

Молоти ж їх, хитрий діду! І щодня клав він капшук на

Ковадло та гатив по ньому доти, доки сорочка не просякне потом, тоді виходив на прохід у містечко. А роки все минали й минали. Нарешті дійшло до того, що вже в містечку не було чути ні про бійки, ні сварки, ні суди. Чоловіки не били своїх жінок, а матері — дітей. Дядьки, племінники і пасинки жили в повній згоді, як Бог велить. З містечка не тікала ні вдовиця, ні свиня. Зникли й блудні вогні, а хворі одужали всі до одного. Старі люди не мерли, і всі, навіть собаки, були повні життя і радості. Сусіди жили в згоді, а неосвоєні коні брикали нарадошах, словом, усе йшло, як годинник у багача. Ба, і криниць не треба було чистити, бо вода скрізь була добра.

— Агага!... — вигукнув я весело.

— Так, — ствердив мій опікун, — тільки не гарячися. Отже, як нема доріг без горбочків, а щастя без нещастя, так сталося й тут: адвокати, прокурори, мирові судді, знахарі, лікарі і вся ця сметанка, що живе з людського горя й несвідомості, почала худнути з голоду й мерти. Налякані тим, пішли вони одного дня до губернатора просити в нього допомоги. А губернатор, хоч і співчував потерпілим, сказав, що нічим не може допомогти, одначе, дав їм срібну монету з державного скарбу, попередивши їх, що зробив це перший і останній раз, бо держава не зобов'язана постійно їм допомагати.

Минуло декілька місяців, і вже прокурори, судді та інша погань почали знову гинути, як мухи, аж один з них, найспритніший, став нарікати, що їм діється кривда, а тому закликав усіх ще раз піти до губернатора, запевняючи, що цим разом виграють справу. Так і сталося. І, коли

прийшли перед лице вельможі, прокурор заявив його величності, що всі ці нещастя є наслідком того, що коваль Нужда тримає в своєму капшуку всіх чортів з пекла. Губернатор звелів привести Нужду і в присутності всіх промовив до нього: — Ах, це ти? Гарно поводишся, старий хитруне, розпустивши на весь світ свої відьмацтва і чари! Залиши мені негайно все так, як воно було, не відкуповлюючись від своїх провин і не мордуючи чортів. Не бачиш, що, коли світ і далі буде таким, яким він є тепер, на ньому не може статися зла, а закони і хвороби, і всі ті, хто з цього живе, а таких багато, потребують, щоб чорти вільно ходили собі по землі? Біжи і в цій хвилині випусти чортів з капшука.

Нужда признав рацію губернаторові, розповів, як воно все це сталося, і пішов додому виконати доручення. Будучи вже надто старим і байдужим до всього на світі, йому неважно було, коли вмирати.

Прийшовши додому, Нужда, ще до випущення чортів, поклав капшук на кевадло, як це мав звичку робити, і востаннє вимолотив їх молотом так, що аж сорочка промокла від поту. — Як випущу вас, будете бешкетувати? — спитав він чортяк, — Ні, ні! — закричали вони зсередини. — Ти випусти нас, а ми присягаємо, що ніколи вже не прийдемо до твоєї хати.

Нужда розшморгнув капшук і дозволив чортам вийти. Вилізла мурашка і побільшувалася доти, доки не стала сатаною. З тіла сатани почали вистрибувати чорти і, збившись до купи, драпонули тими вулицями, якими колись проїздив Господь, аж пилюка закрутилася за ними.

А тепер наближається кінець.

Уже Нужда доживав останніх днів і мав, як і кожний християнин, скласти свої кості, а він же досить їх напосився. Бажаючи зробити це якнайкраще, ліг він у своє лігво і ждав смерті. В своїй убогій хатині відчував таку печаль і знеохоту до всього, що не вставав ні їсти, ні пити. Поволі худнув і чахнув, а згодом лишилися тільки шкура та кості. Покинувши їх червам, Нужда подумав, що йому тепер робити, а будучи недурним, негайно піднявся на небо і після довгої мандрівки постукав у двері раю. Як тільки відчинилися двері, святий Петро пізнав Нужду, а Нужда — святого Петра. Хоч старому хитрунові й небажана була така зустріч, та що ж робити — позичив очей у собаки і попросився до раю. — Гм! — поміркував святий Петро. — Як я був з Господом у тебе в кузні, щоб дати тобі можливість висловити три бажання, казав просити царства небесного, а ти відповів мені: «Мовчи, старий дурню!» Я на тебе за це не гніваюсь, але не можу тепер дати дозволу на вхід до раю, бо ти аж тричі відмовився від нього.

Ключник зачинив двері раю, а Нужда, подумавши, що з двох зол треба вибирати зло менше, попрямував у чистилище з наміром попробувати, чи не вдасться туди дістатись. Але там сказали йому, що в чистилище можуть входити тільки ті душі, що призначені на небо, а тому, що він ніколи вже не досягне такої благодаті, бо, мавши нагоду, не скористав з неї, отже, сюди не мають права його впустити.

Що ж робити — доведеться піти на вічну муку в пекло. І Нужда спустився в пекло, загримав кулаком у двері так,

як колись молотом по кашпуку, примушуючи чортів плати. Йому відчинили, але важко собі й уявити, яка злість узяла його, коли зустрівся лице в лице з самим Лілі.

— Прокляття! — крикнув. — Де не повернись, скрізь тобі знайомі!

А Лілі, пригадавши собі, як його молотили на ковадлі, драпонував, задерши хвіст, і зупинився лише перед сатаною, повідомляючи його, хто в них з візитом.

Чортів ніхто ще не кував у кашпуку, а тому сам цар пекла, пригадавши собі удари молотом, розкричався, як квочка, і звелів добре позачиняти всі двері, щоб не пробрався в пекло подібний хитрун.

Так і лишився Нужда, нікуди не діставшись, бо ні в небі, ні в чистилищі, ні в пеклі не хотіли такого спілника. Кажуть, що з того часу Нужда й Убожество ходять і ходитимуть по світу, бо їх ніде не приймають...

Оповідання тривало, мабуть, з годину, а тимчасом, скінчився нам кип'яток. Отже, ми повставали мовчки та почали лагодитись до сну.

— Убожество! — сказав я, розстилаючи підсідельне покривало, на якому мав спати. — Нужда! — повторив я, кладучи півсть, що мала бути мені подушкою.

І відійшов я з цього світу, але безболісно, бо за хвилину спав уже, як повалена колода.

XXII.

Почуваючи себе достойним тих самих назв, що їх мав старий коваль, я раннім-ранком осідлав одного з трьох своїх коней. Що це для скотаря! Як я тепер житиму в світі? Мене ж ніхто не схоче найняти в такому нужденному стані. Адже гаучо без коня вартий того, щоб його викинути на смітник.

Ранок був повний тиші і спокою. Хоч навколо трави було вдосталь і повинна б ходити худоба, одначе, ми не чули ні дзвоників, ні реву, лише десь-не-десь стиха озивалися пташечки, цяпаючи, наче краплі води з-під крапа.

Сіре і пофалдоване небо, немов пісок на тому морському побережжі, де я мав стільки неприємних пригод, сповіщало бурю. Бурю, що ми її вже відчували по м'якості ременів при возі, поводах і нагайках, напучнявілих більше, ніж індічий сопляк.

Зате, який чудовий відпочинок мали ми цієї ночі і як приємно було відчувати з усіх боків повітря, що наче ласкою огортало тебе...

І знову їхали ми весь час дорогою або інколи навпростець перетинали степ, а коні, що йшли перед нами, насторожували вуха і наслухали.

Після чотиригодинного маршу прибули ми в якийсь новозакладений маєток.

Молоді деревця ледве відростали від землі, а на їх фоні свіжобілений дім з пишною терасою видавався незвичайно великим. У всіх напрямках розбігалися доріжки, обрамовані такими білими каменотесами, як святкова білизна.

Господар маєтку був людиною молодою, добре їздив верхи, а його гарна поведінка з робітниками викликала в нас довір'я до нього.

Він заявив, що має дванадцятьох гнідих лошаків і, якщо ми їх освоїмо, подарує нам двох.

Мій опікун не встиг ще й подумати, як я вже запропонував себе до цієї роботи. А що ж, до лиха! Я ж був повний сил і вірив у себе.

Відбув я вже свої перші проби і, хоч це був тільки дебют молодого освоювача, отряхнув пилюку з сідла, неначеб це було моєю старою звичкою. Кажуть, що, коли приходить крайність, людина втрачає почуття сорому, так було воно й зі мною, коли виявилось, що я менший фахівець, ніж уявляв собі. Але чи був інший вихід, крім віри в сліпе щастя? Так воно й сталося. Мені трапилася нагода, якої я вже давно ждав: адже два лошаки будуть підставою стада гнідих, що про нього не раз я мріяв, а тепер мав можливість здійснити цю мрію — нехай і таким зухвалим способом.

Лишившись на самоті, мій опікун скося подивився на мене і посміхнувся. Я з повною байдужістю прийняв цю посмішку, а, коли він побачив, що освоювання не було для мене жартом, лише конечністю, погодився допомогти мені

в праці, узявши на себе п'ятеро з двадцяти тих дикунів.

Щастя, що так сталося, бо й семеро лошаків завдали мені чимало труда.

Я швидко, наче спросоння, сідлав їх, точно притримуючись порад дон-Сегундо, який увесь час крутився біля мене, то подаючи якусь попрягу, то наглядаючи за роботою, то повчаючи, що і як робити. Коней брали ми по черзі, і, хоч я починав та кінчав, у мене було враження, що виконуємо однакову роботу, звичайно, коли не враховувати, що між одним і другим конем я мав можливість відпочити.

У загоржі, обведений частоколом, нас було четверо. Слідом за нами крутився господар на коні і при кожній нагоді звеселяв нас якимсь дотепом. «Цікаво, що він зробив би, коли б був на нашому місці?» — подумав я.

Ох, як я боявся, коли осідлав першого жеребчика! Мені дрижали литки, і я забував, що й по чому йде, але, на щастя, мій опікун усе це підказував.

Найстарший віком з-поміж тих, що нам допомагали, сидів на приземкуватому конику і закидав аркан на жеребців, яких ми валили на землю, щоб закладати на них оброті належачи. Опісля ми прив'язували їх до стовпа, обвівши повід разів три навколо, і накладали на них упряж. Я не спускав з ока жеребчиків і пильно стежив, чи немає якої недоробленості, що могла б наразити мене на небезпеку. А може, слабо підтягнений підчеревний пас? Ото буде неприємна несподіванка. Всідаючи на котрого-небудь жеребчика, я мусів оберегатись, щоб він не хвицнув або

не вдарив мене передньою ногою, не рвонув несподівано з місця або не впав.

А все це залежить від того, як почати: почнеш добре — піде, як по маслі.

— Старайтесь коней не бити, — сказав господар, — але, якщо котрийсь з них почне вигинати хребет, бийте, доки не втихомириться!

Навіщо мені було бити коней, коли я вперше виступив як освоювач? Я пускаю — хай женеться, це мене не втомляє, зате я викінчу його, коли заверну і потягну за повід так, щоб аж гнуздечка врізалася.

— Ти виграв, — сказав господар.

Я не відповів йому, але відчув, що просто горю від сорому. Однак, я вірив, що выиграю не раз, навіть у трудніших випадках.

Звичайно, гніді стали трохи м'якші, ніж були, незважаючи на те, що мені не везло. Вони вигинали хребти напруго, тобто віддаляючись від мене, але й то вже не дуже полохливо, а мені від цього соромно було і хотілося, щоб котрийсь збунтувався, аж нараз п'ятий задовольнив моє бажання.

Господар сміявся.

Знаючи, що кінь був одним з тих, якими мали заплатити мені за роботу, в мене з'явилося підозріння: якщо він не має якого-небудь дефекту або не є страшним дикуном, то чому ж тоді хочуть позбутися його, коли він найгарніший на вигляд?

Щоб не показати себе дурнем, я сказав голосно до помічника, що сидів на барому коні:

— Оце якраз коник, щоб випробувати мандрівних освоювачів, що?

Землячок не відповів, лише спустив голову, а господар не переставав сміятись. Що ж, хочете, щоб я показав, що вмію?... Добре, покажу! Однак, я не показав нічого більше, крім хитрої гри, бо коник мав бути мій, а тому не хотілося надто мордувати його.

Жеребчик дався осідлатись і навіть не дуже боявся лоскоту. Він аж пищав, як я його взяв у роботу.

Усі дивилися на це з побожністю.

Коли вивели його насередину і тягнули за вуха, я в тому часі скинув чоботи, щоб босими ногами міцніше триматися в стременах, і зав'язав хустиною голову, щоб волосся не спадало на очі.

Ударивши жеребчика по ногах, я відчув під собою, що йому хребет вигнувся, як бочка, отже, охопивши коня з усієї сили коліними і тримаючись твердо на ньому, сказав я спокійно, без чванства і самохвальби:

— Ану, відв'яжіть його.

Господар за мною значуще посміхався, однак, це мене не виводило з рівноваги. На мить промайнула в мене думка мазнути коня нагайкою по морді, проте, я цього не зробив, бо побоявся, що не стримаю його. Найкраще буде вивчити спочатку хиби коня. На щастя, в справу вмішався мій опікун.

— Тримайся! — крикнув він і закинув жеребчикові мотузку на ноги так, що вона кількакратно обкрутилася і неначе спутала його.

Жеребчик стрибнув, замахав ногами в повітрі, двічі виг-

нув хребет і рвонувся головою до мотузки, що тримала його за ноги. Я хотів рушити, але кінь, станувши раптом на диби, притиснув мені зап'яток, що й примусило мене лишитись на місці. Прицьому я дещо втратив, а саме — мене боліла нога, та, на жаль, дещо й виграв, бо призначений мені коник не зміг не лише скинути мене з хребта, а й поворухнути.

Мій найкращий виграш був у тому, що дон-Сегундо помітив, як треба підходити до жеребчика. Я це зрозумів з його слів:

— Нехай не скортить тебе вперіщити його нагайкою.

І він удруге хльоснув мотузкою гнідого по ногах, аж той підскочив. Гра ставала щераз твердішою, бо, на доручення опікуна, я вдарив жеребчика нагайкою по морді і, коли він почав вигинати хребет, як і раніше, повторяв я удари по голові, не даючи йому опам'ятатись. Уже в бігу дон-Сегундо ще раз закинув жеребчикові мотузку на ноги, щоб відучити його вигинати хребет. Тимчасом я, запалившись, збільшив дозу нагайок, аж клапті сипались, щоб, таким чином, приборкати дикуна. Я тримався на конячому хребті так, що аж упрів, та, незважаючи на це, почав дубасити гнідого в такт, повторяючи наче приспів господареві слова:

— Як хвищає, бий, бий, бий!...

Я виїхав на манеж і шалено гнався довкола, стискаючи ногами кнзя з усієї сили, щоб не впасти.

Оволодівши коником від самого початку, я старався панувати над ним до кінця. За поводи не міг уже триматися, бо дикун так шарпав головою, що діставав мордою аж до

стрепен. Але, б'ючи коня нагайкою в такт, я знайшов саме в цьому рівновагу і не втратив її, доки не під'їхав до самих воріт загорожі, де одним потягненням за поводи примусив гнідого присісти на задніх. Тоді зняв з нього збрую.

Господар під'їхав до мене на своєму коні. З великим задоволенням помітив я, що він уже не посміхався, лише повів замислено рукою по вусах.

Він звернувся до мене тоном, повним похвали:

— Доброго опікуна маєш, хлопче!

— Що ж, — відповів я, — не маючи ще власної сили, мушу спиратися на когось.

— Я не тому, що тобі бракує сили, — продовжував господар, — але та людина, — показав на дон-Сегундо, — здається, не така собі звичайна.

Ми мовчки закінчили дальшу роботу. Останній з неосвоєних жеребчиків трохи шарпався, але після праці, яку я вже був виконав, він видавався мені іграшкою.

Прив'язавши міцними поводками дванадцять жеребчиків до конов'язів, ми подалися в двір.

Освоювач, після виконання своїх обов'язків, має відпочинок, дякувати Богу, отже, хоч робітники були ще в полі, а годинник показував лише десяту ранку, ми мали право пити мате або направляти нагайки й упряж у двірському будинку, і ніхто нами вже не розпоряджався.

З уваги на те, що мені спух зап'яток і весь час болів, бо його притиснув кінь, я пішов до криниці, що була поблизу кухні, витягнув відро води і, роззувшись, поливав з горнятка ударене місце.

Коли втихомирився біль, а по тілу розплилася втома,

я почував себе так добре, що ні про що не хотів думати, лише отак сидіти і поливати ногу.

Мій зір спочив на великій повітці, побіг по стежечці, що вела від повітки до криниці, потім дивився я на кошари, що були трохи віддалік, на тріпотіння листочків на молодих касуаринах⁵⁹), від яких починався вже гайок, на пару пташечок-чорноголовців, що прилетіли напиться води в калюжці біля криниці...

Чоловік, що допомагав нам сьогодні вранці при освоєванні, закидаючи аркан на жеребчиків, надійшов стежкою від повітки і зупинився напроти мене.

— Маю для вас роботу, — сказав він.

— Яку?

— Ви ж спеціаліст.

— Я спеціаліст?

— Егеж, освоювач коней.

— Ні, сеньйор. Я скотар. Освоюванням займаюся бряди-годи, при нагоді, щоб заробити деяку копійку...

— А ви бажали б лишитися тут освоювачем? Мене саме господар прислав, щоб запропонувати вам цю працю. Я вже старий і відпрацював своє — цілих тридцять років займався освоюванням. Сюди наводяться інколи освоювачі, зроблять своє діло і відходять. Дотепер господар ще ні одному з них не пропонував лишитись тут.

Я встав, і ми подалися до повітки. Він усе намовляв мене, але мені здавалося неможливим жити без мого опікуна.

⁵⁹) касуарин — широколисте, тверде дерево.

— Роботу маєте тільки для мене?

— Тільки для вас.

Під навісом повітки я взявся розвішувати частини сидла, щоб просохли. Дон-Сегундо був відсутній. За хвилину надійшов господар і, дивлячись на чоловіка, що розмовляв зі мною, спитав:

— Ну, як?

— Ще не дав відповіді. Я йому все пояснив.

— Як тебе звати? — спитав мене господар.

— Я й сам хотів би це знати, сеньйор.

— І не знаєш навіть, звідки ти?

— Звідти, звідки й цей підсідельник, — сказав я, немов про себе.

— Не скажеш, як і батьки твої називаються?

— Батьки? Я — дитина суворої долі і тільки. Не можу я похвалитись ні жодним походженням. У моїх рідних околицях дехто називає мене «безбатченком».

Господар смикнув себе за вус, потім глянув на мене всторч. Ніхто і ніколи так уважно на мене ще не дивився.

— Тим більше, — сказав він, — тобі треба лишитися в мене.

— Я вам дуже зобов'язаний, сеньйор, але я дав собі обіт, який мушу виконати. Пробачте мені... Я вам вельми вдячний...

Почувши це, господар віддалився.

Ми посідали собі з освоювачем коней під навісом повітки.

Здається, що сьогоднішній день був спеціально призна-

чений для дебат, бо мій товариш по фаху, ударивши замислено нагайкою по землі, сказав по павзі:

— Послухайте, юначе. Я не хочу втручатися у ваші особисті справи, хочу тільки сказати: не відкидайте цієї пропозиції, не обміркувавши її. Господар ставить тверді вимоги щодо праці, але й потрапить бути дуже добрим. Не одну людину витягнув він з нужди, давши роботу при конях чи стадах овець... Я й сам налєжу до тих. Правда, напрацювався я досить, зате забезпечив він мені спокійну старість, не забувши й про дітей моїх. Дон-Хуан інколи буває дуже шляхетний. Він уміє людину прийняти з широко відкритими руками і, де треба, не пошкодує гроша.

— Знаєте, дон, — відповів я, тримаючи недокурок у зубах, — я не хочу нікого зневажити і розумію, що значить добра воля. Але ви бачите того чоловіка? — показав я на дон--Сегундо, що йшов саме від кошари, наче повільно плив у своїй чирипі, такий рідний мені, у маленькому брилі і з мотузками, згорнутими в кільце. — Отже, цей чоловік має також довгу руку... О, хай Бог мене береже! Вона ще довша, коли добуває ніж... Уміє він відкрити обійми дуже широко, так як і ваш господар, а в них ви знайдете не гроші, сеньйор, лише все те, що потрібне для життя.

Освоювач коней устав, поплескав мене долонсю по плечах і відійшов мовчки, а я лишився з розбитими думками.

І чого, до чортового батька, до мене причепилися? Чому хочуть, щоб я лишився в цьому маєтку? Плескають мене по плечах та оглядають від ніг до голови.

XXIII.

Правду сказавши, жеребчик, що був призначений для мене, завдав мені багато труда, а ще коли взяти до уваги мою опухлу ногу, то справа взагалі йшла не зовсім блискуче. Однак, задоволення, що я його відчував, вийшовши переможцем з проби, якій піддав мене господар, а також бажання успішно закінчити освоювання — усе це підбадьорювало мене.

Здається, і це мені не один каже, що я, піповши на ризик, досягнув тим багато, чого, скажімо, не могли досягнути навіть добрі освоювачі. Тим не хочу я сказати, що в мене було забагато амбіції або жадоби похвал (у кого, зрештою, цього немає?), але діло перемоги — велике і споконвічне покликання гаучо — наповняло мене зухвальством і силою, в яку я твердо вірив.

Яке велике бажання володіти мусить мати людина, коли вона, щоб насолоджуватись ним хоч хвилину, витрачає довгі години на безупинну боротьбу за володіння! Вийти непереможеним із хитрої боротьби та загнуждати власні сумніви і страх силою волі, на це потрібно чимало годин напруженої праці. Крім моменту блискучої їзди, саме освоювання коней полягає в тому, щоб дуже терпеливо при-

боркувати їх, не дати їм змоги повторяти старі хиби та виправляти ті, що є впливом їхнього інстинкту.

Я був майже знаряддям у руках свого опікуна, який керував кожним моїм рухом. Зрештою, я й не заперечую, що був знаряддям та витримував тяжкі біги лошаків, їх раптові присіди, тверду невгнутість їхніх дурних карків, їхні хвицання, намагання скинути оброть, їх страшенну полехливість при всіданні та здійсненні сідла, їх несподіваний бунт, що був наслідком сполаху і кінчався вигинами хребта або скоком.

І мені здавалося, що я все це виконував, немов у сні. Мене переслідували тверді думки, наче який обов'язок. Я вичував їх у голосі свого опікуна. Ті наказові фрази були втіленням дрібних дій, що я їх виконував, викрикуючи й собі. Доходило до того, що навіть у годинах відпочинку мені гуло в голові від тих повчань, неначе у величезному осинному кублі. Я відчував свою пасивність, і це мене драгувало, а найгірше було те, що дон-Сегундо обмежував мою свободу рухів. — Не журися, — казав, — прийде ще час, усьому навчишся.

Коли вже коні були трохи приборкані, ми пускалися навскач і доїжджали аж до шинку, що був віддалений на півтори милі від маєтку та лежав при дорозі над потічком.

У цій оселі, між іншим, я знайшов собі приятеля. Це був Антенор Барраган, високий і худорлявий хлопець, що відзначався незвичайним спритом і силою. Славився він на всю околицю як непереможний змагун на палиці, чим при кожній нагоді хвастався. В роботі не перебирав. Його

можна було бачити з вилами, то на мавпоподібному коні, то на власних таки ногах при роботі в кошарі. Він легко перескакував через будь-яку худобину і підіймав рукою кожний тягар. Його смагляве обличчя, делікатне й веселе, з'єднувало йому симпатії при першій зустрічі, а його доброта — справжню приязнь. Однак, інколи мав звичку відчуратися своїх товаришів, що вони відчували наче удар. Він просив мене розповісти йому про мої пригоди, що я їх мав під час моєї волокити, бо вони йому дуже подобались, а сам розказав мені про свої провини, які ніколи не були впливом його поганих намірів. Наприклад, йому подобалося всунутися в якусь халепу, щоб випробувати самого себе. За декілька днів ми вже були на «ти» і вважали себе братами. Бідний Антенор! Де він може бути пер?

Коли ми закінчили освоювання жеребчиків та загнуждали подарованих нам лошаків і вийшли з двірської контори, маючи в полі свіжу копійку, а потім попрощалися з господарем і робітниками, була якраз неділя. За старою звичкою, а також щоб виконати свій обов'язок чемності, ми поїхали до шинку над потічком. Там було чимало народу. На площі ігрищ аж кишіло, а в шинку не бракувало гостей.

Дехто з наших знайомих підходив до нас і вітався. Мій опікун вибачився і відійшов на хвилину, щоб побачитись із своїм приятелем — шинкарем. Прицьому мушу сказати, що шинкар мав звичку приймати нас не в шинку, а завжди запрошував зайти вузькими дверима всередину, виявляючи тим особливу увагу до нас.

Один із селян попередив нас, що сьогодні нерозважно було б поводитись так, як завжди, бо шинкар уже папід-питку і може бути небезпечний. Хоч і інші висловлювали подібну думку, одначе, дон-Сегундо на це не зважав і, зсипаючись на дружні взаємовідносини з шинкарем, постукав у вузьенькі двері. Я йшов за ним. Якийсь хлопчина, подивившись на нас здивовано, що ми такі смільчаки, сказав:

— Я покличу тата.

Появився «тато» з обличчям, як на страшному суді, не відповівши навіть на привітання.

— Ви чого тут хочете? — спитав бичачим голосом.

Дон-Сегундо підійшов до тієї потвори і, дивлячись їй у блискучі заплакані очі, промовив жартома:

— Я хотів би чарку каньї.

Шинкар з лобом, як буфер, кинув образливо:

— Якої? Тієї, що п'ють люди?

Дон-Сегундо подивився на мене з усмішкою, потім підійшов до забіяки так близько, що майже торкався грудьми до його грудей, і, посміхаючись, поправив його:

— Ні, ні, дайте мені тієї, що п'єте ви.

Цього було досить. П'яний шинкар утихомирився і налив нам по чарці. Дон-Сегундо ввічливо звернувся:

— Ви також питимете з нами.

Не надумуючись довго, ми хильцем випили свої каньї, побажавши собі щастя в майбутньому.

Виходячи до людей, мій спікун сказав:

— Нещасна його жінка. Тепер він її напевне наб'є.

Однією з перших осіб, що я їх побачив при виході, був Антенор. Він запросив мене на чарку. Ми підійшли до

прилазка. Й почав саме оповідати йому про пригоду, яку тільки що мав мій опікун з шинкарем, аж тут наблизився до нас якийсь незнайомий, подав нам руку і почав голосно говорити до всіх присутніх. Йому було років п'ятдесят, одягнений по-гаучовськи, при поясі довгий кинджал із срібною ручкою і таким же наконечником на піхвах. На плечах мав бордове пончо, а по заболочених юхтових чоботях, просяклих кінським потом, та по його зовнішньому вигляді й ході було видно, що прибув здалека.

Він був у доброму настрої і наче жартом звернувся до присутніх, а за хвилину став центром загальної уваги.

Нараз почав він говорити з Антенором, немов із знайомим, пत्याкаючи на його легкість і сприт у змаганні на палиці. Спочатку ніхто не розумів, чому він так хвалить хлопця, доки не виявив свого наміру, сказавши:

— Я запитую сам себе, чи не захолене хлопцеві кров у жилах, коли побачить перед собою ножаку.

А ми всі запитали себе в душі про те саме і подивилися на Антенора. Він зблід і понурив голову. Було підозріння, що він боїться.

— Я також вірив у свою молодість, — продовжував чоловік з сивими вусами. — І дивіться! — додав на закінчення. — Я ще й тепер вірю в свої сили та можу показати це юнакові, де йому подобається.

Ми весь час мали пригнітаюче враження, що Антенор боїться, він тимчасом п'двів голову й сказав:

— Сеньйор, я людина спокійна, і, якщо вмію битися на палиці, це лише для розваги, а не на те, щоб з ким-небудь задиратися або ставати до бійки.

— Послухайте його! — глумливо засміявся задирака.
— Яке невинне голубенятко! — і звертаючись до присутніх, сказав: — Я не маю наміру калічити його, а тільки отак пустимо собі трохи крові, щоб переконатись, у кого кращий зір. О, невже його раптом запоморочило?

— Дозвольте мені ? — несподівано вмішався мій опікун.

— Будь ласка, — погодився прибулий.

Ден-Сегундо звернувся до Антенора:

— Бачиш, хлопче... — сказав він, як тимчасом усі, а я найбільше, здивовано дивилися на нього. — Бачиш, хлопче, той пан, уже аж утомився, так чемно запрошує тебе на змагання, а ти не хочеш скористати з нагоди, щоб трохи розважитись.

Цікаво, що на це скаже землячок-задирака?

Він хвилинку помовчав, а потім, передбачаючи можливість бійки, споважнів і почав філософствувати:

— Розважатись — значить, думати по-півнячому і піти на такий жарт, коли один вірить, що він буде зверху.

Ми зрозуміли, що під цією самохвальбою гаучо-задираки крився відступ.

А цікаво, що скаже Антенор?

Антенор раптом підвівся, глянув на прибулого, і ми переконались, що він знав, про що й про кого йшлося.

— Я ще дитиною був, — сказав він нахмурено, — як знав одну сучинну, що накидався на кожну палицю. В околиці всі знали її за таку, «яку слід провчити».

Скипівши люттю, прибулий хотів накинутись на хлопця,

але йому заступили дорогу, а блідий і сердитий Антенор сказав:

— Ходімо надвір — там більше місця, — і вийшов.

Ми подалися вслід за ними. Прибулий відченив остроги і поклав біля дверей, намотав пончо на ліву руку і повільно добув кинджал. Неначе забувши про те, що перед хвилиною сказав, він звернувся бундючно до присутніх:

— А тепер побачите, як шмаркачеві, що ображає інших, буде порізане рило.

У подвір'ї шинку стояв віз. Антенор оберся плечима об одно з великих коліс і ждав. Задирака підступив до нього і, будучи певний, що грається з хлопчиною, замахнувся йому в лице френзлями свого пончо. Антенор зробив ледвепомітний рух, і пончо до нього навіть не доторкнулося. Той рух був такий точний, що просто аж дивно: ні на палець більше, ні на палець менше, а якраз скільки було потрібно. Гадаю, що ми всі водночас подумали: «Бідний ти, діду, за свою бундючність гірко заплатиш!» Він кинувся на хлопця. Твердо стояв Антенор з кухонним ножем проти кинджала і не мав навіть пончо, щоб обмотати ліву руку. Захищався від нападу лише спритними рухами тіла. Раптом стрибнув, махнув озброєною рукою і досягнув противника, різнувши його від усів аж до вуха. Після цього Антенор подався назад, уважаючи бійку закінченою. Дехто з глядачів хотів і собі вмішатись.

— Не втручайтесь! — крикнув задирака. — Один з нас мусить тут лишитись!

Антенор уже не підходив до воза, звідки було вигідно боронитись. Розставивши ноги і напружившись, він був го-

товий з люттю закінчити бійку, яку почав проти своєї волі.

Не довелося довго ждати. Один стрибок — і ми побачили, як він підняв задираку на весь свій ріст і гримнув плечима об землю, наче якою ганчіркою.

Бійка скінчилася. Ми підняли старого і посадили на землі, обперши плечима об стіну шинку. Йому з грудей струмками пустилася кров.

Ми обступили його півколом і ждали, що з ним станеться. Підкрадалася неминуха смерть. Вона вселялася в нього за кожним його віддихом, щоб обірвати життя, вигнати його з тіла разом із струмочками крові і видихами внутрішньої теплоти, а ми стояли пригноблені й дивились. Нараз почалися спазми. Умираючий, відчувши свій близький кінець, устиг прошепотіти:

— Тепер прийде поліція по того хлопця... Будьте свідками, що спровокував його я...

Тимчасом Антенор, ускочивши на коня, погнався в безвість.

Стікши зовсім кров'ю, умираючий починав дубіти. Якийсь селянин сказав сердито:

— Свинство!... Чванимося, що ми християни, а на ділі, як собаки!... Так! Як собаки!

Інший, більш зрівноважений і вдумливий, розумував:

— Нас убиває наша гордість, приятелю. Коли нам хтось наносить образу, найкраще ми зробили б, якби назвали себе звичайним Іваном. Але в нас є гордість, що збуджує бажання піднести голос, а за одним словом іде друге, і врешті не лишається ніщо інше, як ухопити ніж.

— Так, сеньйор! Як собаки! І дуже радіємо, що називаємось християнами...

— Я, — сказав мій опікун, — мав дуже багато подібних перепалок з людьми, що були поганими або вважалися за поганих, однак, ніколи мене не порізали... ані я нікому не заподіяв смерті, бо не бачив у цьому потреби. У даному випадку нещасний хлопчина не винний. Але, згідно з добрим звичаєм, боротьба, незважаючи на провокацію померлого, мусіла закінчитися за першим ударом ножа.

— І за жінок б'ються, сеньйор, — продовжував інший. — За одну жінку, яку я знав і яка була наче та сучина, що про неї згадував хлопець... Але то вже минуло чимало років. Зрештою, чого ви хочете? Таке вже призначення людини, а той чоловік дав собі обіт, отже, виконав його...

Померлий лежав собі збоку з відкритими очима, уже нікому непотрібний. На нього накинули якесь старе покривало, щоб не обсідали мухи.

Надвечір з'явилась поліція з лікарем, який підійшов до небіжчика та відкрив його перед нами і тими двома шабляноносцями, що прибули з ним.

Оглянувши його, лікар сказав декілька слів, які збереглися в моїй пам'яті і кабалістичне значення яких я зрозумів тільки по багатьох роках:

— Ну, й різ! Як я був практикантом, мав трохи сили. Я півгодини потів, щоб ось-так розпанахати трупові груди.

Поганий шинкар навіть не вийшов.

Люди заходилися прилагоджувати які-небудь примітивні засоби для відвезення трупа додому, а ми попрощалися й від'їхали.

XXIV.

Багато різних думок викликала в мене та брутальна подія, якої я був свідком. Щоб така спокійна й весела людина, як Антенор, була примушена стати до бійки, а потім убити противника — це було для мене справді чимсь жахливим. Отже, як видно, людина зовсім не є володарем навіть своєї власної особи? Адже дуже легко може прийти до несподіваної сутички, неначе вже наперед виписаної на твоєму віку, і ти вбиваєш людину. Запитаймо тоді себе: чи ми є такими, якими себе уявляємо, чи на життєвому шляху приймаємо лише різні події у формі показників, що виявляють нас самих?

Передумував я в своїх думках життя своє, мого опікуна і всіх тих, кого я знав. Складалося в мене враження, що один лише дон-Сегундо стоїть поза цим фатальним законом, який нас залюбки б'є, примушуючи танцювати під своєю власною сопілку. А що сталося б зі мною, якби мені, скажімо, замість різнути Нуму по лобі, пощастило було відтяти йому голову? Або наколи б Паула відповіла була любов'ю на мою любов? А якби я колись не проходив був випадково через те саме схрещення ву-

лиць у моєму містечку, кудю проїздив дон-Сегундо, і то в тому самому часі?

Доле, доле! Нічого більше нам не лишається, як тільки дивитися тобі прямо в лице і приймати тебе гарною чи гидкою, тобто такою, якою ти бажаєш до нас прийти!

На щастя, в скотарському житті є можливість губитися в таких страшних думках. Необхідність постійної боротьби не дає змоги скотареві зупинитися на півдороги. Він завжди йде вперед, а падає тільки тоді, коли вже не має найменшої можливості стати лице в лице з життям. Якщо заламається із-за якогось тимчасового неуспіху, він мусить тоді випити повну чашу, що його вабить, а якій наймення: Смерть. Він завжди повинен мати глибоку віру в самого себе, бо степ — це шлях без вороття для кволих. Закон бо сильного полягає в тому, щоб виконати те, що задумав, а, якщо не можеш, краще й не задумуй.

Саме через ту глибоку віру в себе мій опікун потрапив зберегти душевну рівновагу навіть у найгірших випадках. Уже наперед передбачаючи якусь невдачу, він не подавав і вигляду, а лише розумно посміхався перед будь-якими труднощами.

«Нижче землі не впаду», — має звичку приказувати освоювач коней тоді, коли відповідає на жарти тим, хто віщує йому неуспіх. Під цим треба розуміти, що все має свої межі, а сила, врешті-решт, і виявляється в тому, щоб її не болячись. «Від смерті не втечеш, а смерть мене не лякає, і я не піду проти неї», — здавалося, такої думки був мій опікун.

У випадках, коли інші йшли в обійми смерті, він з них

уже вертався. Біль для нього, як я вже не раз переконався, був неначе його щоденним хлібом, і він мовчки терпів його, а обурювався лише тоді, коли не міг володіти якоюсь частиною тіла в наслідок поранення або удару. «Падло», як він звичайно називав своє тіло, не повинно відмовлятися від тієї ролі, яку на нього накладається.

Одначе, всі ці мої думки базувалися на здогадах. Але дон-Сегундо таки справді був зовсім байдужий до всіх подій і висловлювався про них з іронією.

Хто йому дорівняє! А я відчував на собі все, неначе та ніжна водичка, що пливе по схилі, відчуваючи і подмухи вітру, і промені сонця, і навіть листочок плакливої верби, що вона його несе на своєму хребті. А втім я мав ще й свої примхи та сантименти, що часто сколихували мою душу.

Ідучи за ниткою подій, мушу сказати, що ми тиждень були без жодної роботи, а наприкінці тижня найнялися звичайними робітниками при стаді, що складалося з п'ятисот голів молодняка, що його один землевласник зганяв у загорожі. Згідно з інформаціями, одержаними від місцевих людей, наш перегін мав тривати дванадцять днів, звичайно, при чудовій погоді і доброму стані худоби.

Із стадом ми вийшли надвечір одного дуже гарячого дня, що запевідав бурю. Лише від самого сідлання коней ми спотіли, а в степу кожна билинка тільки й ждала дощу, що спочатку мав її напоїти, а потім зробити зеленим пасовищем.

Уже перед виходом двома нападами злива вдарила нас збоку, і хоч вона дуже коротко тривала, на дорогах, у ко-

шарах і дворах розбухла земля і покрилася наче прищами. Одначе, це був тільки початок — справжня буря нас ще ждала, причаївшись у хмарах, що повисли на півдні. Освіжившись добре після першого дощу, ми прилагодилися до жорстокої подорожі.

Після вечері вже смеркало, деякий час панувала страшна духота, а потім повіяв сильний вітер. За хвилину в хмарах над південним обрієм почало клекотіти. Худоба йшла нервово й налякано. Коні тривожно іржали, і ми самі відчували якусь тривогу в повітрі. Чудова ніч, щоб розгубити худобу! За кожною блискавкою перед нами відкривався у відблисках блідего світла байдужий степ, по якому неспокійно йшла наша худоба, оточена скотарями. З хвилини на хвилину щось неформне і темне мало навалитися згори просто на нас. Під удари блискавок ми на мить бачили перед собою ясноосвітлені предмети, яскраво опромінені молодняк, рябі корови були наче посріблені, а жовті плями на перістих нам прямо кидалися в очі. Після кожної блискавки ми поринали в темряву, і тільки на коротку мить ще перед нашими очима стояла світляна смужка. І так від блискавки до блискавки. Вітер на хвилину втих. А на небі стояли великі калюжі і пливли цілі сріблясті ріки на фоні чорної плоскзрівні. Крім того, ми бачили, як надходили з розгоном довгі волокна сірих хмар, що втратили свій напрям, наче старі шкапи під час пожежі в степу.

Наглядач наказав нам пильно стерегти худобу, бо вона крутилася з переполоху й не йшла в своєму напрямі.

Раптом з сухим тріскотом ударив грім, що, здавалося,

розколов самих нас. Знову війнув вітер і то наче з-під землі.

Стадо роздвоїлося в носку, немов камінь-пісковик, що колеться в воді. Ми пригадали собі, що мали проходити серединою якогось глибокого яру, і, передбачаючи небезпеку для худоби: могла падати, ламати ноги, топитися в глибині рову, — кинулися верхи хто куди, щоб тільки цьому запобігти. Я гнався навання. Кінці хустки, якою була підв'язана шия, смагали мене по лиці, криси бриля спадали мені на очі, а вітер ставив такий опір, що я не міг нагайкою підганяти коня, але він і сам біг у тому напрямі, в якому йшла худоба.

Переді мною щось бовваніло. У мене промайнула думка, що це була якась заблукана підвода, що під впливом вітру збилася з дороги. Чоловіки на тому возі чи жінки? Хай Бог береже їх від страху!

Я тимчасом спішив, щоб персами свого коня навалилися на збиту масу корів.

Дощ лив, як з відра. Зате втих трохи вітер. Я почув крик когось з моїх товаришів і поїхав престо на нього. Ми вдвох почали змагатися з худобою, перешкоджаючи їй накидатися одній на одну і падати на дно яру. Мій кінь поковзнувся на задні ноги, і я полетів, полетів, як худяк у пекло, не знаючи, що зі мною діється. Тимчасом кінь знайшов утрачену рівновагу і, на щастя, не драпонував мені назад. Розглянувшись, я помітив, що кінь, устаючи, потовк копитами якесь теля, що лежало на землі. Не можливо було його стримати — страх гнав його вперед. Він упав на правий бік, притиснувши мені трохи ногу до якоїсь груди.

Утомлено підводився на ноги, але падав знову, ковзаючись на задку. Підпирався мордою. З великою натугою намагався видряпатись наверх і, врешті-решт, таки видряпався.

Тимчасом буря пролетіла, як сокіл над курником.

Тепер ми вже сяк-так могли бачити в темряві один одного і після великих зусиль позганяти телят, що були розбіглися. Я розповів наглядачеві про свою пригоду в яру. Якщо я переїхав там теля, то з цього виходило, що туди впало не одно і не може влізти. Так воно й було. І ми всі, за винятком тих, що лишилися при стаді, кинулися в яр та почали арканами й руками витягати телят. По грязюці, розквашеній ногами худоби, наші коні поволі ступали, шукаючи відповідного оперття для своїх копит. А, падаючи чи перевертаючись на хребет, кінь мусів уміти впору відповідно розставити ноги, бо найменша похібка при цьому може спричинити злам якоїсь кості, що ламається, як суха ломачка в мішку.

Ми виїхали з яру заболочені по вуха. На дні серед густої темряви здихало п'ять штук худоби.

Перед тим, як почати свій дальший марш, ми вислали гінця в найближче містечко, з метою знайти там м'ясника і продати йому за будь-що покалічену худобу. Той самий гонець мав уже з містечка вислати когось до господаря стада, щоб повідомити його про випадок. А тому що маєток лежав близько містечка, господар довідався про все дуже скоро.

Худоба, наполохана бурею, була така роз'юшена, що це прумушувало нас щохвилини об'їздити її навколо. А ніч

і далі була душна й тяжка. Нічого не допомгла ні злива, ні блискавки, ні вітрові крутежі.

З настанням сірого ранку і після того, як наглядач перерахував худобу, ми вирушили в дальшу дорогу, окутані випарами, що підіймалися над степом. Ішли ми круглий день, а зупинялися лише на сніданок, обід і підвечірок. Прибиті першою невдачею, ми всі їхали похнюплені, а тому що худоба ще весь час бунтувалася, довелося гнати її без відпочинку, щоб трохи втихомирилась.

Ми зробили ще один об'їзд стада.

Крім загальних турбот, я мав ще й свої власні, бо сам без будь-чийої допомоги вів трое освсєних коней: Карого, Вінчуку і Гваскїту, залишки мого колишнього табуну, а також двох лошаків, яких одержав у заплату за освоєння гнідих. На першого з них я зовсім не міг розраховувати, щождо другого, то він мусів би пройти перше муштру, але не знаю, чи він її витримав би.

Третій день перегону стада приніс нам приємну прохолоду. Але вранці ми натомились таки добре, бо, проходячи через відкритий степ, нам розбіглася худоба.

Разом із стадом ми гнали також поганий елемент — яких тридцять диких бугаїв, що поголовно билися й ревли, як забіяки на празнику. Рижий грубоногий бугай був найгірший. Він уже не раз зчіплювався з сивим, що аж ми мусіли розводити їх 'за кільця в носах. Рижий не вмів коритись і одного разу, роз'юшившись та запінившись, накинувся на нас.

Використовуючи нагоду, що розбіглась худоба, бугаї зчинили страшний бій. Ми розганяли їх, як мух, не даючи

збігатись на одному місці. В часі, як грубоногий зігнув карк своєму противникові і вдарив на нього з усієї сили, на нещастя, проїздив повз них один наймит наймення Деметеріо. Сивий вигнувся, мов гадюка, і втягнув живіт, а рижий, надувшись, ударив рогами Деметріового коня. І хоч він мав з правого боку лише кусок грубезного зламаного рога, однак, пробив коневі черево так, що аж кишки випустив. На того роз'юшеного гада закинули аркан і в'двели геть. Ми тимчасом, немов ті каранчо, злетілися до скаліченого коня, якого Деметеріо мусів дорізати, а ми в одну мить облупили шкуру: я на чоботи, інші на нагайки.

Надвечір ми проходили якимись дорогами, але так нещасливо, що довелося стадо розділити на дві групи, а це примусило нас об'їздити його аж тричі. І ми починали таки добре втомлятись. Але я вже не падав духом так, як колись, коли ще був у степу новакон, бо знав, що людина легше переносить на собі втому, коли загартує своє тіло, а ще більше стає відпорною, коли загартує свою волю. Спочатку тіло втомляється, потім деревеніє і виконує ті функції, які йому воля диктує. Опісля з'являються тривожні думки: чи скоро дійдемо до означеного місця, чи взагалі не дійдемо? А ще згодом думки й дії сплітаються в щось невидиме, що твердо йде перед тобою, увесь час притягаючи твою увагу. І врешті втрачається всяку фізичну здібність, і ти починаєш виконувати тільки те, що тобі хтось владно наказує: вперед, завжди вперед! І людина, властиво, цим і задля цього живе, бо в ній усе заникає, крім її незламної волі. Кінець-кінцем, завжди в таких випадках досягається перемогу (хоч зі мною ні-

коли таке не трапилося), і то переважно, коли така перемена є вже для людини байдужа. А тіло западає в стан спочинку, бо від нього відділяється воля.

Ми йшли ще шість днів на холоді й дощі, об'їжджаючи майже щоночі наше дике стадо. Проходили крізь болота і багна, томилися й виснажувались нервово. Мій запасний коник примусив мене одного дня увесь час воювати з ним, бо, ведений на аркані, він намагався використати кожну найменшу мою неувагу, щоб зірватися. Але я не спускав його та окладав нагайкою доти, доки він не втомився. А що, я мав з ним панькатись? Гов-гов, братіку! Від мене ж ніхто не вимагав поводитись з ним чемно.

Прибули ми на місце постою, немов ті індіани: обідрані, вимазані грязюкою, мовчазні. Деметеріо, найбільший і найсильніший чоловіча з-поміж усіх стадників, був прямо розбитий утомою. Чи міг хто присягнути, що він почував себе краще?

Врешті прибули ми в одне місце, де був забезпечений нам відпочинок. Було це якесь обгороджене пасовище, на яке можна було пустити худобу, не боячись, що перозбігається. Крім того, тут стояв шалаш, де ми могли в затишку переночувати.

Ще далеко було до смерку, як ми сюди прибули. Пустивши худобу на пасовище, ми швиденько поїхали до шалаша. Деметеріо їхав попереду. Коли під'їхав до конов'язя, йому раптом сполохався кінь. Чоловіча гепнув на землю, як лантух, і не пробував ні встати, ні поворухнутись. Падаючи, він ударився головою. Невже скрутив в'язи? Ні.

Бо, коли ми підійшли ближче, побачили, що він спокійно віддихав. Дон-Сегундо засміявся:

— Він дуже втомлений. Заснув, дякуючи тому, що вда-
рився...

Ми розсідали Деметеріового коня, розіслали на землі підсідельники і поклали його на них. Він лежав там, не здаючи собі навіть справи з того, що сон ухопив його зрадливо, і, дякуючи лише ударові, відчув, що дати відпругу тілу та не хотіти нічого на світі — це щось чудове.

А ми тимчасом пили мате. Були певні, що сьогодні матимемо спокійну ніч, а тому в нас з'явився веселий настрій і охота до жартів.

Напоївши й скупавши коней, ми заходилися впорядковувати нашу робочу одежу. Дехто направляв порваний аркан, інший пришивав поводи, а ще інший складав підсідельники або оглядав оброти. І спокійно ждали, як до нас повільно наближалася ніч, наче тиха велич, в яку ми мали солодко попливти, немов та річка, що безтурботно тече своїм руслом удалечінь — у забуття.

XXV.

Встали ми досить пізно — саме сходило сонце. Деметерію спав цілих дванадцять годин, а ми — тільки вісім. Цього вистарчало нам, щоб відпочити, і, хоч ми нерадо вставали, однак, попивши мате, почували себе зовсім здібними до дальшої мандрівки.

Мої труднощі, як я це, зрештою, передбачав, збільшувалися. Троє моїх коней було незвичайно втомлених, а запасний просто розбитий учорашньою муштрою. Він уже не бунтувався. І що його робити? Просити наглядача, щоб розрахувався зі мною, не доплативши за невідроблені дні, було б великим соромом. Мій опікун міг би позичити мені одного-два із своїх коней, але він тоді лишився б так само підскубаний, як і я.

З такими важкими думками їхав я саме тоді, коли вже сонце піднялося височенько, а ми проходили через посілости Наварро.

Ударив я лихом об землю і поринув у спогади. Як дивно: ті самі місцевості, через які я проходжу тепер, приниженим і бідним, колись надихали мене великим оптимізмом і принесли мені чимале багатство. Сюдою, власне, проїздив я, вдоволений і зарозумілий, сидячи гордо на каштан-

чику Ласиці, що вмів «дрібненько» ступати. Тут пробував я щастя на півнячих змаганнях і наповнив був кишеньки пояса банкнотами по десять песо.

Який це чудовий був день! Який чудовий був півень Ряботун з надламаним дзьобом! А як він завзято змагався цілу годину, ждучи того моменту, коли зможе вдарити на противника, а, д'ждавшись, як уміло використав його! Я тоді сміявся сам до себе, виявляючи своє зухвальство в пропонуванні й прийманні закладів, будучи впевненим, що не програю. Це було нахабство шмаркача, ласого на виграш. Чи я не вірив тоді, що це була моя доля, а щастя до мене просто всміхалося? Пригадав я собі також наше снідання в заїзному дворі. Там було декілька чужинців-неотес, що чванькувато трималися. Цікаво, з якої вони країни? Був також один еспанець, що говорив про різні відпусти.

Зовсім природно, що один спогад тягне за собою інший, але, щоб спогад тягнув за собою людину — це річ незвичайна. Хтось говорив з моїм опікуном, і, не знаю чому, мені здавалося, що мова йшла про мене. Це був хтось знайомий, дуже знайомий. Та й ще б не був знайомий? Це ж Педро Барралес! Незважаючи на це, я не міг вибухнути тією щирою радістю, як це звичайно бувало, і, коли досить стримано наблизився, щоб потиснути руку приятелю, він легенько підняв бриль, що було зовсім незрозуміле мені, і привітався словами: — Як вам поводитьсь? Цього було вже забагато!

— Що з тобою, брате? — спитав я здивовано й непевно. — Якщо маєш щось проти мене, говори. Негарно ж бо бути нещирим, як жінки.

Педро подивився нерішуче й запитливо на дон-Сегундо, який відповів мені:

— Ти не сердься і не накидайся на чоловіка, а спокійно вислухай його. Педро приніс тобі приємну вістку. Он маєш лист, який усе роз'яснить тобі краще, ніж зайві балачки. Дякувати Богу, ти вже не дитина і не баба, отже, не надто лякайся. Ось маєш те, про що я тебе попередив.

На конверті було написано: «Сеньйор Фавій Касерес».

— Що ж спільне має зі мною цей лист? — майже викрикнув я.

— Відкрий-но його, — відповів опікун.

Лист був підписаний дон-Леандро Галваном і звучав:

«Шановний Молодий Приятелю!

«Не сумніваюся, що Вас цей лист здивує. Він для Вас буде великою несподіванкою, це правда, але я не мав під рукою іншого способу скontaktуватися з Вами.

«Ваш батько, Фавій Касерес, помер і залишив...»

Перед моїми очима раптом з'явилися, немов картини: мої мандрівки, мої муцики, мої тітки... Вони були такі справді моїми тітками! Я повів зором навколо себе: не було ні Педро, ні мого опікуна. Відійшла й худоба. Якесь дивне почуття самотності стискало мені душу, немов хотіло зробити з неї щось маленьке, щось дуже маленьке. Я зліз з коня і, спершись на придорожню загорожу, продовжував читати:

«Ваш батько, Фавій Касерес, помер, доручивши мені трудний і невдячний обов'язок виконати те, про що він завжди думав...»

Я проскочив декілька рядків: «... отже, я є Вашим опікуном аж до Вашого повноліття...»

Я знову всіх на коня. Тепер і степ, і все довкола видалося мені зовсім іншим. Дивився я на все це душею моєї роздвоєної істоти. Якийсь дивний рій почуттів, який ніколи ще в мені не відзвивався, закружляв раптом на дні моєї душі. Відчув я ніжність і смуток. То знову закричав у мені сліпий гнів людини, що її ображено в самий низький спосіб і зовсім безпідставно. До ста чортів! Я мав бажання вистрелити або накинутись на когось, щоб кров'ю тіла заплатити за ту кров, що стікала в моїй душі.

Наздогнав я дон-Сегундо і Педро. Мій опікун сказав, що мені тепер не можливо йти далі із стадом і що він уже обговорив цю справу з наглядачем, запропонувавши йому заступити мене іншим помічником.

— А ви? — різко перебив я його.

— Я піду з тобою, — спокійно відповів він.

Під впливом такого теплового ставлення збоку дон-Сегундо моя лють замінилася в смуток. Мені пригадалося, як я був хлопчиною, забутим гаучо, а тепер утрачаю нараз усе, до чого вперто прагнув. Я звернувся до дон-Сегундо:

— Дон-Сегундо, будьте ласкаві, скажіть, що той папірець бреше. Я не є нічим сином і ні від кого не хочу ні порад, ні грошей, ні імені, хоч би воно було навіть таким...

Переді мною виринув на хвилину образ дон-Фавія.

— Значить, той небіжчик був моїм знаменитим батьком, що в своїй молодості безсоромно полював за дівчатками?

— Спокійніше, хлопче, спокійніше, — перебив мене опікун. — Твій батько не полював безсоромно за дівчатками. Твій батько, крім того що був багатий, як і інші, не мав у собі ніякого зла. Нічого більше я тобі не скажу, хіба те, що тобі треба багато дечому навчитись, а без чийої допомоги ти цього не зробиш.

— А хто ж моя мама?

— Благословенна душа, як і моя покійна мати.

Ні про що я вже більше не питався, бо вичув із слів дон-Сегундо, що моя мати була жінкою, яку треба сажувати. А батько мав у собі єдине зло — був багатим. Яке ж це зло? Може, мій опікун хотів цим сказати, що й я, після майбутніх змін у моєму житті, зазнаю того зла? Чи дон-Сегундо ставився до того з презирством?

За хвилину я наче опритомнів і засоромився, що піддався таким дитячим сумнівам. Прийшов до висновку, що найкраще буде мовчати. Але я ще більше засоромився, коли пригадав собі, що Педро дивився тепер на мене, як на яку дивовижу, а його звернення на «ви» просто дратувало мене.

— А ти, — промовив я, під'їхавши до нього, — не маєш нічого кращого до роботи, як тільки «викати» мені й доторкатись рукою до капелюха, бо я вже «панська дитина», маю деяку копійку і, дякуючи тому, можу стати тобі в пригоді або зробити кривду?

Блідий від образи, Педро вхопив нагайку за ремінь, щоб ручкою звести мене по голові. Отак загинути серед шляху від одного удару? З усім погоджувався я, не міг тільки погодитися з фальшивим ставленням до мене товаришів.

— Краще буде, як зізеш з коня, — сказав я, зіско-
чивши й собі на землю та поклавши руку на держак свого
ножа. Але переді мною станув мій опікун, узяв мене за
плече й сказав:

— Якщо ти впав з коня, я можу допомогти тобі всісти.

Я знав, що за непослух дістав би прочухана, і це мене
дуже втішило, хоч інший на моєму місці цього не зрозу-
мів би. Адже для дон-Сегундо я й надалі лишався нічим
іншим, як тільки тим самим гаучо-недолітком. За це я
хотів висловити йому свою найщирішу подяку, називаючи
його так, як ніколи ще не називав:

— Добре, батьку.

— Коли називаєш мене батьком, то мусиш попросити
пробачення в цього чоловіка, якого ти безпідставно обра-
зив.

— Пробачиш мені, брате? — звернувся я до Педро,
простягнув йому руку. Він щиро засміявся, і було видно,
що погоджується.

— Непотрібно ти ростеш, немов той бур'ян.

Полагодивши в той спосіб перші конфлікти, що їх при-
носило нове життя, я щиро постановив собі мовчати і ду-
мати. Але про що думати? Невже мені так скоро перевер-
нулося в голові? Не знаходив я на це відповіді. Переді
мною пробігали картини з неймовірною швидкістю. Я
уявив собі, що стою перед дон-Леандро й бундючно від-
мовляюся від своєї спадщини: «Коли небіжчик, — кажу
йому, — не хотів визнати мене сином за життя, я тепер
не хочу визнати його своїм батьком». Потім уявив собі,
що розмовляю з законним представником і диктую йому

свою волю поділити ті посілості й роздати між бідноту. Також уявив я себе, як виходжу з нових обставин життя, наче Мартін Фієрро⁶⁰⁾ перед своїм від'їздом... Яка ж ясна думка, до чорта! могла в мене з'явитись у цій суміші думок?

Дякувати Богу, я втомився таким роздумуванням, і мій зір унаві на гриву коня, потім побіг по шиї, зупинився на вухах, що вслухалися в якийсь шум, а кінь ішов собі преспокійно... За вухами нашійний ремінь оброті, від нього йде налобник. Провів я зором і по них, опісля по сідлу, моїй одежі. Скребло, що доторкалося мені до пахвин, було єдиним моїм багатством. А яким багатством у роботі, на дощі і на сонці була моя блузочка й шаравари! Чи ж можу я все це викинути?

Ніхто не повірить, що я, замість радіти багатством, яке сама доля складала мені в руки, відчув у душі великий смуток, що маю розстатися з моїм убозством. Чому я сумував? Бо за цим убозством крилися спогади скотаря-мандрівника, а над ним — невгнута воля йти вперед, наче спрага мандрівки або жадоба посісти світ, яка щодня збільшується.

На моє прохання ми пішли туди геть-геть, де паслося стадо, щоб попрощатися з товаришами. Потискаючи їм по черзі руки, мені здавалося, що я скажу сам собі: — З Богом. Підійшовши до останнього, я відчув свій кінець. І нарешті ми від'їхали.

⁶⁰⁾ Мартін Фієрро — гаучо, герой поеми арг. поета Хосе Гернандеса.

Страждання, яких я зазнав, щоб стати справжнім скотарем, з'являлися в моїй уяві лише купою звалищ...

Ми прибули на нічліг до тієї самої хатини й до того самого господаря, в якого перебували під час півнячих змагань.

Нас прийняли щиро, але я псував настрої своїм похнюпленим виглядом. Була хвилина саме тоді, як западала сутінь, що я боляче відчув резрив усяких зв'язків між мною й навколишнім світом. Троє людей гомоніло собі, як і колись, та це вже мене не цікавило: я почував себе чужим серед них.

Над моїми думками тяжіло щось, чого я ніяк не міг зрозуміти.

Вночі я мав химерні сни, і, коли прокидався, все думав про прибуття до дон-Леандро, про зречення спадщини, про втечу. Був утомлений думками, проте, думати не переставав, і увесь час клекотіло в мені бунтом, бо я не знаходив корисного для себе виходу з того кошмару.

Уранці я прокинувся ослаблений, як намочений ремінь. Уставши з підсідельників, на яких стільки намучився, і почав сідлати коня в дальшу дорогу. Мені здавалося, що я душу свою лишав за собою, загубивши її десь у степу.

Дон-Сегундо і Педро також сідляли коней. Усі ми виконували однакові функції, але не всі однаково почували себе. Неоднаково? А чому? Незабаром знайшов я в цьому порівнянні саму глибину мого смутку: я переставав бути гаучо... Відчуття такого стану зупинило хід моїх думок. Свій жаль я виповідав словами, але притому відчував ще більший біль.

Скінчив я сідлати коня. Саме сходило сонце. Пішли ми в кухню випити декілька мате, однак, мені настрій від того не поправився.

Передаючи собі з рук до рук бомбилью та посмоктуючи мовчки мате, я сказав немов про себе:

— А тепер поженемося навскач до самого дон-Леандро Галвана. Там привітають мене, як новонародженого. А потім вручать мені мої посілості і гроші... Чи ж не так?

Не зрозумівши добре суті моїх слів, Педро відповів співчутливо:

— Так воно в світі буває.

— Описля я персеберу на себе маєток, зміню одержу і стану паном. Почну керувати людьми і звелю служити мені, як вельможі... чи ж не так?

— Еге.

— Значить, я вже не буду гаучо, правда?

Мій опікун прятсьом глянув на мене. Я вперше помітив на його обличчі справжнє здивування, а принаймні зацікавлення.

— Ну, ну, а що далі? — перебив він мене.

— Це ж правда... А що далі?... Я волів би, щоб моє тіло краще роздзьобали були хижі каранчо... або скласти свої кості на березі моря, як дикий звір... або загинути в степу, як бродяга... Краще було б умерти тим, ким я був і для чого жив, ніж приймати багатства, якими сьогодні доля мене наділяє, бо я ж не гадюка, що скидає з себе шкуру. Не хочу я міняти своєї одержу.

Дон-Сегундо встав, а це значило, що маємо їхати. Ухопивши його за руку, я спитав з жалем:

— Правда, що я вже не буду таким, як тепер, а ті прокляті гріші змінять моє життя, і я вже не буду степовиком?

— Слухай, хлопче, — сказав опікун. Він посміхався і поклав мені руку на плече. — Якщо ти справжній гаучо, ніщо в тобі не повинно змінитися, бо де б ти не був, завжди йтимеш з душею, немов та кобила-матка перед своїм табуном.

XXVI.

Так кобили, як і старі коні інстинктивно нюшили дорогу. Я також, хоч і не виявляв цього, відчував близькість моїх рідних околиць, звідки я вийшов обідранцем і страждальцем, присягаючи в душі більше сюди не вернутись. Рідні околиці — це мала батьківщина. Але чимбільше ми від них віддаляємося, по волі чи неволі, починаємо про них забувати, а згодом усе зтягається туманом.

Ідучи зовсім вільно, ми прибули цієї ночі в Лухан.

Наступного дня ми від'їхали. Здавалося, що я наче крізь сон бачу все знайоме мені. В мої груди вливалися якісь особливі пахощі трав і свіжий подих струмочка. Я вже почував себе наче вдома.

Ночували ми в крамниці-шинку «Біленька». Ех, скільки спогадів! Шинкар гостив нас, поплескував мене по плечах, не даючи прийти й до слова.

— Тепер я до твоїх послуг, — казав він. Бери, що тобі забажається, тільки плати зараз же так, як я тобі платив за багрики.

Знаменито! Чи то всі мене так прийматимуть з виявом фальшивої пошани, від якої аж гидь бере?

Я солодко спав цієї ночі на подвір'ї шинку.

З дон-Леандро ми мали побачитись наступного дня по-полудні, отже, я мав досить часу, щоб спостерігати людей і переконатись, як вони тепер до мене ставляться.

Голяр привітав мене, неначе князя з казки. Називав «сеньйором», «доном», що мені аж остогидло, а ні разу не згадав про мою колишню нужду, ні про мою теперішню одержу, ні про ті копійки, що він їх платив колись мені за різні дрібні послуги.

Ювелір запропонував мені свої цінності, забувши про те, що колись потягнув був мене мітлою, як я одного дня в товаристві таких же волоцюг спитав його, чи срібло, якого він уживає для виробництва, навчилася вже ходити само чи потребує для цього чужої допомоги.

Доробкевичі-задаваки, яких я не раз звеселив своїми зухвалими жартами, були дуже ввічливі, і я помітив, що дехто з них дивився на мене так, начеб у мене лоб був викладений п'ятаками.

Я присягнув собі в душі, що в голяра не стригтимуся, в ювеліра не куплю й пряжечки, а від доробкевичів-задавак не прийму ні однієї запропонованої чарки. Зрештою, я вже давно на всіх них поставив хрестик і при цьому й залишуся.

Опівдні ми перекусували з дон-Сегундо в «Біленькій», де неоднократно повторяли жарти, спогади і снували думки про майбутнє. Дон-Педро, в цьому нема сумніву, був найбільш гаучовським крамарем з-поміж усіх. Отже, замість говорити зі мною про багатство, він поставив мені тисячу всіляких запитань у зв'язку з моєю довгою відсут-

ністю в рідних околицях, хочаби довідатись, чи я став їздцем, бо був такий спритний до аркана, скільки фігур навчився з народного танцю маламбо і чи вмію добре дупити шкуру з кінських ніг.

А все-таки находу вкрав він у мене вишиваний капшук, що був у кишені блузи, і, скінчивши свою перекуску, пішов обслуговувати гостей. Перед тим, як відійти, він попросив у нас вибачення, бо, мовляв, не має в шинку помічника, тому сам мусить усе робити.

Трохи згодом ми виїхали на шлях у напрямі на маєток Галвана.

Під'їжджаючи до маєтку, я почав турбуватись, що на мені така стара, зношена одежа. Я не мав наміру нічого міняти із свого одягу, хотілося тільки почепити нову чирипу, взути нові чоботи, змінити бриль, сорочку і хустину на шию, щоб трохи чепурніше виглядати. Це так. Але я й надалі ходитиму в селянському одязі.

Перебуваючи в товаристві дон-Педро, я на хвилину забув про все на світі, а тепер знову почали насовуватись різні думки відносно мого сучасного положення.

Немає сумніву, що я донедавна був гаучо, а водночас незаконною дитиною, яку довго таїли перед людьми, щоб уникнути сорому. Раніше я не цікавився законністю чи незаконністю свого народження. Мені здавалося, що безбатченко і гаучо — це всеодно. Я розумів, що бути одним чи другим, значить, бути створінням Божим і сином степу, а це одне й те ж. Стати законною дитиною, тобто мати право до імені, що визначає тобі відповідне становище і приналежність до доброї сім'ї, завжди видивалося

мені обмеженням свободи. Це щось подібне, якби, скажімо, наказати бистрій хмарі замінитися в дерево, що є рабом свого коріння, яке вчепилося за декілька метрів землі і стоїть собі.

Я знову почав думати про те, що їду на побачення з багатою людиною і що я є тим, кого багаті вважають соромом для своєї сім'ї.

А до ста чортів!

Ми зіскочили з коней біля конов'язя, призначеного для гаймитів, потім пішли в кухню, але там нікого не застали. За хвилину з'явився якийсь хлопчина і повідомив, що господар жеде мене на подвір'ї під параїсо. Я знав туди дорогу ще раніше і застав там дон-Леандро так само, як і тоді, коли свого часу подавав йому мате.

— Підійди ближче, друже, — промовив він, побачивши мене.

Я підійшов до нього з відкритою головою і здалека потиснув простягнуту руку. Він подивився на мене так добродушно, що мені стало аж ніяково.

— Ти вже юнак і вигнався он який здоровенний, — сказав він. — Не соромся. Ти мене знав як свого господаря, тепер я твоїм опікуном, а це, як кажуть, те саме, що батько, якщо опікун є тим, чим повинен бути. Бачу, ти втомлений, — продовжував він, дивлячись на моє бліде обличчя. — Не буду я тепер ні про що питати тебе і не даватиму порад. Як дасть Бог, на це матиме багато часу.

Була мить, що я не чув його слів, лише звук голосу:

— Ти вже світ сходив і став людиною, кращою від самого гаучо. Ти став тим, хто пізнав лиха цієї землі, бо

сам пережив їх і загартувався так, що тепер умітимеш поборювати всі труднощі...

Що значили ці слова? Я ж усе пережив зовсім легко.

Поблизу нас цвів кущ троянд, а в мене біля ніг крутився собака-вівчарка, що обнюхував мої чоботи. Я стояв з брилем у руці і почував себе вдоволеним, але в душі моїй крився смуток. Чому той смуток? Бо в мені відбулися якісь дивні зміни, і я став наче іншим... Я став тим, хто досягнув щось велике, але невизначене, а в ньому наче відчувався подих смерті.

— Ти відійдеш звідсіля, коли сам забажаєш, — казав голос. — Он там жде тебе твій масток, і, як тільки потрібуватимеш мене, я завжди буду біля тебе...

Скінчивши говорити, дон-Леандро гукнув у напрямі кухні наймитів:

— Раучо!

Я почував себе добре, незважаючи на свою психічну кризу. Я якось дивно відчув, що починаю нове життя.

Якийсь хлопчисько, одягнений по-селянському, прийшов і зупинився побіч мене. Дон-Леандро звелів йому:

— Заведи цього юнака, хай спустить свого коня, покажи йому його кімнату і допоможи в усьому, чого потрібуватиме, словом, будь йому другом.

— Добре, батьку.

Ідучи до конов'яза, я обкинув поглядом свого майбутнього друга. Був вищий від мене, хоч віком не виглядав на старшого, загартований суворим сільським життям. Справляв на мене враження людини, що вірить у свої сили, веселого і симпатичного. Він мав гарне обличчя з ніж-

ними рисами і виразом глибокої інтелігенції. А взагалі з нього був чудовий селянин. Я не міг не спитати його:

— Ви є сином господаря?

Він весело відповів мені:

— Так кажуть люди і він.

Коли ми підійшли до конов'язя, він усів на ясного каштанчика, ще не зовсім освоєного. Я знову спитав його:

— Ви самі освоюєте коней?

Звертаючись до мене на «ти», як це часто буває між хлопцями при першій зустрічі, відповів жартома:

— Доки тебе не було, освоював я.

Я глянув на його симпатичне обличчя, одяг, сідло.

— Чому це так оглядаєш мене? — спитав він.

Не хотючи псувати йому веселого настрою, я відповів:

— Чи ти знаєш, хто ти?

— Скажеш — знатиму.

— Ти забайстручений елегант.

— Випадки ходять по людях, — засміявся він. — Я забайстручений елегант, а ти скоро станеш виелегантним байстроком.

Ми вибухнули веселим сміхом.

Після того, як він показав мені табун своїх лошаків, ми вернулися в двір, розсідали коней і пустили їх у поле.

Тепер повів він мене в мою кімнату. Я кинув поглядом на ліжку, на оббої стін, на умивальник. Потім подивився на Раучо.

— Шо, не подобається? — спитав він.

— Здається, — відповів я, — що цю ніч проведу без-

сонно, бо буду насолоджуватись тими паперовими квітами, що на стіні.

Я з ним розмовляв щиро, по-братерськи, на що не дозволив би собі з якимсь багатієм. Він запропонував:

— Якщо бажаєш спати під повіткою, я підтримаю тобі товариство.

— Чудово! — погодився я.

Також за посередництвом Раучо я одержав дозвіл їсти разом з наймитами в кухні. Дон-Леандро, очевидно, зрозумів, що я не наслідуюсь їсти в панській їдальні, а тому погодився і доручив своєму синові підтримувати мені товариство.

Ми смоктали мате з дон-Сегундо і Валерієм, який був дуже вдоволений, що бачить мене. Я також радів, а бачачи перед собою Раучо, поведінкою й одягом схожого на мене, я забув про все на світі і поринув у саму глибину спогадів.

— Тут я переночував першу ніч. А ті свинюшники замітав я до схід-сонця. Цікаво — живе ще муцик Жаба? Ти б побачив мене, брате, який я був щасливий, як вернувся з маєтку Печери з каштанчиком! Стоять ще Печери?

Я на хвилину замовк, очікуючи відповіді. В роті мені зовсім пересохло.

— Печер давно вже немає.

Цієї ночі я довгі години провів на балачці з моїм новим другом. Не пригадую собі, щоб я коли-небудь стільки говорив, як тепер. Дійшло навіть до того, що оповідаючи епізоди із свого життя, я в перше так глибоко задумався,

що аж замовк. Виходить, я раніше не мав на це часу. Хіба ж можна було дивитися назад, у минуле, не оцінюючи його, коли сучасне повсякденно примушувало мене до напруженої дії? Еге, легко думати, коли з хвилини на хвилину треба рішати про власну долю! Уявімо собі, що хтось женеться на дикому коні, а ти будь розумний і вгадай, чи він відчуває приємність чи біль, коли від однієї секунди його неухаги може залежати життя або смерть! Так, я передумав багато-багато в своїй голові, вчуваючись увесь час у коливання моєї душі. У мене бігли думки з такою швидкістю, як у тієї людини, що б'ється на ножі, дивлячись широковідкритими очима небезпеці в лице і напружуючи всю енергію, щоб її впору і без вагання скерувати на відбиття тієї небезпеки.

Ех, це зовсім щось інше було розглядати минуле картину за картиною! Я переживав тоді немов вічний ранок і мав тверду волю дійти до полудня, а тепер, наче ввечері, я мушу поринути в саму глибину моєї істоти, заспокоюючись тим, що провів своє минуле.

Наче потічок, що, зустрівшись з тихою водою, заточує вола, так і я почував себе повним спокою.

Нарешті я втомився балачкою і душевним хвилюванням. Запала довга мовчанка.

Мій друг уже спав. Хай спить, тим краще. За вікном нависала важка ніч і гнітила мене.

Мені хотілося замерти, хоч би на одну мить... Аж доки не з'явиться промінь зірниці і на всю довжину не впаде на мої повіки.

XXVII.

Берег озера місцями був закінчений хвостиками, що нагадували френзлі при чирипі. А насередині, в ріденьких комишах, кричало дике птаство.

Тіло моє й думки гнітила втома. Я відчув у собі гидь бути й далі таким малокорисним на світі.

У моїй істоті мали відбутися сумні зміни: я мав заламатися, хоч у житті ще ніколи не заламувався.

Уже три роки минуло з того часу, як я прибув сюди звичайним скотарем, щоб перебрати належну мені спадщину. Перебрати спадщину! Ось вона: глянь навколо аж геть туди, де нависає обрій — і все твоє. Одначе, мене це не захоплювало. Хіба ж я в своєму недавньому гаучовському житті подумав коли-небудь, що ті простори, по яких доводилось мені проходити, були чужі? Хто ж бо є більшим господарем у степу, як не скотар? Мені смішно ставало, коли я пригадував собі різних землевласників, що були приковані до своїх дворів, що томилися на холоді й спеці, що боялися навіть власних коней, що були наражені на небезпеку роз'юшеного бика, а то й несподіваної бурі. Хіба вони були володарями? Правда, деякі шматки безмежного степу фігурували в планах як їхня

власність, але весь Божий степ ушир і вдаль належав мені, бо він пестив мою душу, а я знав його і вмів ним володіти.

У моєму житті вода завжди була мені дзеркалом, в якому я бачив картини минулого. На березі одного потічка я спостерігав рік тому образ свого дитинства. Нануваючи коня над водоспадом однієї річки, я так задивився в воду, що пережив за той короткий момент усі п'ять років своєї гаучовської мандрівки. А ось недавно, сидячи на невеличкому горбику над озером у своїх посіlostях, я в думках передумував свій робочий день уже як господар.

Якщо б я, одержуючи свою спадщину з рук дон-Леандро, був такої ж думки, як і тепер, то напевне помандрував би далі по землі, що вічно відкриває перед тобою щось нове. За мною лишилися б тільки сліди копит моїх коней. Дві причини вплинули на зміну мого погляду: поради опікуна, що видавалися мені зовсім розумними, і заохота збоку дон-Сегундо. Найбільш переконливим аргументом було те, що дон-Сегундо радив мені лишитися на землі.

Ніхто мені не пойме віри, коли скажу, що я два перші роки жив у хатині, де був поселився дон-Сегундо. Головного ж дому від самого прибуття в маєток я зовсім не вважав обраною для себе резиденцією. В мені дуже сильно відзивався якийсь дикий інстинкт, що наказував мені виносити ліжко надвір і вириватися з усякого замкнення. Та кож я й надалі прокидався до схід-сонця і лягав спати при його заході, тобто разом з курми.

В головному домі, що стояв порожній і був заставлений такими суворими меблями, як і мої тітки, я появлявся

тільки проходом. Просторі кімнати лишалися й надалі для мене власністю тієї людини, яку я зберіг у своїй пам'яті, але якої ніяк не міг уявити батьком. Крім того, мені здавалося, що й пам'ять про нього колись затреться і зостанеться тільки холодний спогад. Якби я мав трохи більше відваги, я б і сам добив ту пам'ять так, як дорізується худобину, коли вона мучиться.

Дякуючи тому, що пасовище, за яким наглядав дон-Сегундо, впиралося в поля Галванів, я мав нагоду часто зустрічатися з Раучо. Моя дружба з ним була припечатана дуже скоро, а саме ми на знак взаємної симпатії виявили бажання обмінятися жеребчиками. Він відбув зі мною першу їзду на гнідих, яких подарував мені для закладення стада цієї масті, що я його так бажав. Я віддячився йому в такий же спосіб і такою ж кількістю бурих. Ми весь час допомагали один одному при освоюванні коней, чим скріпили свою дружбу якнайкраще і то по-гаучовськи. А така дружба була просто необхідна для двох парубчаків, що від світанку до смеркання все їздили верхи.

Я часто сходився з Раучо в хатині дон-Сегундо, а, крім того, дон-Леандро закликав нас обох час від часу до себе і навчав, як керувати маєтком. Одначе, в хатині дон-Сегундо ми найприємніше проводили час за мате або з гітарою на коліні, слухаючи фантастичні казки, оповідання чи епізоди з життя, що їх оповідав той чолов'яга з гідною подиву ясністю і граціозністю.

Саме дякуючи тим бесідам, Раучо почав робити на мене вплив своєю прив'язаністю. Він до лиха знав усякої лектури і книжок. Інколи й мені показував деякі та багато

про них оповідав. Ех, яка величезна різниця між ним і мною! Тоді як я був обмежений не лише знанням однієї своєї мови, а й не мав звички читати, він з незвичайною легкістю читав так по-французьки, італійськи, англійськи, як і по-єспанськи. Крім того, Раучо видавався мені створінням, що не знало ні болю, ні тернистого шляху життя. В розмові він любив оповідати про свої пригоди і любовні витівки. Невже він думав, що я з того щось скористаю? Життя в моєму розумінні є настільки повноцінне, що бажання вводити в нього якісь комбінації — це, на жаль, дитяче бажання. Мої прості аргументи нічого не могли вдіяти проти його фантазії, і, врешті-решт, я давав йому змогу захоплюватись собою досхочу. З другого ж боку, моя вдача не дозволяла мені дивитися на любов, як на витівку.

Під впливом цього всього в мене поступово формувався новий характер і нові уподобання. Я вперше відчув у своєму щоденному житті, що я малоосвічений. Отже, я твердо постановив собі вчитися.

Але не хочу про все це говорити в цих рядочках, що плывуть від щирої душі. Скажу тільки, що виховання, яке я одержував від дон-Леандро, книжки, а інколи поїздки з Раучо в Буенос-Айрес — усе це відшліфовувало мене зовні, і я ставав людиною, яку звичайно називають культурною. А проте, ніщо не давало мені такого великого задоволення, як моє життя на селі.

Хоч я й не відмовлявся від нових обставин життя, а в самоосвіті відчував терпкий посмак, проте, в мене лишалася якась непристосованість і дикість, що були наслідком минулого.

Сьогодні пополудні я мав перенести на собі найтяжчий удар.

Я глянув на годинник. Була п'ята. Осідлавши коня, я поїхав у напрямі шляху, де мав побачитись з дон-Сегундо. Не раз безуспішно наполягав я, щоб він тут лишився, а тепер було вже майже неможливо затримати його. Постійно зривався йти, бо, перебуваючи цілих три роки на одному місці, йому вже остогид той безрух. Надто відчував я в собі потяг до мандрівки, а тому розумів я й дон-Сегундо, в якого дорога й життя — це одно. Тепер я сам мав лишитись!

Ми привіталися, як звичайно.

Ідучи кроком побіч себе, ми проїхали шляхом з милю. Пустившись навпростець через якесь посовище, ми прибули до горба, що називався «Степовий бик», де мали розстатись. Не відзивались один до одного ні словом. Навіщо тут слова?

Дон-Сегундо поклав мені на плече свою тяжку руку на знак, що й далі має панувати мовчанка. Мене огорнув великий сум. Опісля ми прощалися і, посміхаючись, бажали собі взаємно багато щастя. Кінь дон-Сегундо повернувся в іншому напрямі, а це означало, що ми розлучаємось.

Я дивився йому вслід, а він поволі віддалявся. Я приплющив очі. Була коротка мить, що я не знав, чи це дійсність чи сон. Пам'ятаю лише, що я підвів руку, підняв нагайку, похилився над гривовою коня і пустився навздогін. Так воно було. Рух їзди наповнив моє тіло радістю. За мною втакт стугоніли кінські копита, що неначе ті молоточки вистукивали віддаль. Їхати навскач —

це зменшувати далечінь. Для скотаря приїзд є нічим іншим, як тільки приводом до від'їзду.

Доріжкою, що здалека була схожа на потічок, кінь і вершник, зливаючись з придорожнім чортополохом, підіймалися на горбок. В одному моменті на фоні неба, прорізаного зеленкуватим променем заходячого сонця, чітко обрисувався силует людини на коні. І те, що віддалялося, було більше ідеєю, ніж людиною. Раптом зникло, а я лишився з розбитими думками.

Подумав я собі: «Тепер він з'їжджає в долину. Як переїде річку, я його знову побачу на косогорі».

Тимчасом западав вечір, поволі, владно, без вагання. Між тоненькими смужками хмар продиралися останні промені сонця.

На кряжі знову появився силует, але цим разом уже значно менший. Невже це дон-Сегундо так скоро доїхав туди? Так, це він. Я відчував це, незважаючи на віддаль. Мій зір бистро стежив за тим невеличким предметом, що рухався серед сонного степу. Ось-ось зникне за обрієм. Силует зменшувався, неначе б його хто підрізував знизу. Я напружено вдивлявся в темну точку бриля, щоб закріпити в своїй пам'яті той клаптик зникаючого силуета. Дарма! Мені зір затягнуло серпанком туману... І ще раз напружив усі свої зусилля і побачив світло, повне дрібних вібрацій, що розлилося над долиною. У мене з'явилося якесь дивне почуття, що те світло — це напевне присутність якоїсь душі.

— Сомбра! — скрикнув я. І раптом поринув у глибоку задуму. Я думав про свого прибраного батька. Молитись

чи дати душі щиро залитися смутком? Я стояв серед степу самотній, як палець, а думки накопичувались цілими годинами. Але це були думки, що їх ніколи й нікому людина не виявляє.

Зосереджуючи всю свою увагу на здійсненні дрібних дій, я повернув коня і поволі подався до двору.

Моя душа стікала кров'ю...

Editorial Mykola Denysiuk
Calle Curapaligüe 790
Buenos Aires, Argentina

Se terminó la impresión de
este libro el día 15 de
Octubre de 1955 en los
Talleres Gráficos Kalifón S. R. L.
Miró 749 - Buenos Aires

Queda hecho el depósito
que marca la ley

